

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

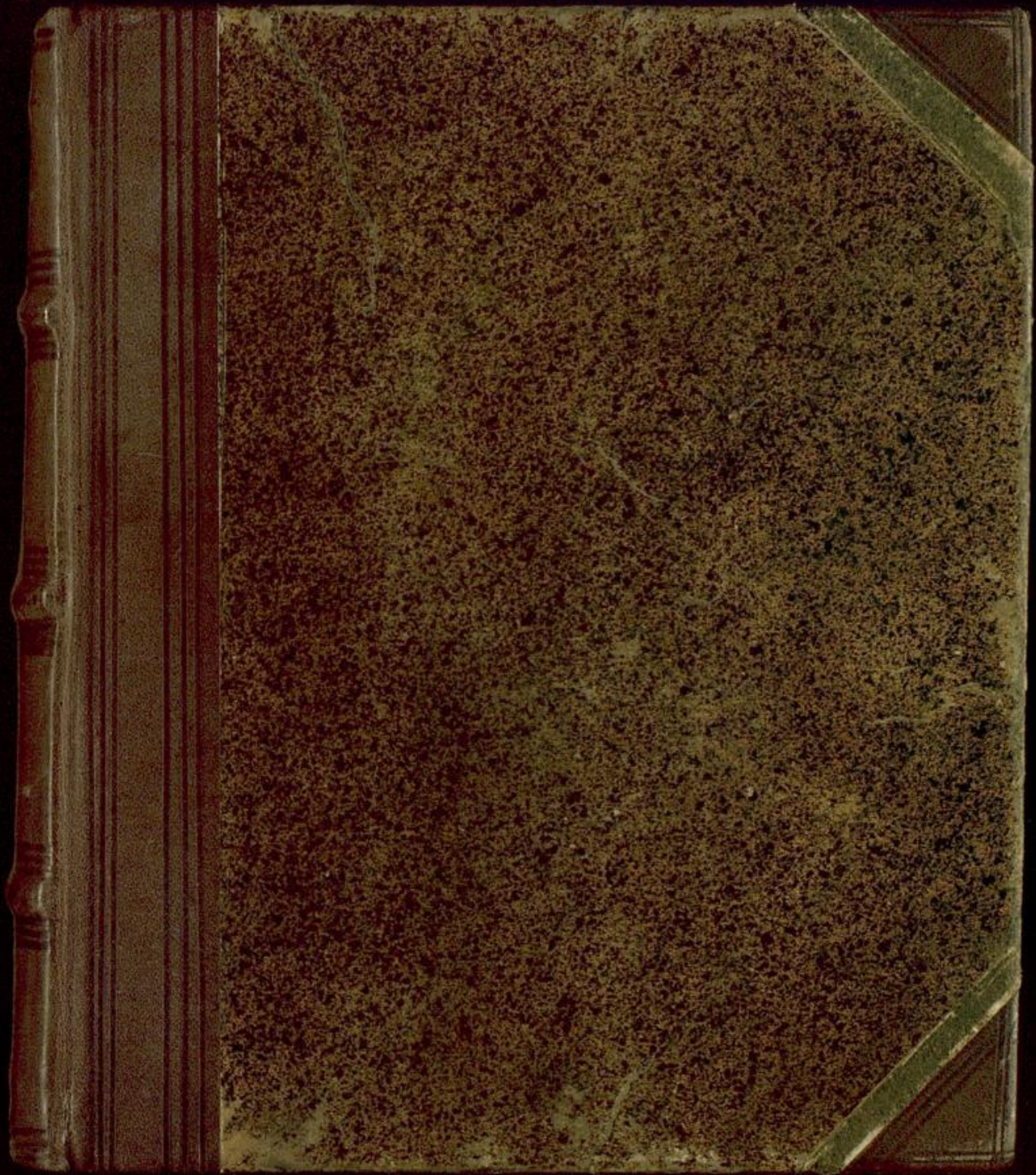
Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Oratio historica de initiis, causis et progressu Confessionis Augustanae et de vita ac laboribus M. Lutheri ...

Selnecker, Nikolaus

Ienae, 1592

[urn:nbn:de:bsz:31-67808](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-67808)

80A 8946 2

Handwritten scribble

KSIFCARNI
K. S. I. F. C. A. R. N. I.

11.

Rf

ST

af. 39

7/134

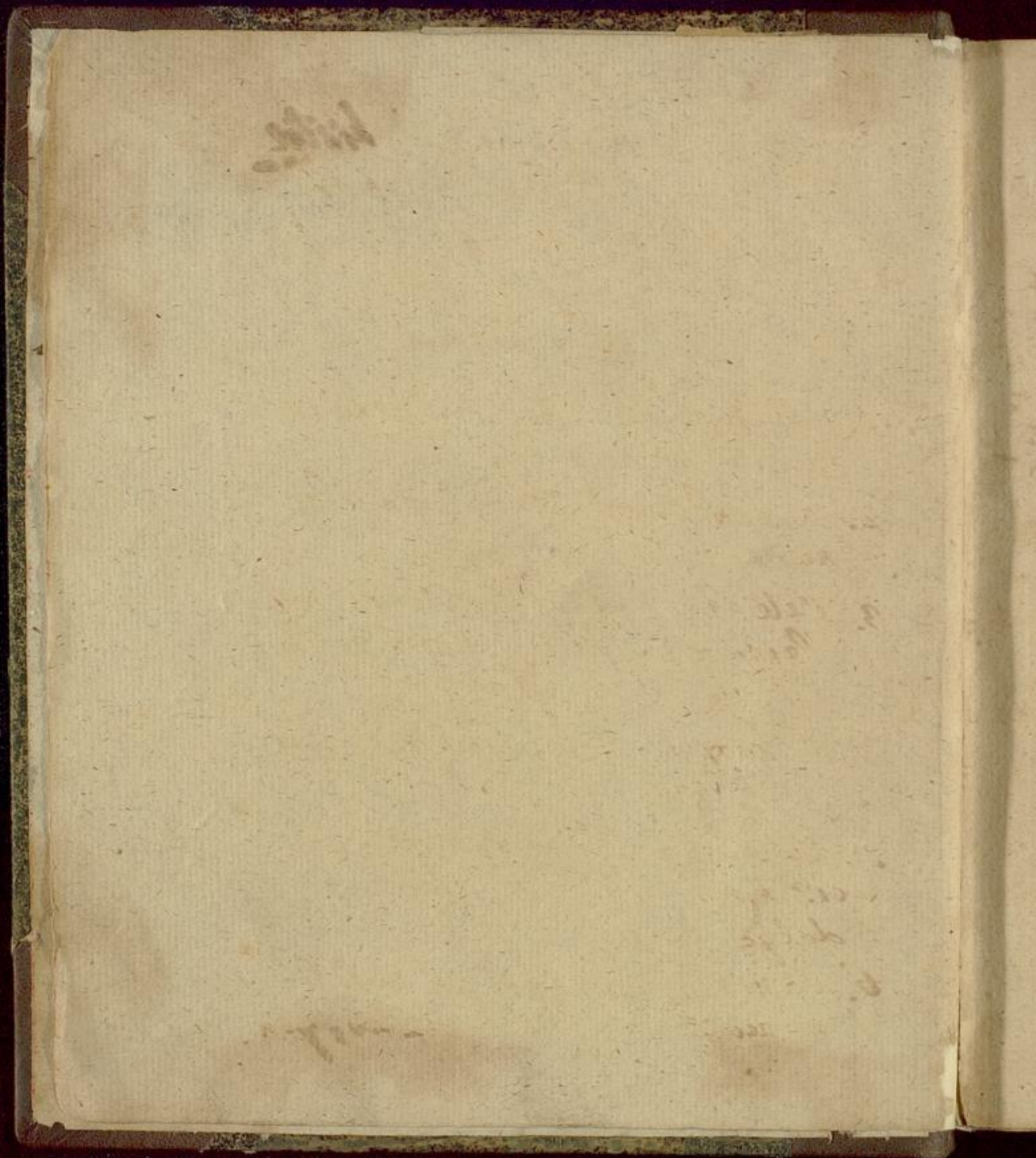
Theol. 535

Histor.

3. 10.

6.

Histor.

Conspectus
Dissertationum ad histo-
riam Lutheri, refor-
mationis, A. S. C. et
Ecclesiae Luther.
spectantium.

1. M. I. A. W. de Lutheri o-
mnia in omnibus
2. Dauhawen Memoria Thau-
massandi Lutheri.
3. Valentini Alberti, de virtute
heretica, Lutheri, Matthiae Fla-
cii et Jacobi Andreae.
4. Scharfii, Joh. Lutherus re-
formator.
5. C. T. Kangovis editio Pontifi-
cis Rom. Leonis X. litterae in-
dulgentiarum.
6. Danielis Graeneri in natalibus
memoriam Lutheri oratio, qua-

lexam annuali sit papa romanus.
7. loh. Wencesl. deus Lutherus
cum sole comparatur.

8. Ursus Ursus Ursus Ursus Ursus
Ursus Ursus Ursus Ursus Ursus
Ursus Ursus Ursus Ursus Ursus

Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus
Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus
Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus Lutherus
9. loh. Baldhaf Bernhold de cha. de cha.

factenbas pseudopropheta nuy
in d. Martino Lutherus nuntius
omnium obavit.

10. Laurenti Rhodmanni oratio
de praecipuis dei beneficiis a
deo per VII. Saxoniae electores
et d. Martin. Lutherum et d.
Philipp. Melancthonem in aca-
demiam Witeberg. collatis.

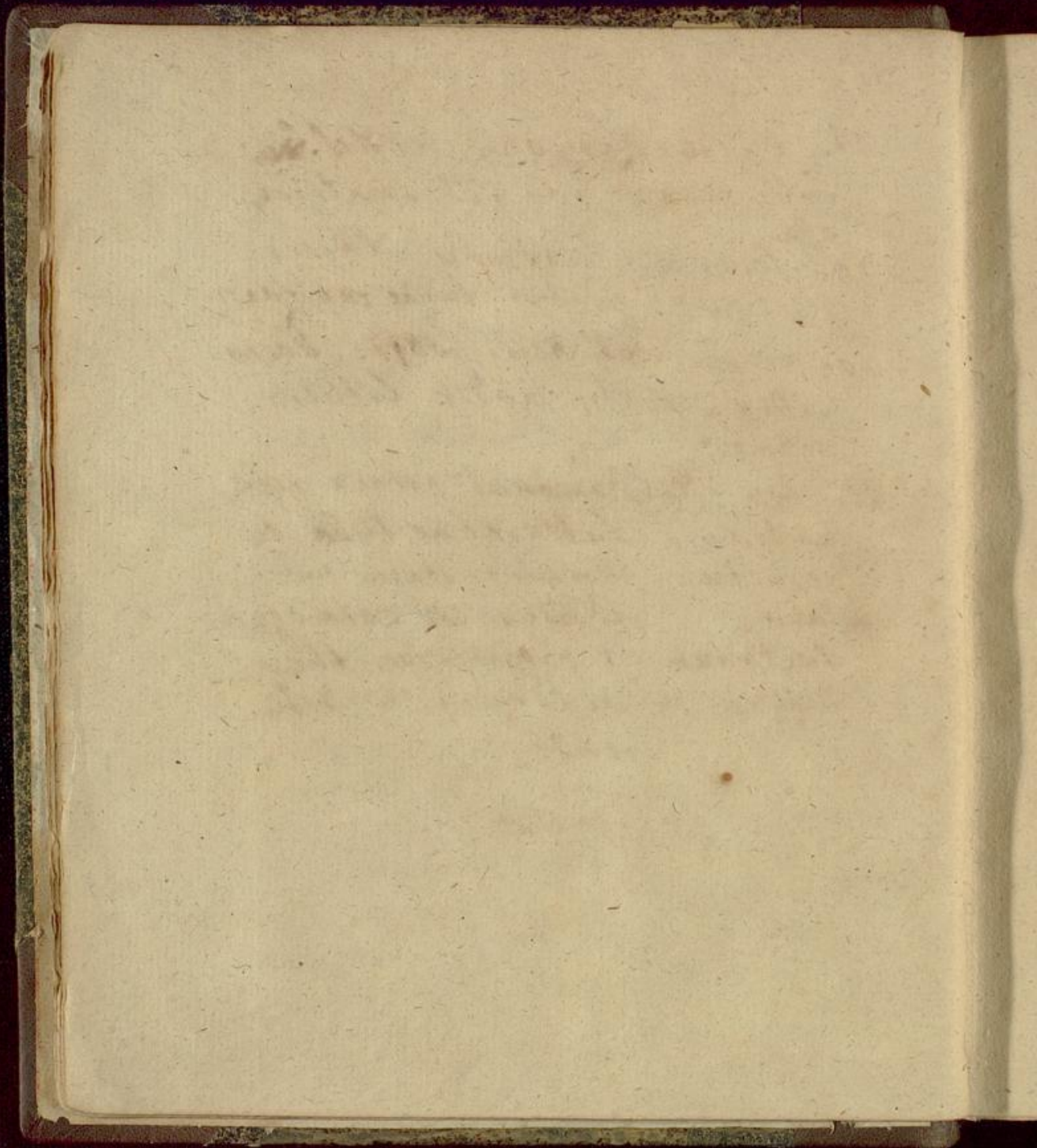
11. loh. Fr. Mayer, utrum B. Lu-
therus philippo Landgravo
bigauriam concesserit.

12. Joh. Andr. Danzii, pro lu-
thero ex accinatione styli re-
prehensio.
13. Pauli Jacobi Eckhardi Vindi-
ciae J. Lutheri et J. Melanch-
thonis ab infami peritura.
14. Martin. Lutheri aliquot nomi-
na propria germanorum.
15. Nicol. Leptevien oratio histo-
rica de initio, causis et pro-
gressu C. A. et de vita ac
laboribus, J. Mart. Lutheri, po-
stremae aetatis Eliae.
16. Gottlieb Wernsdorffii, Augusti-
nae confessionis historia.
17. Joh. Balthaf. Bernhold de fi-
dei formulae praecipue A.
C. iustitia et usu.
18. Alb. Georg. Schwartzii de stylo
A. Conf.

19. Io. Christ. Guesz filii de Au-
gustana confessione Pauli dot-
Sicii, medici Halensis cura grae-
ce reddita.
20. Io. Wilhelm. Loeperi, de aucto-
ritate A. C.
21. M. Henr. Christ. Crellii de di-
vinae providentiae vestigiis
in scripturae A. Conf. negotio.
22. Erasm. Parthol. Egerland
de Regulari summi numeris
circa A. C. providentia.
23. Andr. Westphalii de duabus
Ponderatione pro studio servatae
A. C. etc.
24. Acad. Francos. Latina se-
culana in A. C.
25. Geshardi Fitzii, vindictae A. C.
26. etud. Vindictae Lutheranae.
27. M. Andr. Caroli de Religio-
ne Lutherana.

28. C. Trib. Kangonis, ecclesiam
lutheranam non schismaticam
esse.
29. Levenii Lintrupii Anglia
plantavit modis lutheranizans.
30. eiusd. sub Heib. Gottfr. Nassio
Gallia multis modis luthera-
nizans.
31. Joh. Kalckmanni protua refor-
mationis lutheranae tuba de
perpetuo christianorum iubi-
lata. Additus est catalogus
doctorum et professorum theo-
logiae in academia Witteber-
gensi.

F r a n c.

XV.
ORATIO

HISTORICA DE
INITIIS, CAUSIS, ET
PROGRESSV CONFSSIONIS
AVGVSTANAE, ET DE VITA AC
laboribus D.D. MARTINI LVTHE-
RI, postremæ ætatis Eliæ:

REPETITA, ET VBE-
RIVS EXPLICATA IN VSVM
*neccsarium studiosæ & piæ iuuentutis, cui hodie
cordi & cura est veritas cœlestis, &
salus aterna.*

HILDESIAE publicè recitata

à NICOLAO SELNECCERO, D.

1590.

IENAE

Typis Tobia Steinmanni.

15 93
Centzhol. Lutheran. p. 920.

ak

16 an 80A 8946 R

✓

AMPLISSIMO ET
PRVDENTISSIMO VIRO,

DOMINO IOACHIMO BRANDES
Consuli Hildesheimensis reipublica, & FF. Eximio Iuris-
consulto D. IOHANNI BRANDES Doctori, ac Cla-
riss. V. IOACHIMO BRANDES Senatorij ordi-
nis V. Dominis suis, patronis & amicis co-
lendis. S. in CHRISTO.

AMPLISSIMI ET CLA-
rissimi viri, Domini honorandi: Cùm
Petrus Apostolus credentes instruit ad
patientiam & constantiam in persecuti-
one, adducit nos ad considerationem
exemplorum, imitationem Christi, glo-
riam passionum, & auxilium certissimum, quod nobis
diuinitus confertur. Ne vobis, inquit, quiddam alien-
num videatur *ἡ ἰσχυρῶς*, æstus, seu persecutio probans
vos, vt ignis aurum probat, quasi aliquid absurdi vo-
bis accideret, sed lætamini, scientes, nihil novi esse, si
mundus vos oderit. Cogitate illud Eliæ: Non sum me-
lior patribus meis. Consolentur vos sanctorum exem-
pla: communicate Christi passionibus, cuius membra
estis, vt cùm reuelabitur gloria Christi, gaudeatis &
exultetis. Beati estis, si conuitia sustinetis propter
nomen Christi. Spiritus enim, qui est gloriæ & Dei Spi-
ritus, super vos requiescit. Apud istos blasphematur.
Apud vos verò glorificatur: modò ne quis vestrum pa-
tatur vt homicida, aut fur, aut maleficus, aut inge-
rens sese alienæ vocationi, sed vt verè Christianus;
quod cum sit, ne pudore afficiamini, sed quisque po-
() 2 tius

tius glorificet Deum in tali causa. Tempus enim est, quo incipit iudicium à domo Dei: quod si primum à nobis, quis tandem exitus erit istorum, qui Euangelio Dei siue verbis Christi non credunt? Ac si iustus vix conseruatur, ubi impius & peccator comparebit? Quare qui aliquid patiuntur secundum voluntatem Dei, ij commendent animas suas fideli Creatori in bonis operibus, id est, non angantur solitudinibus & curis huius seculi de rebus caducis, & difficultate exiliorum, paupertatis, & ærumnarum, sed acquiescant in eo, quod sciunt suas animas in æternum à Deo conseruari, & se totos Deo dedant & subijciant, obædiant ei, inuocent eum, ac prædicent gratiam eius vsque ad vltimum vitæ spiritum. Hæc enim est ἀπαγγελία Petri, de qua extat dulcissima promissio: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

Quid quæso sunt totius mundi odia, machinationes, minæ, persecutiones, exilia, iniuriæ, calumniæ, mendacia? Laruæ sunt, & prodromus infernalium pœnarum manentium eos, qui istis indulgent. Dum nos illi vexant, se ipsos damnant. Nos verò gaudebimus exultantes, cum reuelabitur gloria Christi. Beati estis, inquit Petrus, si conuitia sustinetis propter nomen & verbum Christi. Et Paulus: Momentanea leuitas afflictionis æternum pondus gloriæ affert. Ipse quoque Dominus noster I E S V S C H R I S T V S, Sanator, Seruator, Saluator, Non relinquam vos, ait, orphanos, sed veniam ad vos. Bonum Dominum habemus, qui confortat nos in omni tribulatione, persecutoribus nostris interim cauteriatis conscientias habentibus, & vno post alium miserrimè, & sæpe in extrema desperatione

one

one ad Cerberum proficiscente, vt phrasi locus fit, quæ
Zonaras & Nicetas vtuntur: ἐξηράσατο ἢ ἀνεξερέμψατο
τὴν ψυχὴν, eructauit seu excreauit animam. Hinc tan-
ta animositas per Spiritus sancti gratiam semper extitit
in pectoribus piorum martyrum. Spiritus enim ille vi-
uificator inest, adest, & præest pijs, & reddit eos for-
tes & viuos in extrema imbecillitate, atq; in media
morte. Hæc consolatio pluris nobis est, quàm vni-
uersi mundi gloria & potentia. Si Deus in nobis, pro
nobis, nobiscum Emmanuel, quis contra nos? Si mun-
dus hic dæmonibus scateret sicut vermibus, nil time-
remus anxie, vincemus tandem strenuè. Princeps mun-
di superbiat, ringatur ac infaniat, nocere nescit nebus
Io, cum fractus sit vel verbulo. Glorificando Deum
glorificabimur, cum reuelabitur gloria Christi. Hæc
consolatio si non esset, quis vnquam vellet esse Chri-
stianus, nedum pati exilia, odia, pauperiem, & alias
iniurias? Cum quo autem glorificabimur? Cum Deo.
En gloriam æternam & ineffabilem. Quare? quia glo-
rificauimus Deum. Qua in re? In perseuerantia fidei
in Filium Dei Θεάνθρωπον Φιλάνθρωπον. Perstemus ergo,
speremus, oremus, & expectemus auxilium à Domi-
no, qui fidentes deseruisse nequit.

Ne iam de alijs dicam, viuum huius fidei, confes-
sionis, perseuerantiæ, animositatis, patientiæ, & in-
uictæ constantiæ exemplum & speculum politissimum,
Deus misericors nobis nostra ætate proposuit Orga-
num electum & vas admirandæ misericordiæ suæ D. D.
Martinum Lutherum, tanquam lucernam in mundi te-
nebris præ alijs doctoribus & confessoribus actiuè &
passiuè fidelitate sua veritatem cœlestem propaganti-
bus, longe lateq; per totum Christianismum, splen-

dentem, & voce sua vocalium quatuor vicem ad quatuor mundi cardines suppletem, & cæteros habentem aut consonantes discipulos, & ex his quosdam muros & tutos sub ipsius disciplina, quosdam verò semivocales, horumque post obitum Mosis & Eliæ tanti, & quidem postremi, aliquot liquidos & molles, aliquot duplices, vt Vir Clariss. Vitus Vinsemius medicus & Græcus præstantiss., piæ memoriæ, seriò iocari solebat. Utinam totum alphabetum cum omnibus classibus suis non mutaretur, & non essent, qui morderent calcaneum Lutheri, & non tam Pontificios, quam Lutheranos simul vno, scilicet, ictu & impetu prostratos vel lent, nouamq; Theologiam, Calvinianam nimirum, Ecclesijs, scholis, regnis, & rebus publicis, partim vi, partim insidijs obtrudere conarentur. Sed videbimus quid & quomodo ac quousq; ac deinde quid Deus sit facturus, quomodo ipsos tractaturus, & quousque permisurus illis licentiam. Mutatio enim in cælis certissimè decreta est.

Vt autem exemplo Magni Lutheri ad patientiam & constantiam accendantur & exuscitentur animi omnium piorum Doctorum, prodest curriculum vitæ, & laborum, vocationis & conseruationis eius intueri ac considerare, quod prorsus diuinum esse, nemo negare potest.

Et si igitur opera illa ab alijs antea & suscepta, & præstita sit adeo, vt accessione meæ opellæ non opus esse videatur, præsertim cum extent Reuerendi & Clariss. V. D. Ioh. Matthesij, mihi olim amicissimi, sanctæ recordationis, de Diuo Luthero conciones, & itidem R. & Cl. V. D. Ludouici Rabi martyrologium: tamen cum ante aliquot annos Lipsiæ in Academia celeberr.,
iussu

inssu incliti Electoris Saxoniae, Augusti, & *ἡ ἐν 2015 ὁ 11*
συχαζοντ, Augustanae Confessionis professio mihi
iniuncta esset, in frequentissimo coetu curriculum D.
Lutheri repetendo recitavi, de quo cum idem Elector
pientissimus certior fieret, voluit non tantum filio suo
Christiano, Duci Saxoniae Patris successori, utinam ad
Patris vestigia, historicam illam recitationem mitti, & pu-
blicè à me dedicari, sed etiam eandem voluit in vernaculam nostram linguam opera & studio domestici mei
M. Pauli Heusleri ingeniosi, docti, & pij viri, conuerti, &
peculiari clementia Iudæum, quem in ædibus mecum
ad septennium integrum habui, Paulum Pragensem, in
Christiana religione optimè institutum, afferentem
Celsitati ipsius versionem illam, amplexus est, & fouit
Lipsiæ apud me liberaliter, quàm diu Paulo vita diuinitus concessa fuit, qui ibidem in vera agnitione & inuocatione Christi obdormiuit.

Humilima autem dedicatio illa mea de verbo ad
verbum, ante annos sedecim scripta, & edita, hæc fuit:

Cum in frequenti coetu scholastico, Princeps Illustrissime, Domine Clementissime, orationem historicam hanc, quam Tuæ Illustrissimæ celsitati vides esse dedicatam, haberem, & de voluntate ac petitione certè multorum illa ederetur in publicum, circumspiciens, & exilia nostrarum lucubrationum passim oberantium, atq; hodie receptum tutum vix inuenientium considerans, Tuam Illustrissimam celsitatem commodissimè considerationi meæ obuientem, cui illa, et si formâ sua & quantitate verborum exilis, breuis, tenuis, forsan & macilenta, & ieiuna, argumento tamen suo, & rerum pondere magna, consecraretur atq; offerretur merito, deprehendi, Quamuis enim alij in
codem

eadem argumento sudarint magna cum laude, & ex-
tent inter cetera, Sleidani de Luthero labor Latinus,
ac D. Matthesij conciones de eodem grauissima, ger-
manicè habitæ & scriptæ: tamen, cum viderem obli-
terari plaræq; & iuuentuti erudiendæ rarò proponi ea,
quæ Deus nostris temporibus potenter & successu mi-
rabili, & quidem nobis, & ad nostrum vsum præstitit,
operæ precium esse omnino censui, atq; officij mei esse
ratus sum, vt cum me & auditores ad confessionis Au-
gustæ nostræ, Augustanam quam vocant, exegetin &
enarrationem, de Augusta sententia Patris tui, nomi-
ne & re Augusti, Domini clementissimi mei, accinge-
rem, nonnulla in memoriã reducerem, pro quibus
Deo gratias vnusquisq; nostrum ex animo vt dicamus,
fas & par est. Non recedet malum de domo ingrati,
inquit Salomon. Et David inter causas maximarum
pœnarum & calamitatum populi Israëlitiçi recenset
hanc etiam, quòd obliuioni tradidissent beneficia Dei,
inquiens: Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fe-
cit magnalia, mirabilia & terribilia, & non credide-
runt verbo eius, murmurauerunt, & non obedierunt
voci Domini: ideo eleuauit manum eius super eos, &
prostrauit eos. Cumq; experiamur quotidie, omne
nostrum malum oriri ex obliuione anteaكتورum, ex
qua securitas originem trahit, & ex securitate in rebus
secundis persuasio & *δόξα*, ex persuasione arrogantiã &
superbia, ex arrogantiã temeritas & audaciã, ex teme-
ritate perturbatio rerum, & aliquid noui comminiscen-
di & introducendi conatus, & ex hoc conatu multiplex
scandalum, quod citius enascitur & crescit, quàm so-
piri & auerti rursus potest, idcirco reducendi sunt a-
nimi nostri, & imprimis iuuentutis teneræ, & mirum in
modum

modū passim neglectæ, ad fontes atq; principia, siue ad
ea, quæ Deus antea apud nos incepit gratiose, continua
uit potenter, perfecit mirabiliter atq; feliciter, vt me-
mores illorum, nunc quoq; discamus amare Dei ver-
bum, Deo confidere, & Diaboli ac fanaticorum ho-
minum præstigijs, machinationibus, insidijs, intrepido
animo contradicere & repugnare, quemadmodum
monet Dauid, cum inquit: Quæ audiuius & cognouimus,
& Patres nostri narrauerunt nobis, ea non ce-
labimus filios & posteritatem, narrantes laudes Domini,
& virtutes eius, & mirabilia quæ fecit, vt agnoscat
generatio altera, & Filij qui nascentur, & exurgant, &
narrent ea filijs suis, ac ponant in Deo fiduciam suam,
& non obliuiscantur operum Dei, & mandatum eius
seruent, ne fiant sicut patres eorum, generatio rebellis
& exasperans, generatio quæ non direxit cor suum, &
non credidit Deo spiritus eius. Non custodierunt te-
stamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare, &
obliti sunt beneficiorum eius, & mirabilium, quæ ex-
hibuit eis. Nos certè hac ætate nullam prætere ex-
cusationem possumus, si quid nobis accidit, quo sedu-
cimur, hoc est, quod sanæ doctrinæ cœlesti aduersatur,
& fidei, vitæ ac salutis nostræ incommodat. Culpa no-
stra est omnis, sita vel insupina ingratitude, & socor-
dia atq; negligentia, vel in petulantia carnali & fastuo-
sa, propria hominum mundanorum, qui magis ea, quæ
sunt Dei, in obsequium suæ rationis & phantasiæ ca-
ptiuare solent, quam ea, quæ sunt rationis, in obse-
quium Christi captiuare student, atq; ita in Christi ad-
uentu magis asinam Christo, quam asinæ Christum im-
ponunt, minimè imitantes Abrahamum, qui sub mon-
te Moria asinum & seruos relinquebat, *ὁ δὲ τῆ πίστει τὰ*

ἰκνησίου,

νικηθῆσα, μετ' ὧν φύσεως τε καὶ πίστεως, καὶ νυττόμεν' ἐκεί-
τερον, vt Theodoretus loquitur, id est, cum medius
esset inter naturam, & fidem, & modo huc, modo illuc
inclinaret, tribuit fidei victoriam, & verbo Dei pal-
mam atq; laudem veritatis. Hodie profectò, etiamsi
congerant argumenta, non trecenta, non mille, non
millies mille, sed infinita, aduersarij doctrinæ sinceræ,
tamen aliud nihil faciunt, nisi vt cramben suam vete-
rem repetant, & novis pallijs vestitam, aut pereгри-
no pipere conditam, proponant, quæ scriptis Lutheri,
& Philippi, & aliorum, qui in his terris doctrinam pu-
ram hæctenus propagarunt fideliter & constanter, vt pu-
tris & putrefacta iam dudum, & putrefaciens alia quo-
que, quibus apponitur, satis denudata & enervata, ex-
poliata & palam ἐν παρρησίᾳ traducta & confusa est, ita,
vt mirum sit, esse & reperiri interdum homines ambi-
tione, & nescio cuius vanæ & sapientiæ, vel doctrinæ
peculiaris ridicula persuasione turgentes, qui quasi de
coelo arrepta iactitant argumenta, & horum exaggera-
tione fumum vendunt rudioribus, quæ iam pridem &
veritate verbi discussa, & ex Ecclesia explosa sunt: qua
in re illi suam inscitiam & negligentiam produnt ma-
gis, quam veritati patrocinantur. At de his, vt verba
faciam, non est huius loci, licet sit huius temporis. Sed
poterit hoc fieri commodius & oportunius aliàs. V-
num hoc affirmo, veræ fidei & pietatis studium deesse
plurimq;. Hoc si animis infixum esset, non laborare-
mus: Libenter enim nos & omnia nostra verbo Dei
submitteremus. Esse tamen aliquos, quibus gloria
Christi Emanuelis, & dignitas verbi diuini, & consci-
entiæ propriæ incolumitas, atq; futuræ rationis ac iu-
diciij nouissimi præsentio, salutisq; æternæ cura cordi
est.

est, minimè dubitare debemus. Et sunt hi soli, qui beneficia Dei per Lutherum & alios nobis præstita agnoscunt, & pro luce Euangelij Deo grati sunt, & corruptelas & tenebras, quas subinde crescente crepusculo imminere vident, oderunt & fugiunt, ac auertere student, aut saltem, ne alij incauti illis citius opinione obruantur, vt certè fit, monere clamando, rogando, monstrando, & vicem ætatis nostræ deplorando, quantum possunt, & ratio vocationis vniuscuiusq; fert, præcauere solent, etiamsi propterea excipiantur sæpè toruo vultu, & inquietudinis à securis, qui periculum non animaduertunt, accusentur. Vt autem ad rem reuertar, placuit, Illustrissime Princeps, Tuæ celsitati ea, quæ ad Doctrinæ & pietatis studiosam iuuentutem retuli, & quibus me & illam ad Deo gratias agendas exultare volui, exhibere & dedicare. Etsi enim pauca sunt, quæ commemoravi, quæq; sufficere ad præsens meum institutum iudicavi, & commemoranda plura ad aliud tempus referuo, tamen non esse indigna hæc Tuæ celsitatis cognitione existimaui, & me iudicio non falli, penè certus sum. Et cum & deceat Illustrissimam celsitatem Tuam vestigijs Augustorum tuorum auorum atq; parentum, quorum laus est & erit in coelis maior, quam in terris, licet etiam hîc sit illa meritò veneranda & amplissima, insistere, & sponte etiam hoc facias, minus causæ est, cur dubitare debeam de animo Tuæ celsitatis, quo hæc meam subiectionem, & opellam, quam hîc offero, acceptura & probatura est. Ego certè eo sum, & debeo esse animo, vt si vitæ meæ discrimine, & amissione, dignitati & saluti Tuæ celsitatis, vtpote verè Christianæ, etiamsi sciam hanc meo isto ministerio nec egere, nec augeri, (de meo tamen subiectissim

)(2

mo ani-

mo animo loqui mihi liceat) inferuire & gratificari
possem , nunquam & nusquam quidquam desiderari in
me paterer. Parens Tuæ celsitatis Dominus Clementif-
simus meus, Augustus Elector , Augustus Princeps, tan-
tus est , & tanti ab animo meo æstimatur , quantum esse
se , & quanti æstimari neminem post Deum , in terris
noui. Liceat enim mihi loqui , quod sentio , sine cu-
iusquam iniuria. Et cur ita sentiam , habeo causas gra-
uissimas , quas priuatim exposui aliàs , nunc verò etiam
publicè commemorari posse , si opus sit, testor. Vidi
mundum , & didici iam sanè ad annos multos acceptis
verberibus , quid sit , & quid faciat mundus , & simul
cognoui, quàm sit necessarium Ecclesiæ & Reipublicæ,
communi ac priuatæ saluti , nosse & habere Principem
doctrinæ sanæ , pietatis veræ , disciplinæ rectæ & pacis
aureæ custodem , tutorem , patronum , intelligentem
& constantem. Oremus Deum propter Deum , vt con-
seruet nobis Patrem tuum , matrem tuam Reginam pi-
entissimam , teq; ipsum , & tuas sorores Principes lau-
datissimas, & hoc præsertim tempore nobis omnibus ,
magistratui , & subditis , doctoribus & auditoribus as-
sit suo spiritu sancto , & diabolorum conatus reprimat
& confundat, & Imperij dignitatem , capite, membris,
& pedibus defensis , saluam & incolumem conseruet,
ad gloriam diuini sui nominis , & ad doctrinæ veræ
constantem propagationem & nostram ac posteritatis
miseræ nostræ , verè miseræ salutem, Amen. Lipsiæ
Anno salutis abundantis, 1574. 1. 2. 3. 6. Calendis
Decemb. : quo die ante annos 53, Leo X. Pontifex, Lu-
theri nostri infensissimus hostis , toxico sublatus obiit.

Hæc igitur tum temporis scripta , repetere placuit
præsertim cum iam post *πλαγκροσίλω* , ἡσ ἐκ ἐστὶ κακώτε-
ρον ἀλ-

εἰς ἄλλο, de qua memini ante annos aliquot, paulo post
Aug. usti Electoris obitum, me nescio quid presentien-
tem *ἡμετέριον* Musei mei Lipsici in ædibus, quas paro-
chiales vocant, inscribere distichon: Promptus ad exilium,
si sic tibi Christe videtur, quantumuis morbis, ca-
nicieq; senex: eadem historica narratio in coetu amplo
Ecclesiæ, cui Christus Dominus mirabili ductu me iam
feruire vult, non tam à me repetita, quàm planè noua
facta sit, additis plurimis, quæ in prima recitatione
omissa fuere.

Hæc verò gratitudinis reuerentiæ, obseruantia, &
& subiectionis ergo, Vestris Amplitudinibus, Patroni
reuerenter colendi, animo simplice dedico, ad quo-
rum dignitatem, censuram, & ius illa iam spectant &
referuntur, apud vos nimirum recognita, renouata,
scripta, pronunciata, & publicè recitata. Sub nomi-
nis familiæ vestræ auspicio & rutela edere historiæ hu-
ius notationem volui, coniungens Patrem Virum sapi-
entia laude celeberr, cum Filijs clarissimis, pietate &
virtute præstantiss. Tenuia quidem sunt, quæ exhibeo,
sed scio hæc esse *ἡμετέριον*, imò Ecclesiæ Christi
necessaria, atq; ipsis quoq; Pontificijs nec inutilia, nec
ingrata. Vnum genus est hominum, sane odiosum,
quod Calvinianum se esse iactitat, quod veritati recita-
tionum talium extremè aduersatur, & Vatiniani odij
veneno & bile acerbissima resistit. Sed licet illud di-
luuij sui immanitate passim regna, & Ecclesias adobru-
at, & hypocritæ muti non afficiantur dolore super con-
tritione Ioseph, ramen cum peculiaris historia eodem,
quo hæc modo recitata est, iuuentuti studiosæ propo-
nenda sit, & decimo Confessionis Augustanæ articulo
attexenda, istud missum iam faciemus, & Dei iudicio

committemus, orantes Deum, vt & hanc Rempubli-
cam, & Ecclesias & scholas, & totam Saxoniam (de
qua Doct. Lutherus dicere solitus fuit, Dat vnd wat
wird bey der Wahrheit bleiben/ etc.) in agnita verita-
te coelesti conseruet, & omnia inquinamenta, hærefes,
rupturas, & fanaticas opiniones confundat & reprimat,
autoribus illarum vel conuersis vel prostratis.
Adsit etiam Spiritu sancto suo nostris Regibus, Electo-
ribus & Principibus, vt Gloriæ Christi, Veritati diui-
næ, Ecclesiæ afflictissimæ, & ouibus suæ tutela & pro-
tectioni diuinitus commissis, tanquam Pastores fide-
les, Patres benigni, & Organa salutaria & sibimetipsis
ad salutem propriam, & subditis suis seruientes com-
modent, & rationis summo Iudici reddendæ mē-
mores sint. Vestras Amplit. Filio Dei docen-
das, ducendas, regendas & tegendas,
humilimè commendo. Hildesiæ

mensē Maio. 1591.

1. 2. 3. 6.

VV. Amplitud,

deditifs.

minister Ecclesiæ Christi

NICOLAUS SELNECCERVS, D.

Dextera Domini fecit virtutem, facit, & faciet.

E I 2

ΕΙΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ

ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΝ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΗΣ ΟΜΟ-
ΛΟΓΙΑΣ, τῆς διὰ τῶν τόπων, ἀυγῆς, ὀνομαζομένης, πρὸς τὰς
τέρας τῆς σωτηρίας ἀληθείας, πίστεως, διδασκαλίας, καὶ βου-
βείας, φιλομαθῶς ἀληθοεικέμενας, ἔ ΝΙΚΟΔΕΩ
ΣΕΛΔΕΝΕΚΚΗΡΟΣ Νωρικογενε
νῆς: σίχοι.

Εὖ, μελέτη, σπαυδίτε πονέετε, ἴσοιο τύ-
ραννις
ὡς ἀναχαλίζει, μαρτύρομαι νοσερός.
Πολλάκις ὡς δειλοῖς ἀνάκαρτ' ἐπικάρτε ἐ-
θυμῶ
ρῶμασιν, ἠδὲ κόπων τρύσκομαι αἰγανέαι.

Ἀλλά τί ἐν; ἐκάρφει ἀπαλλάττον κακὸν ὄρμη,
καὶ σπαυδῆς ἀκμῶ, πῆγμα, τῶνον, κάθοδον,
Γινώσκω φύσεως φέρτεν καὶ σφάλματα πολλὰ,
αἶμα παντρίων πάντῃσι ὄντα κακῶν.
Γινώσκω δηγμάςτε, μάχας, βλωμῆς, κακίας τε,
Γηράσκω τε τάλας τραύματα δεξάμεν.
Πήμασιν ἐξ ἐμέθεν, καὶ πῆμασιν ἐνθά καὶ ἐνθά
Δυσμενέ, θνήσκω: ἀμφοτέρωτε φόβ.
Ἀλλ' ἐς' ἐν διδαχῇ καὶ πίστει ἐρχ. ὀδόντων,
ἢ σιώεσις κρείσσων χρήματ. ἠδὲ βίαι.
καὶ πίστις, σιώεσις' ἀγαθῇ πέλεται τε μένει τε,
ἐκ ἐχθρας, ψόδ, σρεβλά, σροφάσε κρέω.
Οὐνεκα νῦν πρὸς ἐγὼ ἄνθις τῶνε ἐργ' ἐπανήκω,
Πρὸς κεφάλαια τρέχων δίδυ παλιδρομῶ,
Σπαλαγχιδαῖς ἠδ' χριστὸς ἀναξ, χριστὸς φιλαληθῆς
ἐκ ἀπέφησε: πρόσφρων ἐσιν ἀκες ἐμοί.
Ἰατρὸς πάντων αἰεὶ αἰτάξι, ἄλλων
Χριστὸς ἀλεξικακ, ζωῇ, ὀδόςτε ἔφω.

Δόξα

Δόξα χάρις τε Θεῷ ἡμῶν ἰεῖ ἀδελφῶν
Πάν τεραπιδόντι τσαῦμα, τ'εναγμα, νόσον,

Νῦν δ' Αὐγαστα λαβεῖν ἔχην ἐν χερσίν ἀρέσκεις,
ΠίσιⓄ εἰλικρινῆς ἀνδία, κύρι' ἔσση.
αὐτάγε τῆς διδαχῆς ὀνομάζομεν ἀρθερα καὶ ἀρμῆς
Τῆς πιστῆς δεισιῆς, ἐδενὸς ὡς ἐτέρη.
αἰμαλι δισεβέων πολλῶν καὶ φρονήδι συχνῇ
ἐς Ἀβαλαῖα καλῶς ἔμμονⓄ αὐτὴ κακῶν,
ἢ ἔφοροι, ἢ γ' ἠγέμονες, κοσμῆτες ἀγνοῖ
Πνεύματι ἀτρέπιω συμμαχέσσι μέγχι.

Αἰθ' ὄφελον συμφράδμονες εἴησαν καλὰθ' αὐτὰ
ἀρχοντες, χριστῶ πρὸς κλέⓄ αἰδιον.
αἰ αἰ ὅποια ὄρα Εκκλησία αἰλινα ἔργα,
ἡμᾶς εἰς ὀλεθρον φῶ διχόνοια ἄγει.
ἀλλήλας γὰρ συνδέλας, ἀγιστέ ἀδελφῆς
ἠδὲ φίλας ἀντὶν ἠδὲ λάλημμα καλεῖ,
εἶμοι ὅτιοθεν ἔχει καλὰ νῶτον γλώσσα ἢ ἄλλο,
αὐτὴ λέγει, αὐτὴ καὶ περιπέπει ὄλωσ.
Τῆρ κακὸν κακὰ πάντα φέρει, κακὰ πλείονα οἴσοι,
ἔθως, ἐδὲ βροτῆς πίστιν ἔχει τροβιλοῖς.

Ω θεῖ, μή σε λάθοι τῶν δ' αἰλιⓄ ὅσις ἀπ' ἀρχῆς,
ἠδὲ διχασασίας μή σε λάθοι γένεσις.
Τοῖα γὰρ ἔμνον χαρίτων καὶ πίσιⓄ ἔχθροὶ
ρέζουσι, μύσαι ἀλλὰ καὶ, ἠδ' ἱερεῖς,
οἱ ψυχῶν ταμίαι, λαμιάη καὶ λοιμὸς ἀναίδω,
ὡς ὀχλⓄ μαδαρὸς νῦν παράδειγμα ἔχει.
ΛεθῆρⓄ μέγα ἐρκⓄ, ἀναξ, μεγάλοιο πεσοφῆτης,
Μύθαν καὶ ἔργων ῥήτρⓄ ἐνομι ἔχων,
Κι πιστὸς χριστῶ δῆλⓄ καὶ ὑπέροχⓄ ἄλλων,
αἰθριⓄ ἐν νεάτω πᾶσι, βροτῆσι χρονω,

ἡλιάς

ἡλιάς, ἔφεδρῶ, διδαχῆς τείχῶ τέ ἀκραιφνεῖς,
Συσῆσαι, κ' ἐς ἐν σῆθε' ἄγειν διωατὸς,
αἰὲ κακῶν δόγμ' αἰὲ θεοῖσι κακῶς προφερόντων
αἰεὶ θυμῶδες πρὸς κακὰ κέντρα λεῶν,
Τέθνη', οἶμοι, ἐν ἡμέρα δειδῆς ὁμονοίας,
Φεῦ, πᾶ ὁμοφροσύνης, Φεῦ, πᾶ ἀπέπλη ἔρωτος;
Φεῦ πᾶ ἀπέπλη ἔπῶ καὶ ἔνομα τῆς ὁμονοίας,
Πρᾶγμα γὰρ ἐκ εἶδω, ἐ τύπον, ἐδε ὄναρ.

Διότερῶ ἦν κύκνε κ' ἀηδόνῶ ἄσμα Φίλιππῶ,
Μυστῶν κ' χαρίτων δόξα, Φίλημα, κλέῶ.
ὅς καλὰ Λαθῆρα νῦν καὶ χεῖρα, ἄρθρα ἔγραψε,
Καίσαρι προσκήποις Χερσὶ δοθέντα πάρῶ,
ἀνδιθ' ἅ συζυγίας ζώνη δεσμός τ' ὁμονοίας
ὡς ὑποσηρίζει λοιπὰ ἐρείπι' ἐδῶ.
Οἷς συζυγνομέναι τε κατηχήσεις, κεφάλαια
Σμαλχαλδαῖα, Εἰβλαν ἄγκυρα, κῦρῶ, ὁδός,
Γραπύῶ ὡς καὶ μείζονῶ, ὡς καὶ ἐλάττωνῶ, ὡς περ
ὀρθοτάτης σάθμης, ὀρθοτάτη κανόνῶ,
Σήμερον ἄμμα πέλοισι, ἐν ᾧ Ἐκκλησιᾷ ἐστὶ,
ᾧ δ' ἴσησι μόλις νῦν ὁμόνοια μικρὸν.
ἄσβεστον καὶ ὁμῶς ἔχομεν μὲνῶ, ὅτι Φανείη,
ῥῆμα θεῶ, θυρεὸν πῶσιῶ ὀξύτατον.
ἂ δ' ὀπλοῖτ' ἅπασ, ὅσις τ' ἄμμα δαδύσει,
αἰσιμον ἡμαρ ἔχων, εἰς αἶδαο ρέπων.
Λαθῆροιο μένει διδαχῆ, ἀγίη' ὁμόνοια,
ἠδὲ μελαγχρόνῶ γλώσσα ἀνδρ' ἀπάτης.
Καὶ νόμιμον, καὶ βέλισον τ' πρῶτων ἔνεσι
Γόχεσι δημοσίοις: τῶα δὲ ἐκ ἰδία.
Λαθῆρα ἀγαθός γε μαθήτης ἐστὶ Φίλιππῶ,
εἰ δ' ἄλλῶ πέλειαι, ἐκ ἀγαθός τέλειαι.

• Σήμερον ὡς νῦν ψεύδοιται οἱ δειπνοσοφισταί,
ψευδολόγοι, ἐχθροὶ, θηρία ἢ ἄλλα, λύκοι.

• Ταῦτα δὲ μὲν γὰρ ταῦτα. Εἰσομεν ἔνγε ἀχῶρας,
φθίρασον καλὰς ἔργα βέβηλα τρόπας.
Δάσωμεν εἰσαυθίς κεφαλαια χεῖρημα παισίν,
ἄσμα' ἐπικρατίων θεία κ' ἀγνά λόγων
Δεῦτε φίλοι παῖδες, κόσμοιο θεμεθλα, σύλοίτε,
καὶ ὑμναιόνηων δόγμα' ἐράτε λόγων.

Χρῆσ' ἐφάσθ' μερόπων, πυρῶν σύλε Σελδενεκήρ
Ψυχῆ πλάζομένη νῦν δ' ἐρήμια ἄλος.
Σχῆς Φαραῶν κακόμηλιν, ἀναιδέας ἐργοδιάκτας,
Εἰρήνην ἡμῖν κερροτρόφον δίδοθι.
ἀργαλεόν πόλεμον, λοιμόν, λιμόνε νόσας τε
ἐ δόθι: αἰρελικῶν ὑπανία ὡς λόγων,
ἡμετέρας σῶσον τε πόλεις ἱεροῖς ἐπὶ βαμοῖς
ἐν διδαχῇ, σωέσει, πῆσ' εἰλικρινεῖ.
Σῶσον χρεῖς ἡμᾶς σῶθηρ σύγε μὲν ἰσάραχων,
ὡς κλύειν ὕμνοις αὐθι σ' ἐν ἡμετέροις.
ἡδ' ὅταν, ὦ, ἐθέλεις, λύσον χθονίων ἀπὸ δεσμῶν,
καὶ με χοροστοσίω τάξον ἐρατίην.

RED-

REDDITIO ET EXPO-
sitio Græcorum versuum.

IN INTERPRETATIONEM
ET EXPLICATIONEM COELESTIS
Confessionis, quæ à loco, Augustana nominatur: ad iu-
uenes salutaris veritatis, fidei, doctrinæ & pieta-
tis studiosos: NICOLAI SELNEC-
CERI NORIBERGEN-
SIS, versus:

Ngenium, studium, curas, ope-
rasq̄, tyrannis
Morborum, testem, quàm
remoretur, ago.

Fluxibus, & varia qui sæpe grauedine vexor,
Totus, & infirmo corpore debilitor.

Sed quid tū? damnis non frangitur impetus illis,
Nec vigor hinc, studij cursus & aura cadit,

Agnosco infirmæ naturæ debile filum,
Et varij causam, principiumq̄ mali.

Agnosco pugnas, morsus, animosq̄ malignos,
Vulnera & accipiens dira senesco miser.

Cladibus exortis ex me, mox cladibus hostis
Emorior, tristis scuit utrinque metus.

At verbum et sincera fides mihi robur audauget:
Mens bona præ vitæ prosperitate valet.

A 2

Nil

*Nil metuo technas, hostes, mendacia, fraudes,
Conscia si recti mens sit, & alma fides.*

*Ergo noui officij nunc munera rursus obimus,
Ad Capita, & nostrum iam properamus opus.
Christus enim nostri Rex optimus ille misertus
Non renuit: medicas sed dedit ipse manus.
Ante omnes prabens rebus medicamen in artibus,
Vita, via, & solus Christus Aleximorus.
Gloria sit tibi Gnate Dei, tibi gratia Frater,
Propitia sanas qui mala nostra manu.
Nunc Augustanos manibus tenuisse iuuabit
Articulos, fidei splendida verba sacra.
Quos artus nervosq; voco nunc dogmatis huius,
Est cui prae reliquis semper habenda fides.
Sanguine multorum, magna & confessio cura
Firmata, aduersus permanet illa malos.
Huic Electores, & magna mente Dynaste
Se dedunt, Satanae sic superantq; dolos.*

*O utinam Christi in laudem coniungeret omnes
Normaq; concordēs redderet ista Duces.
Heu, heu, quam videt hoc Ecclesia facta nefanda
Tempore? nos trudent iurgia in exitium.*

Fratres,

Fratres, collegas, conseruos, dulcis amicos
Nos vocat, & coram sermo placere studet.
Longè aliud post terga sonat mala lingua, repugnans
Per totum, & contra dicit ubiq; sibi
Hac mala, cuncta ferunt mala, mox mala plura vo-
Nemo etenim falsis discit habere fidem. (cabunt.

Non te iuste Deus cladis latet autor acerba,
Maxima rixarum cognita causa tibi est.
Nec tantum hoc faciunt, Musas, Charitasq; Fidemq;
Qui spernunt, sed qui pascitis ecce gregem.
Heu quibus est anima concredita cura, ferini
Sunt passim, nostro tempore calua lues.

Inuictum robur, Rex, atq; Prophetia Lutherus,
Res ipsas, rerum verbaq; Rhetor habens.
Hic seruus Christi prior omnibus, ille Lutherus,
Quem dedit hoc nobis tempore dextra Dei.
Doctrina excelsus purgata murus, Elias,
Lites atq; animos conciliare potens.
Aduersus stimulos, corruptelasq; ferentes
Infractus gestans corda animosa Leo:
Occidit heu nobis festo Concordia in ipso
Heu quò consensus, quò volitauit amor?

Quò verbum, Socij, quò venit nomen amoris?
Nec res, effigies, nec typus ullus adest.

Alter Musa fuit Cygni, Philomelaq³ dulcis,
Pieridum, Charitum, fama, Philippus, honor.
Qui scripsit ductu Magni bona multa Lutheri,
Quos sapiens legit Caesar & articulos,
Restantis qui sunt nexus & vincula amoris,
Conseruant reliquam qui quasi fulcra domum.
Hisq³ Catechismi, Capita & Smalcaldica iuncta,
Sunt hodie libris ancora, norma, via.
Inq³ his consistit mediocri Ecclesia pace,
Sunt & adhuc pondus, Lydius atq³ lapis.
Quaecunq³ eveniant, sic viuum robur habemus,
Verba Dei, fidei scutaq³ acuta sacra.
O vinam pereat, stygium & descendat ad Orcum,
Qui cupit hac manibus soluere vincla suis
Scripta Luthere manent, Concordia durat, & absit
Fraus, tua sunt claro scripta Philippe loco.
Discipulus bonus es Magni, calamusq³ Lutheri:
Si non es talis, non bonus esse potes,
Hostes ut Cœna mendacia talia spargunt,
Falsiloqui, diri, monstraq³ plura, lupi.

Hacten-

Haëtenus hac : sed omittamus scabiem : nocet istud :

Corrumpunt mores ista nefanda bonos.

Nunc potius dabimus pueris documenta salutis,

Cantica, sermones, cœlica verba, preces.

Huc pueri properate mei, fulcra vnica mundi,

Dogmata nec verba spernite sana Dei.

Sis anima Selnecceri Lux optima (CHRISTE,

Per vastum erranti clara columna fretum.

Consilia, & Pharyj fraudes cohibeto Tyranni,

Perde malos, pueris sit quoq; tuta quies.

Bella, famem, pestem longè, morbosq; repelle,

Seëtarum semper somnia vana premie.

Hasq; tuere vrbes, vt sacras semper ad aras

Et fidei & pura dogmata mentis ament.

Maxime nos serua miseros Seruator Iesu,

Vt celebrent laudes carmina nostra tuas.

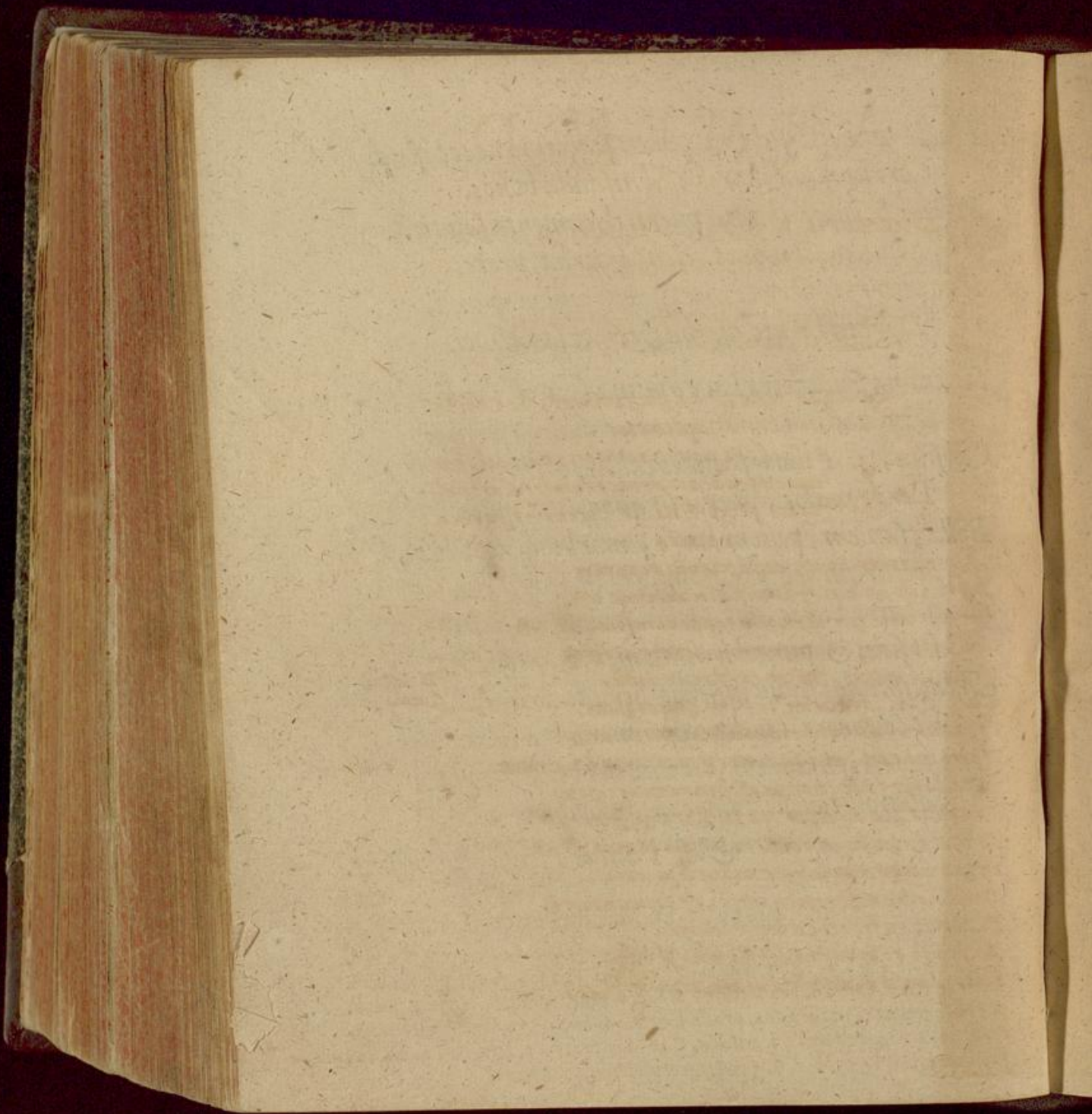
Quando tibi visum est, tu vincula corporis illa

Soluito, cœlesti collige meq; throno.

M. Paulus Heuslerus Silesius.

Errata in oratione de D. Martino sic corrige.

Folio 6. a. versu 21. lege prelatarum. F. 11. a. v. 31. pro vellet l. nollet F. 21. a. v. vlt. pro qua l. que b. v. 28. pro nouisset l. noluisse. F. 25. b. v. 24. pro simibus l. similibus. F. 27. a. v. 29. pro Sachatz l. Schatz v. penult. pro ipso l. ipse. F. 31. b. v. 5. l. se etiam. F. 33. a. v. 12. pro vt. l. & F. 36. b. v. 31. pro Lanonica l. Laonica F. 43. a. v. 4. pro arculis l. articulis. F. 48. a. v. 22. sur es l. er. F. 52. b. v. 16. pro hunc l. huic F. 57. b. v. 8. pro magnorum l. magno cum & 6.

CARMEN D. SELNECCERI.

1. Decembris 1590. Hildesie in templi
choro publicè recitatum.

Quod felix, quod sit faustum, Te Christe
Redemptor
Auspice, teq. novos, iam fortunãte labores
Huic impendēdos, revocato more, Corona,
Quam sovet Hildesie florens respubliçæ
cinctu,

Aggrediemur opus, desideriumq. bonorum
Morigeris animis & honesto implebimus usu,
Qui fuit antè sua Maiorum laude coruscus,
Cum populumq. iuventutemq., senesq. doceret
Hos intra muros, Iustus cui nomen Iona
Augustum, gratumq. pijs, & dulce relatu,
Et cui nemo nisi prosperrima quæq. precatur,
Nemo inquam, nisi sit comes & pars vana malorum.

Christe fave, nostris assistens annue ceptis,
Tu rector, tu director, tu Doctor, & Autor,
Tu vox & sensus, tu cor, tu lingua, caputq. :
Te sine mortiferas labor evanescit in auras,
Et nihil est, nisi nomen iners, & futilis umbra.
Tu faciles tu felices facis ipse labores.
Sic studijs adsis nostris, & flamine sancto
Pectora nostra tuo lustrans diuinitus unge,

D. Iustus
Jonas.

Vt servire tibi discenda docendo queamus,
Sistamurg, hilares ad plenum luce tribunal
Iustitia clarum, nitida pietate paternum.

Dum loquor, exaudu gemitus & vota piorum,
Ipse precum sator es, das qua bona dona petuntur
Et certis ornans inflas suspiria flammis.

Quid referam? duce te venio, mirabile dictu.
Non homini sua nota datur via, functio, vita.
Humana non est opis, arbitrij, volentis
Abdita sed res est divina vocatio certi
Muneris ad catum, proprio quem Christe cruore
Mundasti, quem consortem vis esse bonorum
Partorum nobis aeterno federe cali.

Hac Anathotida referunt oracula vatis,
Et rem quotidie brevis experientia monstrat,
Si modo quis sensus & vita consulat acta;

Qua meditans idem sua verba precantia vates
Fundit, & attrito supplex e pectore mittit:
Corripe me non ex ira, pater optime rerum,
Sit modus in paenis, & non effunde furorem,
Ne peream totus: noli delere precantem:

Sed vice conversa reprimas immanibus ausis
Teq, tuosq, trucidantes, & fulmina stantes,
Qui te non norunt, nec te reverenter adorant,
Qui tibi Christe tuos adimunt petulanter honores,
Quiq, nocere volunt alijs, & sanguine gaudent,
Turturibusq, tuis obsunt, & retia ponunt,
Nos trudent, ludunt, temnunt, ridentq, vorantq.

Jeremias, id
est, excelsus
Dominie

Hac pie sunt magni celsissima vota Propheta,
Qua repetens, quid commemorem vix subvenit agro,
Sunt eadem nostris hoc tempore congrua fatis.
Redde animum, pie Christe, gregi viresq, pusillo.

Sume

Sume animum mens mæsta, tuum sedaq; pavorem:
Scilicet hic status est optandus, & omnibus horis
Cantandus, cum qua recitat sacra pagina, nobis
Eveniunt eadem. Vita hæc est grata Tonanti,
Inq; Deo fortis sic stat fiducia solo,
Adq; Deum supplex se fert oratio solum,
Aq; Deo mens sperat opem certissima solo.

Sic igitur venio novus hospes, & unica spes est
Auxilium Domini, quo vincitur orbis & orbis
Res oculus hæc mira meis, alijsq; videtur,
Sed placeat nobis, quæ sic divina voluntas
Disponit, versatq; suo ducitq; Cylinaro.

Quod Domino placet, id fiat: sunt cætera labe.
Det veniam mihi præsentis sacra concio catus,
Ampla senatorum reverenda fronte corona
Dent veniam reliqui pietatis laude nitentes,
Quiq; favent studijs, & quorum tincta liquoris
Castalio pia labra scatent, Christosq; dicantur.
Eloquar hos quorum iuvat hic meminisse laborum,
Præsertim quos ad motam perduximus, uno
Te duce Christo. Tuo mihi suggerere robora flatu.

Lustra decem numero, qua præterière repente,
Norica berga sinu me quando foveret amico,
Et vere patrio puerum: quo tempore vidi,
Vidi præclaros, audivi dotibus amptos,
Præcipuosq; viros, genuit quos Teutonum ora,
E quibus hoc præceptores modo colligo versu,
Culmannum prima baculumq; ducemq; iuventæ,
Quiq; ferebatur multis è gentibus Heidus,
Et schola Ketzmannum quem Laurentina colebat:
Hi mihi numen erant puero: res læta relatu,
Dulce recordari primis ductoris ab annis,

Leonhardum
Culmannum
Sebaldus
Heiden
Ioh. Ketz-
mannus.

Quid

Quid quod ingenuis hac laus est carmine digna,
Conscia mens quam tranquillo sub pectore nutrit,
Quando suos praeceptores venerata Iuuentus
Officij memor est, recolens etate senili
Praeceptoris onus, curas fidosq; labores.
Dispereant Cuculi, quibus hac reverentia friget.

M. Ioh. Rauschacherus. Rauschachere decus patriae, qui Noridos urbis
Erudiens pubem, mihi catcar dulce fuisti,
Te taceam quo iure tibi qua premia solvam,
Quem nisi, vera loquor, studijs tua cura fuisset,
Munere scribarum distractum Curia ferret.
Hec repeto, donec suavis nos copulet hora
Ante Deum toto grates ubi pectore dicam.
Me vidisse etiam lator te summe poeta
Rex vatum, quo non maior iam vivit in orbe,

Helias Eobanus Hefsius. Rex Eobane, gravi cum Carolus ipse sub alis
Exceptus pompa, letam ingrederetur in urbem.
Hieronymus Volfius. Post ea formabas studium celeberrimus ille
Volfius oloquio clarus, linguaq; Pelasga,
Primus in historijs, fidus mihi semper amicus.

Nicolaus Agricola. Agricolam successorem qui sponte vocabat
Conspicuum pietate Virum, suadaq; celebrem,
Prodiit ex horum cœtu schola Noridos ora,

Michaël Rotungus. Aldorsum cui nomen. Erat quoq; nota Rotungi

Ioha. Schönerus. Docta fides, & Schöneri praeclara mathesis,

D. Venceslaus Lincus. Ut taceam plures, in primis sacra professori

Vite decus, vite Theodori & praece salutis,

Quorum letatur sanctis Ecclesia scriptis.

Horum me memini comitari funera moestum,

Attigerat noni nondum consinia lustris,

Vitus, & uilibus monumentis iuvit ovile,

Cuius pastorem te Christe Redemptor habemus.
 His ego, quos habui caros doctoribus usus
 Wittenberga tuos volui vidisse penates
 Sacratos Christo divini voce Lutheri,
 Atq; Melanthonia celebratos nomine fama,
 Teutonici cum vix essent incendia belli
 Restincta, & passim nostris pax reddita terris.
 Nec mora, me suavi complexus amore Philippus
 Quotidie secum sermonem reddere iussit,
 Et mensa admovit, nocturna & sepe quieti,
 Discebam simul, & multos simul ipse docebam,
 Quorum non pauci testes hinc inde supersunt.
 Mens erat una, vigor studij, concordia vita,
 Praesulis officium Pomerani cura gerebat,
 Hebraea Försterus erat vox vivida lingua.
 Vinsemij, Graecis manabant fontibus undae.
 Monstrabat nitidi Reinholdus sidera caeli,
 Solvebat nodos Marcelli Musa poetis.
 Et magnas operas parvus praestabat Eberus.
 Milichius medicos felix intrabat in hortos,
 Fendius huic aderat venerandus fronte senili.
 Pollebat multa Theodorus Musicus arte,
 Schneidovinus gravis & suavis pia iura docebat;
 Bustius eloquio, vena, virtute vatebat.
 Quis numeret? numero doctorum Zona carebat,
 Dulce sodalitium veri candoris amicum.
 Nondum erat haec facies trux, & miseranda malorum,
 Nondum gliscebant certamina mota parumper,
 Non distracti animi, non pectora servida bile,
 Non suspecta fides, non inconstantia turpis,
 Non deformabat defectio claustra docentum,
 Nec cathedras: nec erant contagia calva per aulas,

D. Martinus
 Lutherus.
 D. Philippus
 Melanthon.

D. Ioh. Bü-
 genhagius
 Pomeranus.
 D. Ioh. För-
 sterus.
 D. Vitus
 Vinsemius
 medicus.
 Erasmus
 Reinholdus
 Iohan. Mar-
 cellus Re-
 giomonta-
 nus.
 Paulus Ebe-
 rus.
 D. Iac. Mili-
 chius.
 D. Fendius.
 D. Sebastia-
 nus Theo-
 doricus.
 Vinsemius
 D. Schnei-
 devvein.
 D. Ioach.
 à Beuß.

*Pergit scholas nunc diluvio serpentina vasto,
Ah quas in feces abiecti vivimus? eheu.
Multa quidem passim tunc mota & sparsa fuerunt,
Indiguere suo qua zelo, & traduce norma,
Praesertim cum non esset Dux ipse Lutherus,
Currus & auriga Israel, quem funere demptum
Ipsa etiam maesto concordia corde secuta est.
Talia sed nihil ad nostri iam temporis acta,
In quibus & pietas, & amor sincera loquendi,
Credendi recte studium, vitamq; prophanis
Actibus exemptam sancte & reverenter agendi,
Et mortem, si quando voles, pie Christe, manendi,
Decrevit passim: crevit petulantia lingua,
Scriptorum rabies, vesana calumnia, livor,
Improbilas morum, divini nausea verbi,
Perverse novitas doctrina, dira canum vis,
Grande supercilium, celsis quod nititur aulis,
Contentus recti, vanog; superbia fastu,
In prosternendis fera conspiratio veris.
Certatur passim, nihil edificatur: & actus
Iam Deus est factus; nos quotquot dogmata Christi,
Qua dedit ipse sui servi sudore Lutheri,
Afferimus, proclamamur, velut horrida monstra.
Versificatores multo nos crimine pungunt.
Caetera turba suis indulget ubiq; magistris.
Ah quas in feces abiecti vivimus? eheu
Afficitur nemo, nemo te curat Ioseph,
Magnates rident, Epicurus pergit in ollis.
Desino plura loquens iustas cumulare querelas.
Nunc alia est facies: sit sanè: non tamen usquam
Nunc alius Deus est: mutari candida nescit,
Et sincera fides, & religionis elenchus,*

*Ac constans innixa suis confessio fulcris.
Quid tum? dispereant, qui recte credere nolunt?
Quid tum? damnentur qui nolunt vivere Christo.
Discedant graviterq; cadant, longeq; recedant,
Vera quibus non est fidei confessio cordi,
Christus habet numerum cœtumq; & castra piorum.
O usinam nemo perit, perat impius omnis
Heu proprio scelere & culpa, sine labe Tonantus.*

*Sed nunc propositum repetens pertexo priora.
Bis quater emensus fuerat sol lumine cyclum,
Me gravis Augusti, te, VVittenberga, relicta,
Aula nitens multo rerum splendore vocabat
Hac mea prima fuit, Dresdamq; vocatio facta est,
Tresq; ministerio consecrabamur, eodem
Tempore, coniunctim Lechnerus, Eberus, & ipse;
Filius Ensiseri mira Dux indole clarus
Nomen Alexandro dederat cui patria virtus
Gaudebat morum me direttore suorum,
Donec ad oëtavum res hac defleëteret annum.
Ille mihi dux carus erat, qui quando superstes
Vixisset, vera non religionis honores
Spurcari passus calvâ modò labe fuisset,
Quæ tamen occultò scelerata fraude latebat,
Serpebatq; suo gangrena ut putrida more,
Vivat Alexander magni pars inclita cœli.*

*Inde paroxysmum cum lingua profana moveret
Aulica flammivomo diroq; calumnia vultu,
Quam pius elector tandem confudit inanem,
Expedienda fuit res hac, veniaq; benigna
Vix impetrato discessu, Norica quando
Bomgartnere senex operas ecclesia scriptis
Offerret bene culta tuis: verum inter eundem
Suscepta est lena nonnullo functione plausu.*

*D. Hieroni
Bomgartner:
Lutheranus.*

27

Principe

Illustriff.
Princ. Joh.
Frid. II. &c.

Principe sic optante, iubentēq; : candida Princeps
Iam Friderice, tua res succedebat ab aula :

Quem quia nunc longis custodia detinet annis,
Ex animo tibi, dux, letissima quęq; precamur,
Votaq; quotidie pro te sacramus olympo.

Sis patiens, si vis sapiens & sanctus haberi :
Sis animosus & impavidus, Dominiq; salutem
Expectes : te sperantem non deseret ille.

Crede Deo, perferq; crucem patienter, & ora :
Oranti Deus eventum dabit ipse secundum.

Ira Dei deservescit, nec durat in ævum.

Non est ira hominis, non implacabilis æstus.

Vespere fletus adest & crux, sed sole reverso
Gaudia consurgunt, latantur & omnia rursus.

Hac monuisse sat est, Iena mansisse placebat,

Ni turbas Gottha mutatio dura dedisset :

Ensiser inde sua me dextra, & voce volebat

3. Lipsiacam sano cathedram conscendere verbo.

Quemq; locum Victorinus sedaverat atro
Dogmate Calvinii, purgari luce Lutheri,
Quæ Christi vox est, & inexpugnabile verbum.

Illustriff.
Dux Iulius,
&c.

Feci operas, donec Guelforum Iulius arcem

Post cineres patris retinens, exordia regni

Sumeret à pura mox religionis honore,

Ensiserumq; sui Steinbergi voce rogaret

Adrianus
à Steinberg.

Propterea missi Dresdam, gratiq; valentis

Capdore & morum gravitate, leporeq; lingua,

Cui dederat constans Adriani gratia nomen.

Hoc mediante sibi me Dux ad tempus in aulam

4. Ensiseri veniã, multoq; favore locavit.

Iucunda & dulces opera sine fraude vigeant

D Martinus
Chemnicus

Chemnicio presente mihi, socioq; laborum.

Compatrie,

Comptre, fratre, pio fidoq, per omnia Achate,
Et duce consilij. Sed quid mens anxia luget?
Quid monet? & nostros sermones rumpit & arcet?
Ah memini. satis est gemuisse: sed omnia fari
Nil prodest: sibi multa Deus monstranda reservat.
Authores sunt supplicium pro sanguine passi
Effuso: pereat, qui talia perpetrat, omnis:
Hac res causa fuit, me cur Elector ad aras
Lipsenses vellet revocatum lege priore.
Hic rursus sudans tria vita lustra peregi,
Et socios habui caros, partimq, fideles
Inq, sinu partim nutriti nescius angues,
Donec ad extremum fraus uno erumperet ictu.
Præstita multa mihi celebros benefacta piorum,
Temporibus circumspecto moderamine rostra,
Et civis agnosco bonos pietatis amantes
Quorum quinq, dedit numerosa frequentia cætu.
Nulla conveniente sacras reverenter ad ades,
Solis quando die mihi concio habenda dabatur,
Sum memor Augusti: faciebat hic ocia nobis
Talia, Christe, tibi soli sine labe dicata.
Non poterat falli pietas decepta, probata,
Ducta, reducta, suo iam fixo limite constans,
Fidebat nulli, nisi Christi verba fatenti.
Seq, querebatur deceptum (turpe relatu.)
Achirone & iura suis, & sacra professis,
Ut sit, & est factum, fiet reliquisq, deinceps
Quos non præmunit cynosura regula sacra
Divini cælo nobis data regula verbi:
Ille sed avertens magna pietate pericla
Extruxit celsam divini numinis arcem,
(Cui nomen libro concordia calitus orta

5.
Lipha.

Liber Chri-
stianæ Con-
cordiæ in-
iustus,

Indidit:)

6

Indidit:) hac animos in religione serenos
Coniunxit, pacemq; pijs, dextrasq; reduxit?
O Auguste pater patria, tibi gratia quamam?
Quis putet? anne iacet fidei confessio nostra?
Flexibilis num doctrina est, ceu cera liquescens?
Num nihil est, nisi nomen iners, constantia fratrum?
Defecere omnes? animos & hypocrisis omnes
Possidet, & nihil est labor & pia cura Lutheri?
Num ratio reddenda Deo iam tota sepulta est?
Non ita: res aliter. Nubes nunc transcat ista,
Spiritus en malus est in multis saepe prophetis,
Et pereunt multi, multi falluntur ab illis.
Expecta Dominum. Vivit sine tempore Christus,
Vivit in aeternum loca sub se cuncta gubernans.
Ille magistratus cor flectit, iterq; malorum
Destruit, ad fontes revocans armenta salubres.
Si Christus nobis bene faverit, ille manebit
Doctrina splendor, concordia foedere sancto:
Quam quicumq; suo firmarunt nomine, verum
Nunc tollunt, sunt peiores, quam foedus Apella.
Turcave, vel turpi ventosus apostata signo.

Scilicet hinc est causa mei bene nota recessus.
Calvini nomen nunc est pastoribus omen
Active tetrum, passive triste feretrum,
Exiliumve. Dei sed vincat & ipsa voluntas.

6. Huic igitur me sexta senem, tumuloq; propinquum
Christe tuo sistit miranda vocatio ductu.

Septima me lato civem assignabit olympo.
Plura quid his addam? nunc oden Davidis addam.

Psalm. 73. Cuncta licet fremitu rumpantur, & orcus & ortus
Orbis & ardentis totus nos obruat astu,
Nemoq; sit, nostri qui parcat forte misertus,

Attamen

Attamen hos superat cunctos ecclesia fluctus,
Et chorus Israel stat fortis ad omnia victor,
Immotus chorus, invictus chorus, omnibus unus
Sufficiens, cunctisq; malis animosior unus,
Is quem nulla potest vis frangere, semper & idem
Viribus in Domino validis & semper adauctis,
In Domino spes est omnis, solamen & omne,
Qui modo corde suo non pessima quaq; volutat,
Is manet, atq; omni vivit sine fine beatus

In mundo sumus in mundo, sed pectore mundo.

Ast ego commotis pedibus, quando ista viderem,
Pene vacillassem, patiens minus atq; fuisset
Dum zelus caperet pectus, dum cura molesta
Me premeret fortunarum, quas impius alto
Fastu & pace sibi tranquilla vendicat ultro.

Corporibus validis incedunt, robore magni
Fortuna tumidi, nulla & discrimina mortis,
Que metuant, cernunt, & firma palatia figunt,
Humanis nixi, magno conamine, castris.
Non, veluti reliqui, quibus infortunia saepe
Occurrunt, conflentantur, miseraq; bonorum
Non ita (felices sibi) conditione premuntur,
Celso se produnt fastu, sublimia flante,
Et quidquid patrant, laudandum est omnibus horis.
Vestis & ipsorum est violentia, & atra tyrannis,
Qua quidquid faciunt id conserta arte tegendum est.
Incedunt quoties, incessus regula nulla est:
Dant flatum, spirant altum, cupiuntq; videri,
Esse volunt primi, digitis quos dicimus, hi sunt,
Ventricibus & tumidis sua verba oracula censent.
Corde quod intus alunt, id nullo examine tentant:
Omnia contemnunt, derident omnia false,

Omnia & extenuant, mendacia plurima fingunt,
Magna loquuntur, magnaq; iactant, magnaq; spirant,
Ore suos ructante dolos, mala maxima neclunt
Quodq; sonant, verum esse volunt, & caelitus ortum,
Magnificum, factis & supplice voce probandum,
Quamvis sit fictum, prorsus, mendaxq; malumq;.

Hinc etiam vulgus, vulgari & peccore nati,
Applaudunt ipsis. Blanda assentatio namq;
Regnat: aquae veluti fundum glomerantur in unum.
Insuper obijciunt: Quis nam, quis forsitan ille est?
Contemnunt omnes, & spernunt munera caeli,
Ponderibusq; pios equis, aquoq; valore
Exequant rudibus, nulla & pietate probatis.
Hos, aiunt quis curet? & hos num praeserat ullo
Tempore forte Deus? qui sunt, qualesq; videntur?
Sunt miseri, in nostraq; manu, nimiumq; pusilli,
Num Deus hos oculis cernat, spretosve secundet?

Credite mortales, qui talia saepe loquuntur,
Fastu immani, atro, fremitumq; boante barathro.
Hos tenet impietas, scelus intus & incute tetrum.
In mundo sunt felices, & divite vena,
Sunt opulenti & magnifici, rebusq; potentes.

Quid faciam? quid concludam? frustra omnia forsae
Feci, quae feci? quod nulla labe notatur
Cor mihi, quodq; manus iniuria nulla molestat?
Quod laevo saepe meos digitos sine crimine? curne
Sustineo mala? quidve mihi, quid quaso relictum est?
Quotidiè adstigor, mane & mihi poena recurrit,
Sufficit annè meo precium tam triste labori?

Sic ego dixissem fermè in discrimine rerum,
Vt varium vulgus securo peccore censeret,
At sic damnassem censura falsus iniqua,

Magne

Magne Deus, natosq; tuos & cuncta tuorum
Pignora, quiq; ulla celebres aetate fuerunt.
Institui tamen examen meditatus, ut illud
Assequerer, sed vincebat res ardua sensus,
Donec in Augusti penetrarem oracula templi
Sacra Deo, cernens mysteria magna Tonantis,
Et sinem intuerer, casus lugubriter actos,
Interitus reproborum atros & tristia fata,
Anthracas infernum, Ventres Acheronta replentes.

Lubricitate sua turgent, & culminis aura,
In quod eos ponis deiecti protinus omne
Auxilium amittunt, & detruduntur ad imum.
Heu subito percunt, ut dicat quisq; dolendo,
Ille fuit, fuit ille, volens esse omnia solus,
Omnes despexit furiosi fronte cerebri.
Ille ubi nunc? est depositus, vel abiit ad orcum.
Sic percunt stulti sine luce Deoq; frementes.
Et mors est specie tristi cernenda malorum,
Quos scelera abripiunt una scandentia ad umbras
Somnia qua veniunt, abeunt vigilantibus ultrò,
Nilq; sanere: Deus, sic tu res, atq; decorum
Contemptum facis ipsorum: vana omnia reddis,
Nullus ut hac unquam memor horum vivat in urbe.

Attamen & dolor est iustus, cordisq; paventis
Zelus, & hoc telum renum, virusq; remordens,
Quod, veluti fateor, fatuor, nihil assequor infans,
Nil sum, nil novi, coram te stultus, & omni
Intellectu orbum iumentum, & debile brutum.

Sed licet hoc ita sit, tamen in te fortiter uno
Sum fixus, maneoq; tuus, semperq; manebo.
Nam manibus Pater ipse meis me prehendis & uno
Consilio, nutuq; tuo me ducis orantem,

Cen pastor, miserum fastigia in alta reponens.
Vnus si mihi sis habeam te semper & unum,
Vnus & assistas mihi, quare cetera curem?
Nil cœlum, nil terra mihi, nil vita, nec orbis,
Nil corpus, nil fortuna, nil gratia mundi,
Omnia nil mihi sunt, si tu sis proximus unus,
Omnia praterant, maneat modò gratia cœli
Et caro tabescat, cor concidat, esset & omnem
Vita animam, percant oculi, ruat ardua cœli
Machina, nulla mihi spes in toto orbe superstit,
Tu tamen es, Deus ô, Deus ô, Deus optime, tu, tu,
Tu mea sors, mea pars, cor cordis, mite levamen.

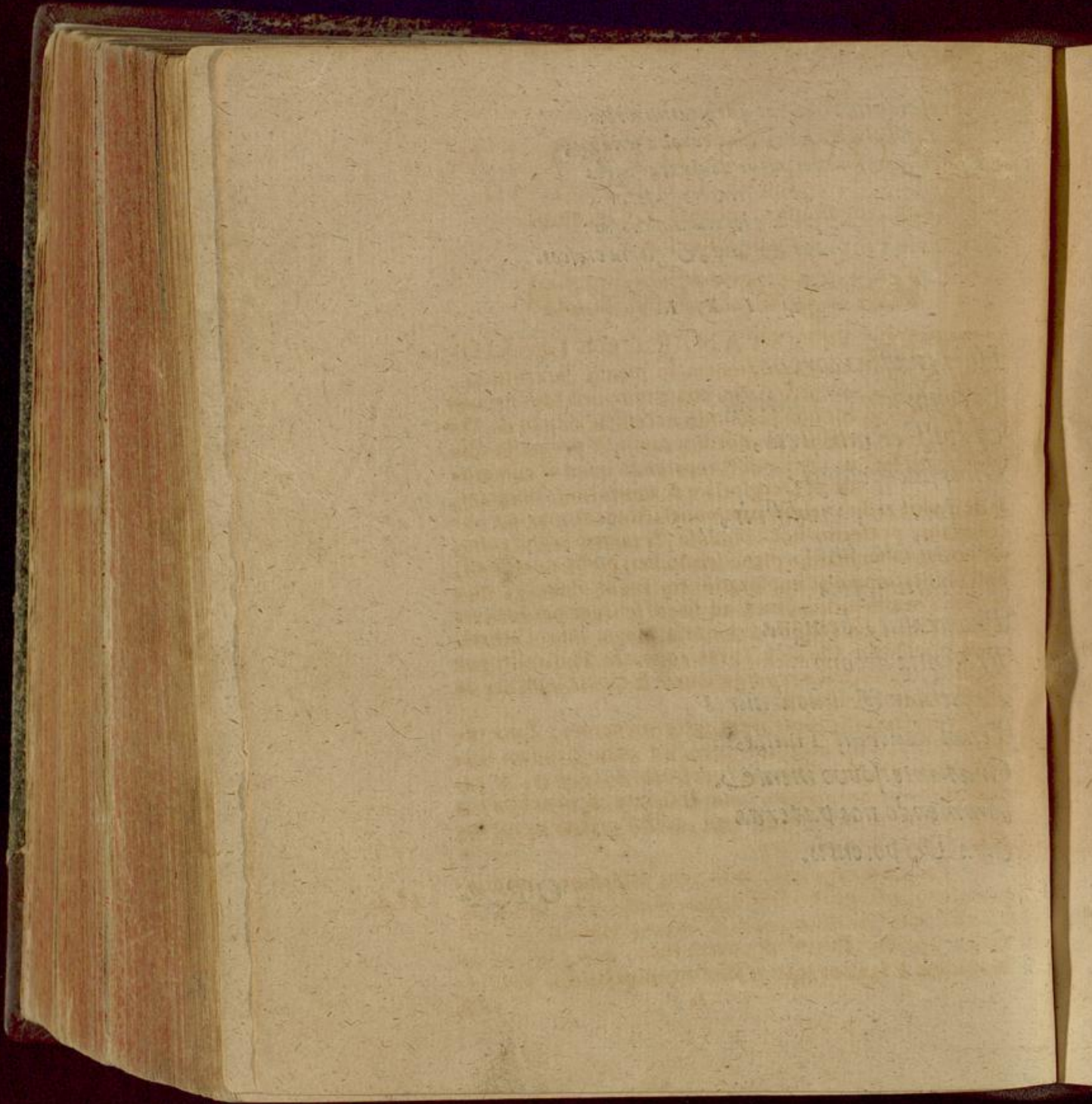
Hinc abeant, pereantq; simul, qui talia nolunt
Auxilia accipere, & te, mundi more, relinquunt
Desciscuntq; suis idolis dedita turba,
Scortantes contra tua magni dogmata verbi.
Hos perdas, hos occidas. iustissima pana est
At mihi lætitia est viva, in te vivere solo.
Sig; Deo maneam iunctus, fiducia & omnis
In Domino mihi sit, quo laudes pangere possim,
Et multis letus Domini canere inclita facta,
Sat mihi: nil aliud curo, nec cetera sector.
Sufficit, in Christo mihi si spes habeat uno.
Hac ita Davidico sint reddita carmina plectro.
Quid restat? restant opera, certiq; labores,
Quos manibus tradet Christi benedictio nostris.
Gnate Dei da successum, faustosq; labores,
Qui si nil prosint, nil vite proderit usus,
Et quia nec vires animi, nec corporis adsunt,
Sis medicus solita bonitate, & corde paterno.
At velut in reliquis, ita & hic tua iusta voluntas
Fiat, & ad nutum cœli nos dirige, scuto

Nos defende tuos: tibi sint quog. totius vrbb
Templa, schola, cives & tota corona senatus;
Et quicumq. tui venerantur dogmata verbi
Et cordi & cura: Pacem seruato quietam,
Da pubem studij & vera pietatis amantem:
Sic tibi nomen, honos, & laus, & gloria crescet.

D I X I.

Huic gratias corona
Et consulum & senatus,
Verbi Dei ministris,
Viris fideq. claris,
Doctoribus, magistris,
Scholasticisq. pubi,
Conuentuiq. toti
Pro praestito benigna
Praesentia decoro
Patienter & quod aures
Tenui dederint Thalia,
Gratante soluo mente.
Commendo nos paterna
Cura Dei potentis.

ORA

ORATIO DE DIVO LV-
THERO, ET DE CONFESSIO-

ne Augustana, recitata 4. Decemb.

1590. Hildesie.

AUGUSTANAE CONFESSIO-
nis enarrationem in manus sumentibus,
occurrit statim etiam temporis ratione, no-
bis quodammodo necessitas aliquid de O-
rigine, primordijs, causis, & progressu illi-
us referendi & repetendi: quod ut commo-
dè ad Dei gloriam & auditorum vtilitatem,
& de multis arduis rebus commonefactionem maximè ne-
cessariam, præsertim hoc obliuioso, & tamen censurarum,
vel potius calumniarum pleno seculo, fieri possit, necesse est,
post inuocationem ac implorationem auxilij diuini, à quo
ut omnis oratio incipit, ita & ad finem felicem perducitur:
initium facere à mentione & historia Magni illius Lutheri,
cuius ministerio Christus Theantropos & Philanthropos
seruator, ad doctrinæ repurgationem & Confessionem, de
qua iam agimus, vsus est.

Veni sancte Spiritus, veni dator munerum, dona re-
ipsum nobis, dona os & sapientiam ad annunciandam lau-
dem tuam. Da successum, vt cum fructu doceamus, & au-
ditores reuerenter verbum tuum accipiant, & beneficia tua
considerent, & inde emendentur, ac tibi gratias agant hic
& alibi, nunc & in æternum.

Faciemus ergo initium ab anno millesimo, quadrin-
gentesimo, octogesimo tertio, quo Martinus Lutherus na-
tus est Islebij Cheruscorum in Comitatu Mansfeldico, ni-
mirum, pridie Martini, & eodem anno, quo magnus ille
Monachus & sanctus Martyr Hieronymus Nicolai Sauona-

1483.

A

rola,

rola, Italus, publicis concionibus & scriptis, Romanæ Pontificiæ Ecclesiæ idolatricos cultus & abusus, vitamq; horrendas pœnas attrahentem, Florentiæ taxare cepit, tandemq; propterea post annos quindecim, ibidem laqueo suffocatus, & crematus fuit, iussu Alexandri VI.

1 4 9 7.

Islebiæ in schola vrbica, cuius encomium semper fuit illustre, educatus & informatus puer Lutherus, anno ætatis decimo quarto missus est Magdeburgum in scholam olim celebrem, vbi cum quibusdam alijs condiscipulis suis panem propter Deum ostiatim petens quæsiuit, & elapso anno vno, inde Isennacum patriam matris suæ profectus est ad cognatos & affines, ibiq; quadriennium perdiscendis literis operam diligentem nauauit.

1 5 0 3.

Natus annos viginti Erfordiam venit in Academiam, vbi fortè nactus sacrorum Bibliorum latinè scriptorum copiam, quæ antea nunquam viderat, toto pectore exoptauit, sibi tantum vitæ spacium à Deo concedi, quo librum hunc planè dissimilem scholasticorum doctorû commentis, comparare ipse, & assidua lectione euoluere possit, quo facto, se paratum & promptum esse ad valedicendum huic vitæ. Inciderat inter legendum in historiam Annæ matris Samuelis, qua mirificè delectatus, Deum precatus est, se quoq; exaudiri & gubernari, secundum Annæ canticum, in quo hæc sunt verba: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit, & diuitem, humiliat & subleuat. Suscitatur de pulvere inopem, & de stercore eleuat pauperem &c. Quanta hæc, inquit, consolatio est pro pauperibus scholasticis scripta, in quorum numero ego sum? Utq; re ipsa examen & effectum huius promissionis Lutherus subiret & sentiret, incidit in morbum planè lethalem, cumq; expectaret euocationem ex hæc ærumnarum valle, quidam senior Ecclesiæ minister cum al-

locutus

locutus est. Non morieris, inquiens, Deus te servabit, & in virum magnum euades, multosq; ipse consolaberis, & in viam & vitam reduces. Huius consolationis vim adeo penetrasse animum dixit Lutherus, vt statim inde conualesceret, & in totius vitæ suæ curriculo illius memor esset, ceu Prophetiæ & precationis efficacissimæ.

I 5 0 5.

Erfordix gradu Magisterij ornatus est, cum esset annorum viginti duorum. Et prædicata est ipsius eruditio & pietas à præceptoribus & condiscipulis. Cumq; ex his quidam miserabiliter confossus interiisset, & emissi fulminis ictus in consternationem extremam Lutherum coniecisset, conscientiam teneram & pauidam consulens votum fecit, se Eremitanum Augustini institutum complexurum esse, atq; hoc animo monasterium clam, & quidem post cœnam, ad quam populares & condiscipulos inuitarat, noctu, nescientibus amicis & parentibus, non sine læsione & morfu conscientiæ, vt postea sæpe confessus est ipse, ingressus est, missis postridie literis ad amicos & parentes, quibus hoc factum significaret, & qui non sine lacrymis dolerent, tantum ingenium in monastico specu & semimortua vita sepultum latere. Per integrum biduum condiscipuli & amici, studiosi & alij monasterium obseruarunt & quasi cinxerunt, recuperare Lutherum inde volentes: sed fores ita occlusæ & munitæ fuerunt, vt ad integri mensis spacium nemini pateret ingressus ad Lutherum, donec Pater ipsius Islebio Erfordiam veniens admitteretur, & inter reliqua etiam his verbis filium alloqueretur: Vide ne metus & terror tuus sit diabolica illusio, cum certum sit Deum velle, vt liberi parentum suorum consilij vtantur, & illis se subijciant. Quibus verbis adeo percussus, & fractum fuisse animum suum fatetur Lutherus, vt donec rursus monastico capiti liberaretur, quod post multos sane annos factum est, scrupulum istum animo eximere non potuerit.

A 2

In

ORATIO DE

In monasterio animum ad lectionem sacrorum Bibliorum appulit. Sed monachi sordidos & vulgares labores ipsi vt nouitio imposuerunt, expurgationem contignationum, templi custodiam, horologij directionem, & vt locuti fuere, per ciuitatem cum sacco emissionem, præhendendo, vitam monasticam non studijs priuatis, sed conquisitione panis, frumenti, ouorum, piscium, carniū, pecuniæ, & similia rerum augeri & crescere. Et nisi Academia, cuius membrum ipse esset, diligenter intercessisset, non fuisset facile oneribus istis subleuatus.

x 5 0 7.

Professione facta, cucullatus, & Missis celebrandis, crebris ieiunijs, vigilijs, & horarum obseruatione, sanctorum inuocatione, & similibus exercitijs frustra emaceratus, sacerdotij primitijs, & vt ipse nominat, encenijs initiatus est mense Maio.

Sacerdos factus, iussus est omisis sacris Biblijs ex obedientia legere scholastica & sophistica scripta, ex quibus cum nullam vel certitudinem doctrinæ & fidei, vel consolationem percipere posset, incidit in difficilimos spiritualis tristitiæ paroxysmos, ex quibus prius se extricare non potuit, quam a quodam pio fratre, sene, monacho, qui ceurosa inter spinas & tribulos eminuerat, in Confessione erectus, & ad gratuitam peccatorum remissionem secundum symboli verba, Credo remissionem peccatorum, reductus, & animo ita confirmatus fuisset, vt sapissimè canendo latus repeteret illud: O beata culpa, quæ talem meruisti Redemptorem. Et solitus est Lutherus sæpenumerò prædicare, illius senioris fratris dexteritatem & pietatem (habuit enim Deus etiam in monasterijs confessores veritatis suæ) & in primis commendauit explicationem verborum symboli, Credo remissionem peccatorum ab illo traditam hoc modo, Non satis est, te in genere credere, Deum quibusdam, Dauidi, Petro & alijs sua peccata remittere, (talem enim fidem etiam dæmones habent) sed Dei mandatum immo-

tum

rum est, vt credas, Tibi tibi tua peccata remitti, & vt certus sis de iustitia tuæ fidei, & salute tua. Hac explicatione eruditus, se Paulum docentem, Nos per fidem coram Deo iustificari, intelligere cepisse testatus est. Huic consolationi suæ fouendæ adiunxit lectionem scriptorum Augustini, præcipuè vero Psalmorum Dauidicorum exegefin, & quæ ipsius de spiritu & litera extant.

I 5 0 8.

In Academiam VVitebergensem, quæ nuper ceperat, vocatus est ad Theologiæ professionem Lutherus, operâ Iohannis Staupicij viri summi, quadraginta canobiorum Augustinianorum in Misnia & Turingia vicarij, vt nominant, & generalis per Germaniam Inspectoris, qui in Luthero singularia dona, iudicium, studium, pietatem & eruditionem, alioqui rara in istiusmodi hominum claustris, deprehenderat. Is cum quadriennium Lutherus in monasterio Erfordiæ fuisset, de sententia & voluntate Friderici Sapientis, Electoris Saxonæ, Patris Patriæ, quem & Carolus Quintus Imperator Sapiens & potens Patris nomine & honore semper dignatus est, & qui suasu Fratris sui Ernesti Episcopi Magdeburgensis nouam VVitebergæ Academiam anno Christi 1502. solenni pompa introductam, die decimo octauo Octobris, primo Rectore Martino Polich Mellerstadio Franco, Theologo, Iurisconsulto & Medico (quem Lucem mundi eo tempore salutare soliti fuerunt) fundauerat: Is, inquam, Lutherum vocatione improuisa VVitebergam proficisci voluit, vt ibi in canobio Theologiam profiteretur: qua de re & subito discessu suo ipse ad Iohannem Braun pastorem Isennacensem sic scribit: Tam fuit subitaneus meus abscessus, vt pene meos familiares lateret. Sum itaq; nunc iubente vel permittente D^{no} VVitebergæ: Quod si statum meum nosse desideras, bene habeo Dei gratia, nisi quod violentum est studium, maximè Philosophiæ, quam ego ab initio libentissimè mutarim Theologia, ea inquam Theologia, quæ nucleum nucis, & medullam tritici & ofsium scrutatur.

A 3

Non

Non sunt tradenda obliuioni verba Fratris Fleccij, quæ in Academia introductione publicè pro concione dixerat: Ab hoc albo monte petet totus mundus sapientiam & puritatem doctrinæ: id quod factum esse, Lutheri vita, labor, fidelitas, & successus, siue, vt vno verbo dicam, Lutheri seculum re ipsa ostendit. Cumq; Lutherus VVitebergæ in Ecclesia & Academia, prorsus diuersa forma & methodo, longe discrepante à scholasticorum theologorum entitate, essentialitate, personalitate, quidditate, realitate, vniuersalitate, localitate, & similibus Thomæ, Scoti, Alberti, & aliorum portentis ac labyrinthis, Theologiam publicè profiteretur, & fontes doctrinæ cœlestis aperiret, Mellerstadius Rector, ipsius assiduus auditor, animo præfagiens id, quod tandem factum est, ad alios dicere solitus est, Experiemini, monachum hunc fore Reformatorem Romanæ Ecclesiæ, & doctorum nostrorum magistrum & doctorem summum, quandoquidem Prophetarum & Apostolorum scriptis, & vnicui Seruatoris nostri Iesu Christi verbis innititur, quibus nulla Philosophia, sophistica, aut sapientia sine salutis æternæ amissione resistere potest: Quæ Mellerstadij vox congruit cum iudicio Nicolai Vneri Vicarij Pontificij Colonienfis, viri octogenarij, qui legens scripta Lutheri anno 1520. dixerat, singulis literis omen inesse, hoc modo, Lux Vera Totius Ecclesiæ Romanæ.

L
V
T
E
R

I 5 I I.

Cum quædam controuersia orta esset, de qua congregationi monachorum, Pontificis consilio & autoritate opus esse videretur, Lutherus Romam ablegatus fuit, & Pontificem militem vidit, Romanæq; Curia mores & religionem obseruauit, in primis sacrificorum negligentiam, qui priusquam Lutherus vnâ Missam, vt vocant, absolueret, septem celebrarant, dicentes, Passa, passa, id est, festina, & matri filium remitte. Horum aliquos audiuit de consecratione sua narrantes, Panis es, vinum es, panis manebis, vinum manebis. Inde igitur cum indignatione & tristitia VVitebergam

bergam reuersus, sequente anno iussu Vicarij, Conuentus- que totius Doctor Theologiae creatus est, anno aetatis suae vicefimo nono, inuitus, & penè coactus, vt Conuentui Erfordienfi, quod ad Actum solennem reuerenter inuitauit, hisce verbis significauit: Ecce instat dies S. Lucae, qua ex obedientia Patrum mihi celebrabitur aula Cathedralis in Theologia. Omitto meam mei ipsius accusationem ac insufficientiam, ne ex humilitate superbiam aut laudem querere videar. **D E V S** scit, scit & conscientia mea, quam dignus & quam gratus ad hoc ostentum gloriae & honoris sim.

Stupescio instanti sermone, vt quam primum, & quidem eo ipso die, quo ante decennium Academia ceperat, Lutherus gradu illo insigniretur, modestè ipse responderat, se non modò imparem esse & honori & oneri, sed cum aduersa valetudine quotidie conflictari. At ille subridens, Certa, inquit, negocia **D E O** sunt in caelis & in terris breui expedienda, ad quorum curam opus erit ministerio doctorum: idcirco siue viuas, siue decedas, Deo opera tua opus erit. Huic igitur legitima vocationi & sapientissimi Electoris sumtus necessarios suppeditantis voluntati, obedit Lutherus, quae postea in multis tentationibus magnae consolationi ipsi fuit, vt fieri necesse est, quando quis non seipsum ex ambitione aut aliorum contentu, sine legitima vocatione, ad dignitatem illam aspirando, arte quadam multis theologaistris hodie nimis vsitata, obruit. Promotionem Lutheri quidam obtrectatores in malam partem interpretati sunt, & in contentum Vniuersitatis Erfordicae factam esse finxerunt, & nescio cuius periurij Lutheram insimularunt: quae de re peculiarem Apologiam ad Conuentum Erfordiensem scribens, seq; de calumnijs purgans, auctoritatem praecipientium & requirentium obedientiam, simulq; obseruantiam suam erga Academiam Erfordiensem ostendit. Inter caetera inquit: Sum optimè quietus & pacatus animo erga vos omnes, quantum fuerim offensus. **Deus enim indigno mihi singulariter benedicit,**

benedicit,

benedicit, vt non habeam causam nisi gaudendi, diligendi & benefaciendi, similiter ijs, qui contraria de me meruerunt, sicut & ego contraria merui ijs, quæ accipio à Domino.

Perrexit autem Lutherus publicæ doctrinæ assiduitate, sacra Biblia, & ex his Psalterium Davidis, & epistolam Pauli ad Romanos profectus, ac scholastica ista, incerta & labyrinthorum plena *usque* repudiata, quæ ex Aristotele & lacunis Sophistarum Theologia doceretur, fontes Biblicos consuluit, & quæ vera esset coram Deo iustitia ostendit. Quid, inquit, non credant, qui Aristoteli crediderunt veræ esse, quæ ipse calumniosissimus calumniator alijs affingit, & imponit tam absurda, vt asinus & lapis non possint tacere ad illa? Nihil ita ardet animus, quàm Histriionem illum, qui tam verè Græca larua Ecclesiam lusit, multis reuelare, ignominiamq; eius cunctis ostendere, quem nisi caro fuisset, verè Diabolum fuisse non puderet asserere. Pars crucis meæ vel maxima est, quòd videre cogor, Fratrum optima ingenia bonis studijs nata, in isto cæno vitam agere, & operam perdere: nec cessant vniuersitates, bonos libros cremare & damnare, rursus malos dictare, imò somniare. De iustitia sic docuit: Disce Christum crucifixum, & de teipso desperans dicere ei: Tu Domine Iesu es iusticia mea, ego autem sum peccatum tuum: tu assumpsisti meum, & dedisti mihi tuum: assumpsisti quod non eras, & dedisti mihi quod non eram. Christus descendit de cælo, vbi habitabat in iustis, vt etiam habitaret in peccatoribus. Istam charitatem eius rumina, & videbis dulcissimam consolationem. Si enim nostris laboribus & afflictionibus ad conscientia quietem peruenire oportet, vt quid ille mortuus est? Igitur non nisi in illo per fiducialem desperationem tui & operum tuorum, pacem inuenies. Ipse suscepit te, & peccata tua fecit sua, & iusticiam suam fecit tuam. Maledictus qui hoc non credit &c. Item: Vniuersi Decalogi facta quando sunt extra fidem Christi, etiamsi faciunt Fabricios, Regulos, & plane integerrimos viros apud homines, non tamen plus sapiunt

sapiunt iusticiam, quàm sorba ficum. Non iusta agendo iusti efficiamur secundum Aristotelem, sed iusti fiendo operamur iusta. Prius necesse est personam esse mutatam, deinde opera. Prior placet Abel, quàm munera eius &c.

Hæc verba Lutheri, quæ summa, & quis scopus doctrinæ ipsius fuerit, priusquam publicis controuersis implicaretur, ostendunt. Etsi enim Fratres quidam, & Sophistæ, rudes & securi, sibi non placere Lutheri genus doctrinæ, musitando potius, quàm affirmando præ se ferrent, tamen veritatis euentiæ se opponere non ausi fuere.

I S I 6.

Staupicio absente in Belgico, & colligente sanctorum reliquias ad structuram noui templi in arce VVitebergica, Elector Saxonix Lutherum interea voluit esse *πατοριάρχην* Vicarium, & inspectorem cœnobiorum Augustiniani ordinis. Hoc officium magna autoritate obiuit, non idoneos ab officijs remouit, multa multosq; correxit, & auditores, fratres, & discipulos ad amorem doctrinæ cœlestis & disciplinæ piæ adduxit, sicut ipse gloriatur in Epistola ad Ioh. Langum Erfordiensis scripta, vbi inquit: Theologia nostra & S. Augustinus prosperè procedunt, & regnant in nostra vniuersitate Deo operante. Aristoteles descendit paulatim, inclinatus ad ruinam prope futuram sempiternam: mirè fastidiuntur lectiones sententiarix: nec est, vt quis sibi auditores sperare possit, nisi Theologiam hanc, id est, Biblia aut S. Augustinum aliumuè Ecclesiasticæ autoritatis Doctorem velit profiteri.

Hæc de initijs subinde emergere incipientis doctrinæ purioris præmittere voluimus. Venimus autem nunc ad capitulum, cuius catastrophe in Augustanæ Confessionis exhibitionem & sententiam desinit.

I S I 7.

Incidit in hunc annum mutatio religionis & rituum, elapsis à Constantiensi Synodo & martyrio Iohannis Hუსi

B

centum

ORATIO DE

centum annis, qui fatalem conuersionem hoc ipso anno futuram prædixerat, quam nulla crudelitate, ac concremationibus nullis Romani Pontifices prohibitori essent. Afatis iam anferem (dixerat in rogo: nam Hus anferem Bohemica lingua exprimit) sed post annos centum surget Labod, id est, cygnus, qui à vobis assari non poterit. Scilicet hic annus est, quem Ecclesia numeris ex versiculo, Tibi Cherubin & Seraphin incessabili voce proclamant, collectis notauit semper, & repetendo quotidie in memoriam etiam aduersarijs reuocat.

à phœni verò fuit impudens commentum Indulgentiarum ad extorquendas pecunias excogitatum. Nam Pontifex Leo Decimus Albertum Brandenburgicum, & eundem Moguntinum, Magdeburgensem, Halberstadiensemq; Episcopum venalibus Indulgentijs præfecerat, secundum illud Mantuani:

Venalia nobis

*Templa, sacerdotes, altaria, sacra, corona,
Ignis, thura, preces, celum est venale, Deusq;*

in quem sensum Antonius Panormitanus testatur, Alphonsum Regem Arragoniæ dixisse, Harpias non amplius insulas colere, sed inde in Romanam Curiam migrasse, ibiq; domicilium suum constituisse.

Albertus in negociatione ista ad extruendum Diui Petri Romæ templum, & ad chlamydem siue pallium Episcopale triginta millibus aureorum Romæ redimendum vsus fuerat opera & discursatione Iohannis Tezelij Dominicani, nati in venusto oppido Pirna ad Albim in Misnia Bohemiam versus sito. Is antea in adulterio deprehensus Oeniponti, iussu Maximiliani Imperatoris, sacco includendus & suffocandus fuisset, nisi intercessione Electoris Saxoniae vita ei donata cessisset. Clamores autem Tezelij fuerunt hi, quos iam audientes non tantum nostrates, sed etiam aduersarij saniores, non possunt non detestari, videlicet: 1. Crucem ligneam & rubeam, insignib. Pontificis ornatam, tam esse efficacem, quam est crux ipsius Christi. 2. Plures animas, prædicatione Indulgentiarum, liberari, quam Petrus cū toto suo Euangelio liberare

rare potuerit. 3. Indulgentiarum gratiam eam ipsam esse, qua homo cum Deo reconcilietur, & non esse aliam. 4. Si quis emat Indulgentias Pontificis, ei non amplius opus esse vlla contritione & pœnitentia. 5. Eo momento, quo nummus sonum edat in ararium Indulgentiarum coniectus, animam ex purgatorio ereptam in cœlum euehi. 6. Si quis in ipsam etiam Diuam Virginem Mariam Deiparam deliquisset, quantumuis enormiter, vitiumque ei intulisset, aut in futurum alia peccata perpetranda animo suo constituisset, posse eum absolutionis certæ participem fieri, imò liberum esse ab omni culpa & pœna, si numeret modò, quantum Indulgentiarum dignitas requirat.

Hæc & similia blasphemarum vociferationum portenta Lutherus audiens, nil facit aliud, quàm quòd fratres monet, ne istis nanijs fidem habeant, docens, indulgentias profus nihil boni conferre animabus ad sanctitatem & salutem, sed tantummodo pœnam externam, olim Canonicè imponi solitam, mitigare vel auferre, vt verbis Lutheri ad Albertum Archiepiscopum scriptis vtamur, quem ipse inscius eum rapinaram istarum participem esse obsecrat, vt sua autoritate insanos buccinatores Indulgentiarum omnibus operibus pietatis & caritatis impudentissimè prælaturam, compefcat.

Tezelius hoc comperto præ infania extra se raptus, fulmina anathematum in Lutherum emittit, Archiepiscopus, ad quem dimidia pars collectæ pecuniæ spectaret, ægrè fert Lutheri Zelum. Doctores & Magistri nostri in Ecclesijs & Academijs multis, præsertim Lipsensi & Franckfordensi ad Oderam in publicis concionibus & lectionibus minantur Luthero ignem intra mensem. Conradus VVimpina Doctor thesibus Lutheri in vigilia omnium sanctorum, quo die encenia cum frequenti populi concursu celebrabantur, publicè propositis, & foribus templi ad arcem VVitebergensem contra indulgentias turpissimis mendacijs uenditatas affixis, opponit nomine Tezelij antitheses, affirmantes, Pontificis potestatem esse omnium summam, Ecclesia ipsa, & Concilij omnibus superiorem, & tantam, vt Papa pro voluntate sua scripturam sacram interpretari & tractare

possit, nemine contradicere audente. Has theses VVitebergam Tezelij iussu allatas, qui Lutheri themata publicè combusserat, studiosi quidam venditori eripientes, conuocatis publico scripto omnibus alijs studiosis ad funus positionum Tezelianarum, in foro octingenta exemplaria concremant, inscijs professoribus, ipsoq; Luthero, qui & improbat factum illud, & se extra noxam esse contestatur.

Insurgunt simul & alij aduersus Lutherum, Ioh. Eccius Doctor, Procancellarius Ingolstadiensis, ex amico factus subito inimicus, scribens obeliscos Positionum Lutheri vinolenti, Bohemi, Hæretici, seditiosi, procacis, temerarij, dormitantis, inepti, indocti, & contemtoris Papæ Romani (hisce enim flosculis Lutherum ornat) item, Syluester Prierias Dominicanus, verè syluester, agrestis, & incultus, & Hogostratus seu de alta platea, itidem Dominicanus & inquisitor hæreticæ prauitatis, Hieronymus Dangersheim Ochsenfurtius Doctor Lipsensis, aliq; scholastici Theologi, de quibus ob nimias eorum ineptias ipse ita scribit: Prope est vt iurem, nullum esse Theologum scholasticum, qui vnum capitulum Euangelij vel Bibliorum intelligat, præsertim Lipsensem, imò ne Philosophi Aristotelis vnum capitulum: quod cum gloria spero me probaturum, si examinandi daretur facultas. Laruæ sunt & facies, tumentes fragore titularum &c.

I S I S.

7) 17.
S. De-
cemb.

Lutherus de sententia Electoris Saxonix ad Palatinum Electorem Heidelbergam pedester proficiscitur, & in itinere ab Episcopo VVurceburgico excipitur clementer, ac Heidelbergæ à VVolfgango Principe Palatino tractatur liberaliter: vbi ad publicam disputationem admissus, ea quæ VVitebergæ indulgentiarum negotiationi opposuerat, repetit, cogitabundis & mirabundis Doctoribus cæteris. Redit autem curru vectus VVitebergam sabbato post Ascensionis Dominicæ. Scribit mox ad Hieronymum Episcopum Brandenburgensem, ordinarium, offerens ei Resolutiones suæ de Indulgentiis

dulgentiis disputationis, & subijciens iudicio ipsius. Opponit veram de penitentia doctrinam Indulgentiis Pontificiis, petiq; transmitti & commendari resolutiones Romano Pontifici, intercessione Electoris, à quo per Spalatinum simul petit impetrari à Cæsare, vt committatur causa sua iudicanda non Italico, sed Germanico solo, præcipue tot vndequaue nimis quotidie mægno cum impetu amicorum & hostium aduolitantibus, de quibus hæc verba omni memoria digna commemorare libet: Minacibus illis meis amicis nihil habeo, quod respondeam, nisi illud Reuchlinianum: Qui pauper est, nihil timet, nihil potest perdere. Res nec habeo, nec cupio: famam & honorem si habui, assidue nunc perdit, qui perdit. Vnum superest, imbecille, & assiduis fatigatum incommodis corpusculum: quod si qua vi vel dolo abstulerint (in obsequium Dei) forte vna vel duas vitæ horis, me pauperiorem facient. Sufficit mihi dulcis Redemptor & Propitiator Dominus meus Iesus Christus: cui cantabo, quamdiu fuero. Si quis autem noluerit cantare mecum, quid ad me? vlulet, si libet, vel secum &c. Mittit etiam Lutherus planè supplices literas ad Leonem Pontificem, offerens & ipsius censuræ easdem Resolutiones suas, & conquerens de auaritia & impudentia quæstorum Indulgentiarum, & concludens epistolam humilimis hisce verbis: Beatissime Pater, prostratum me pedibus tuæ beatitudinis offero, cum omnibus, quæ sum & habeo: viuifica, occide, voca, reuoca, approba, reproba, vt placuerit. Vocem tuam, vocem Christi in te præsentis & loquentis agnoscam. Si mortem merui, mori non recusabo. Domini enim est terra, & plenitudo eius, qui est benedictus in secula.

Leo Pontifex scribit ad Electorem Saxonæ, & rerum agendarum occasione intentus Lutherum, proposita pœna, Romam venire & coram Episcopo Asculano & Syluestro Priore comparere iubet. Academia autem VVitebergensis prætendens inualetudinem Lutheri, petit à Pontifice, vt Lutherus alicubi in Germania audiatur. Metus enim, imò

ORATIO DE

res certa erat, euenturum Luthero, si Romam iret, id, quod Rudolphus Imperator ex Apologo allegare solitus fuit, Video ingredientia vestigia multa, sed egredientia video nulla.

Et cum Maximilianus I. Imperator Augustæ conuentum indiceret, qui postremus ipsi fuit, quò à Pontifice Cardinalis Thomas Caietanus mittebatur, intercedit Elector sapiens apud Cardinalem, efficitq; , vt consensu Pontificis impetrato Lutherus necessitate Romam proficiscendi solutus, Augustam euocetur, & coram Caietano causam suam agat dicatq;. Scripserat antea Maximilianus ad Leonem de Luthero compescendo, cui tamen benignissima affectione fauebat, vt postea ostendetur. Audiens autem Augustam eum aduenturum, monet Caietanum, ne seuerè cum Luthero agat, nec se austerum, aut ab ipso alienum præbeat: quam admonitionem Caietanus molestè ferens, facturum se esse ea inquit, quæ in mandatis habeat. Lutherus Augustam citatus moneatur à Comite Alberro Mansfeldensi, de insidijs paratis in itinere, nimirum vel strangulatione, vel in aquis suffocatione. Et Staupicius Saltzburga ad Lutherum scribit, Quid hodie, præter crucem te maneat, non video, paucos habes patronos: veni ad me, vt simul viuamus, moriamurq;. Expedi ita fieri, vt deserti desertum sequamur Christum.

At Lutherus, ego, inquit, planè sum vir ille rixarum & discordiæ cum Ieremia, qui quotidie nouis, vt vocant, doctrinis irritò Phariseos. Vt autem mihi conscius sum, me non nisi sincerissimam Theologiam docere, ita iam diu præscius fui, fore, vt sanctissimis Iudæis scandalum, & sapientissimis Græcis stultitiam prædicarem. Sed spero me debitorem esse Iesu Christo, qui & mihi fortè dicit, Ostendam ei, quanta oporteat eum pati propter nomen meum. Si enim id non dicit, cur in officium verbi huius inuictissimi me posuit? aut cur non aliud docuit, quod loquerer? Fuit voluntas sua sancta: quanto magis illi minantur, tanto magis ego confido. Scio verbum Christi ab initio mundi, eius esse genij, vt qui id in mundo voluerit portare, necesse sit cum Apostolis eum relictis renunciatisq; omnibus, omni hora, mortem expectans

peftare: quod nisi effet, non verbum Chrifti effet: morte-
entum est, mortibus vulgatum, mortibus feruatum, mor-
tibus quoq; feruandum aut referendum est. Sic enim fponfus
nofter fponfus fanguinum nobis est. &c.

Hoc animo Lutherus octauo die Octobris pedes Augu-
ftam venit, vix tenui viatico inftitutus, & indutus cucullo fi-
bi accommodato à pientis. V. D. D. Venceslao Lincco
Theologo & Ecclefiasta monasterij Eremitarum Noriber-
genfium, quem Lutherus femper fecit maximi, & παρὰ τὴν
ac manipularem cum Auguftæ, tum in tota vita fideliffimum
habuit, cuius etiam recordatio ideo gratiffima mihi est, quia
is paternâ beneuolentiâ me puerum vt filium complexus est,
& patris mei cariffimi cum in vita, tum in morte vicinus &
amicus fuit, contiguo cum ipfo tumulo humatus, cum in-
fcriptione hac:

Autorem vita, dum viueret atq; falutis,

Afferuit, docuit, glorificauit, habet.

Extant ipfius fcripta vtiliffima in Mofen, hiftoricos libros,
& in Prophetas omnes. Obijt Noribergæ anno 1547.

Cæterum Fridericus Elector Lutherum in monasteri-
um, in quod diuerneret ipfe, conferre fe iubet, nec inde e-
gredi, donec faluum conductum ab Imperatore accipiat,
quod vt quam primum fiat, fe curaturum promittit. Luthe-
rus eo ftatim die, quò venit, Legato Pontificio fuam præ-
fentiam per D. Venceslaum Lincum, fignificat. Legatus
fabornat Oratorem Montisferrati Vrbanum, vt is Luthero
fignificet confulens, ne Legatum prius accedat, quàm pri-
uato colloquio ipfe cum de quibusdam agendis inftitu-
iffet, fpe quali certa concepta, fe perfuaturum effe Lu-
thero reuocationem. Multis igitur verbis, & faniffimis,
vt locutus fuerat, confilijs cum Luthero agit, vt fim-
pliciter Legato confentiat, ad Ecclefiam redeat, & fua
dogmata reuocet, nec rationem dictorum & fcriptorum
reddat, nec haftiludia faciat (Italica Phrafi vfus) Cui
Lutherus: Si potero, inquit, doceri, aliter à me
effe dictum aliquid, quàm fancta Ecclefià Romana
fapit,

sapit, mox ipse mihi iudex ero, & canam palinodiam: hoc
 verò non factò, cedere non possum. Hei, hei, exclamat il-
 le, vis hautiludia facere? quid te opponis thesibus Indul-
 gentiarum, etiamsi mendacia continere videantur? etiam
 mendaces propositiones licet prædicari, modò bonam que-
 stam faciant, & capsam repleant, an tibi non sufficit Ponti-
 ficis autoritas, cuius potestas tanta est, vt non sit tangenda
 aut tractanda disputatione, sed extollenda ita, vt nutu solo
 omnia abrogare, etiam ea quæ fidei sunt, facillimè possit.
 His auditis Lutherus Sinonem istum parum consultè arte
 Pelasga instructum abs se dimittit. Interea ministri aulici
 Cardinalis Caietani confluunt quotidie ad Lutherum,
 commendantes Domini sui peculiarem erga ipsum clemen-
 tiam & beneuolentiam, ac rogantes, vt ipsum animo tran-
 quillo accedat, & mansuetissimi Patris loco habeat, totam
 causam esse leuis momenti, dicentes, & sex literis componi
 posse, quæ sint, R e u o c a, id est, Reuoca. Accidit, vt inter
 nimias istas clementiæ & mansuetudinis Cardinalis prædi-
 cationes, vnus ex Italicis ministris, fortasse candidior, aut
 etiam lenior cæteris, Luthero in aurem insufurrans diceret,
 Ne credas, ne credas, mentiuntur, fidem non seruat. Redi-
 ens autem Orator Vrbanus incipit sanctè affirmare, non o-
 pus esse saluo conductu, quandoquidem Legatus totam
 controuersiam placidissimè componere velit, atq; ideo tan-
 tum filiali fiducia & compellatione opus esse: iubet Luthe-
 rum secum ire, ex mandato Legati, & optimo esse animo.
 Lutherus facile quidem se posse consilio huic morem gerere
 responderet, sed non audebat, eò quòd à suo Principe saluum
 conductum expectare iussus sit. Ibi tum Orator cachinno
 excipiens hoc responsum, Tu ne, inquit, opinaris, Electorem
 Saxonix tui curam & patrocinium suscepturum aduersus
 voluntatem & decretum Curix & sedis Romanæ, aut bellum
 pro te gesturum esse? Absit hoc, inquit Lutherus: Patroci-
 nium mei Christus suscipiet. Vbi tandem, (inert Orator)
 tatus viuere & manere poteris? Sub caelo tutus ero, ait Lu-
 therus. Ille rursus: Quid iam ageres, si sub potestate &
 manu

manu tua Pontificem & Cardinales haberes? quomodo tractaturus eos esses? Respondit Lutherus, se omnem reuerentiam ipsis exhibiturum esse. Orator abiens, & digitum suo more erigens, cum indignatione inquit, Non credo, te tam mitem fore, si penes te res ista esset. Hæc ita dum fiunt, Lutherus ab Imperatore salui conductus literis munitus confert se ad Legatum Cardinalem, & prostratus ante pedes ipsius, dilationem accessus, & salui conductus impetrationem excusat, simulq; omni reuerentia & humilitate petit veniam, si quid fortè vel dixisset vel egisset temerè, esseq; se paratissimum doceri & duci in saniozem sententiam. Cardinalis Lutherum surgere iubens, de mandato Pontificis se ei tria facienda proponere ait, primum, vt redeat ad cor, & errores suos reuocet: secundò, vt promittat, in futurum se ab iisdem abstinere velle: tertio, vt ab omnibus quoq; alijs abstineat, quibus turbari possit Ecclesia Romana. Lutherus humilime petens sibi nominatim ostendi errores reuocandos, audit, errorem hunc esse manifestum, quod docuisset, Oportet eum, qui ad Sacramentum accedit, credere, se consecuturum esse gratiam Sacramenti. Hanc doctrinam cum sacra scriptura, & recta Ecclesie confessione pugnare Caietanus affirmat. Lutherus id constanter neganti, & nec hodie, nec in æternum se veritatem mendacij arguere, aut reuocare posse dicenti, Caietanus responderet: Velis nolis, hodie oportebit te reuocare; alioqui vel propter hunc vnum locum omnia tua dicta & scripta damnabo. Adducit idem Extrauagantem, vt vocant, Clementis Sexti de meritis Christi sua passione acquirentis thesaurum indulgentiarum commissum Petro & successoribus eius: volens hoc modo probare, Christi passionem, merita sanctorum, & indulgentias Pontificias, vnus esse valoris, virtutis, dignitatis, causæ & efficacis. Lutherus autem explicando verba Extrauagantis, ostendit, quæ sit vera doctrina de Christi merito, de clauium potestate, de vera fide, de indulgentiarum figmento, de Pontificis potestate & autoritate subiecta scripturæ & Concilij, de procliui lapsu

C

etiam

etiam Pontificum & sanctorum, & de abusu scripturæ sape ab ipsis in alienum sensum detortæ. His Lutheri dictis Caietanus irritatus, Pontificis potestatem scripturis & Concilij præfert, à quo nuper & Concilium Basiliense abrogatum esse ait, etiam reclamante Vniuersitate Parisiensi, mox pœnas datura suæ contradictionis. Lutherum denuò iubet aut reuocare, aut vim pati. Is, videns Legatum excandescentem, & loco Pontificis sedentem, velle ratum esse, quidquid dicat, seqq; quidquid opponat, exhibitari, explodi, & derideri, præsertim, si sacras alleget literas, petit diem sibi concedi ad deliberandum, & veniâ impetrata abit.

Postridie rediens ad Legatum Lutherus, adducit secum D. Staupicium, qui primum aduenerat, & præsentibus quatuor Cæsareæ Maiestatis Consiliarijs, Decano Tridentino, Doctore Peutingero, Philippo à Feilitsch equite aurato, & alijs insignibus viris, incipit coram Notario & testibus protestari, se nihil dicturum esse sanctæ Ecclesiæ Romanæ aduersum, & subijcere omnia sua dicta & scripta summo Pontifici, & quatuor Vniuersitatum, Basiliensis, Friburgensis, Louaniensis & Parisiensis iudicijs. Legatus ridens Lutheri consilium, denuò iubet eum redire ad cor, quasi iam declaratum apostatam hæreticum, & ex Ecclesia relegatum. Durum, inquit, tibi erit contra stimulum calcitrare. Lutherus, cum nihil agi possit verbis, scriptis se audiri petit: Se enim verbis priori die satis superq; digladiatum esse: Hac voce Legatus offensus, non digladiatus sum, exclamat, nec volo tecum vel disputare, vel digladiari, sed monui te paternè & benignè, scilicet, vt reuocares. Sedat iracundiam Legati Staupicius, & obtinet rogando audiri Lutherum in scripto, quod tertio die oblatum Legatus legens, fatuum, & inane nominat, & profus abijcit, addens hæc verba, Aut reuoces, aut in conspectum meum non reuertaris, Amen respondet Lutherus. Aliud autem nihil scripto isto Lutherus comprehenderit, quam responsum ad duas Caietani obiectiones in Colloquio motas, priorem de Extrauagantis vera sententia: posteriorem de fide

fide iustificante. Et cum scriptum illud primo Tomo Ienenſi inſertum ſit, non opus eſt illius prolixiore recitatione. Lutherus abire iuſſus, (quia reuocare non poterat) abit, & accepto mandato non redeundi, manet tamen, num quid porro ſecum agendum videatur, expectans. Legatus Staupicius ſolum blandiſſimè alloquitur, rogatq; vt ipſe priuatiu cum Luthero agat, & Reuocationem ei ſpontaneam ſine vi & coactione offerat, & ſuadeat, Staupicius Lutherum niſi autoritate ſacræ ſcripturæ oſtendit, à qua dimoueri nec blandis nec auſteris verbis poſſit. Scribam igitur ipſe articulos, inquit Legatus, quos reuocare debet Lutherus, ne præſtendat, ſibi in ſpecie nihil indicatum eſſe. Hos articulos dum Lutherus fruſtra deſiderat, protrahi de die in diem negotium videt. Interea Legatus Romam mittit ſcriptum Lutheri ad Pontificem, & ſententiam Curie Romanæ de tollendo Luthero requirit, certò ſperans, ſe reſponſum breui accepturum, antequam Lutherus Auguſta dimittatur. Iaſtat quoq; ſe habere mandatum, vt Lutherum & Staupicius in carcerem conijciat. Cum D. Venceslao Lincco nihilominus benignè confert de Luthero, & promittit ei omnem fidem, ſignificans, ſe Luthero optimè fauere, nec eum numero hæreticorum aut aliorum, qui ab Eccleſia ſeparandi ſint, accenſere: cauſam ipſius non adeo malam eſſe, ſi tantum doctrinam de Indulgentijs Pontificijs intactam relinquat, & ea quæ oppoſuiſſet, reuocet: nam reliqua capita de fide iustificante & alijs quibuſdam non eſſe adeo magni momenti, ſed vna atq; altera diſputatione poſſe componi. Venceslaus hæc audiens, & alijs referens, mox monetur, ne amplius Italo fidem habeat, agi omnia inſidioliſſimè, & expectari ſingulis momentis reſcriptum Pontificis, & mandatum in vincula conijciendi Lutherum & comites eius. Venceslaus igitur & Staupicius à multis magnis Viris, quibus de Legati technis conſtabat, moniti, Auguſta diſcedunt, relicto vno Luthero. Is Legatum ſcripto compellat, deprecaturque culpam ſuæ vehementia, ſi qua ſit uſus, & pollicetur ſe deinceps negotium

cium indulgentiarum non amplius tractaturum esse, dum modo aduersariorum clamoribus modus imponatur, & ipse ad reuocationem non adigatur, quam prestare per conscientiam nec possit nec velit, sine legitima Ecclesie Sponsa audientis vocem Sponsi sui, cognitione. Ad hæc Legatus planè nihil respondet. Lutherus totum triduum frustra expectans, de consilio amicorum, virorum insignium, abitum & Appellationem suam Cardinali insinuat, nimirum appellans à Cardinale ad Papam, & à Papa malè informato ad melius informandum, atq; ita & ipse eques noctu discedit: quæ res Cardinalem maximè offendit, præsertim affixa & publicata appellatione: qui etiam statim ad Electorem Saxonie scribens, inter cætera sic inquit: Frater Martinus & socij eius, mihi omnino, imò sibi perbelle illuserunt, & me in scio hinc profecti sunt: quod fraudulentum consilium ipsorum non solum admiratus sum, verum etiam prorsus perhorruï, & obstupui: consulat igitur Dominatio vestra honori & conscientie suæ, vel mittendo Fratrem Martinum Romam, vel eijciendo extra terras suas. Romæ prosequemur causam, quando ego laui manus meas, & ad Sanctissimum Dominum nostrum huiusmodi fraudes scripsi. Lutherus VVitebergam in vigilia omnium Sanctorum, eo die, quo ante annum lis ceperat, redit lætus & sanus præter omnium spem, etiam suam ipsius, quemadmodum in epistola ad D. Philippum Melanthonem Augustæ scripta testatur, inquit: Tu age virum sicut & agis, & adolentes recta doce: ego pro illis & vobis vado immolari, si Deo placet: Malo enim perire, & quod vnum mihi grauissimum est, vestra dulcissima conuersatione carere in æternum, quam vt reuocem bene dicta, & studijs optimis perdendis occasio fiam. Apud hos vt insipientissimos, ita acerrimos literarum & studiorum hostes, Italia est in Aegypti tenebras palpabiles proiecta. Adeo ignorant omnes Christum, & ea quæ Christi sunt: hos tamen Dominos & Magistros habemus fidei & morum. Sic impletur ira D E I
super

III.
XI. Decemb.

super nos, quæ dicit, Dabo pueros Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis.

Electoꝝ Saxonix sapiens accusationem Lutheri à Cardinale institutam, non tantum legendam tradit Luthero, sed responsum exigit. Is latatur, occasionem sibi datam esse exponendæ actionis totius, & sine omni sophistica integram historiam actorum exponit, eo propemodum modo, quo breuibus iam recitata est. Feci omnia, inquit, & nihil me omisisse video, nisi sex istas literas, R E V O C O. Damnent, doceant, interpretentur vel Reuerendissimus Legatus, vel ipse summus Pontifex: non autem dicant solum, Errasti, malè dixisti: sed in scriptis signent errorem: probent maledictum: rationem, quam habent, reddant: dissoluant scripturas à me adductas: doceant, sicut iactant verbis se fecisse: instruant doceri cupientem, petentem, volentem, expectantem: quæ nec Turcus homo mihi negaret. Vbi videro aliter intelligenda, quam intellexi, si tunc non reuocauero, & me ipsum non damnauero, Illustrissime Princeps, tua Celstitudo sit prima, quæ persequatur me, expellat me: obruant me viri Academia nostræ: deniq; cælum & terram contra me inuoco: perdatq; me ipse Dominus meus I E S U S Christus. Loquor ex certa scientia, & non ex opinionibus: Nolo mihi Dominum Deum ipsum, nolo ullam creaturam Dei mihi fore propitiam, si edoctus meliora secutus non fuero: Item, Mira res est, quod errasse arguor, & obtinere non possum, nec per tantum Principem, in quibus & quare me errasse putent. Habent papyrum & calamos, & atramentum Romæ, habent infinitos Notarios: facile erit in papyrum signare, in quibus & quare errauerim.

Cumq; Lutherus Electoris patrocinio suam causam suscipi & defendi vellet, nec Electorem in Pontificis inuidiam vocare vellet, simul in eadem illa Epistola valedicit Celstitudini ipsius, inquit: Ne Illustrissimæ Tuæ Dominationi quicquam meo nomine mali, quod minimè omnium velim, accidat, ecce regiones tuas relinquo, iturus, quò Deus misericors voluerit, & eius diuinæ voluntati me in omnem

ORATIO DE

permissurus euentum. Nihil enim minus sequor, quam vt quicquam mortalium mea causa, nedum Illustrissima Dominatio tua, in inuidiam, vel periculum aliquod adducatur. Quam ob rem Illustrissimam tuam Dominationem reuenter saluto, eiq; simpliciter valedico, gratias immortales pro omnibus beneficijs erga me agens, &c.

Electoꝝ sollicitus de Luthero, confert cum ipso per Spalatinum de loci mutatione. Et quia Lutherus in Galliam iter se suscepturum esse ostenderat, Electoꝝ hoc consilium dissuadet. Lutherus de loco, quò se conferat, incertus, scribit ad Sraupicium, & ei valedicens inter reliqua inquit: Vale mi suauissime Pater, & solum animam meam Christo commenda. Video eos firmasse propositum in exinaniendi me: rursus firmat Christus propositum non cedendi in me. Fiat fiat voluntas eius sancta & benedicta.

Ad Spalatinum scribens, deplorat Caietani & reliquorum Theologorum extremam inscitiam. Exulat Christus, inquit, lux vera hominum, & regnat Aristoteles, teterrima caligo hominum. Miseret me hominum, qui tam perditè sua tempora triuerunt, & studia perdiderunt, nec aliud, quam miserrimam ignorantiam didicerunt. Item: Expecto maledictiones ex vrbe Roma quotidie: ideo omnia dispono & ordino, vt cum venerint, paratus & succinctus eam cum Abraham, nesciens quò, imò certissimus quò, quia Deus vbique. Si iero, totum effundam, & vitam offeram Christo.

Electoꝝ autem iubet Lutherum presenti esse animo, & VVitebergæ manere, ac respondet Caietano, mirari se dicens, imò molestè ferrè, quòd contra, quam promiserit, & ante causæ cognitionem, Lutherum ad Reuocationem adigere voluerit, & quòd additis comminationibus postularit a se, vt eundem vel Romam mitteret, vel suis terris eijceret: quin potius audiendum & conuincendum esse hominem, antequam damnetur.

Acta Colloquij cum Caietano, Lutherus permissu Principis in publicum edit.

Maximilianus Imperator audiens Legati in Lutherum vehementer

vehementiam & astum, Sic, inquit, agunt isti mali homines, & me quoque suis artibus inuolutum cupierunt, quod si fecissem, contra me etiam tandem consensissent. Ad Degernartum Pfeffingerum Electoris Consiliarium virum nobilem ait, significato Electori, ut Monachum illum nobis diligenter custodiat, breui etiam opera eius utemur (puta, aduersus artes Romanisticas, ut vocant, quibus Imperator multipliciter vexabatur.)

Leo Pontifex articulos Lutheri examinandos subijcit septem viris, quos Romæ habet doctissimos, qui pronunciant veros quidem illos esse, sed scandalosos. Glossa, quia tangit pecuniam, vel, ut Erasmus Roterodamus Friderico Electori respondit, tangit coronam Papæ, & ventres Monachorum. Nihilominus autem denuo repetit Leo confirmationem Indulgentiarum venalium, & se contra Lutherum Romæ decreturum esse, publico scripto ostendit, quod Caietanus omnibus totius Germaniæ Episcopis legendum & sine mora publicè affigendum mittit. Lutherus extrema necessitate compulsus, nouam Appellationē adornat, & à Pontificè, quem antea maximi fecerat, & cuius iudicio se & sua omnia subiecerat, prouocat ad Concilium, quod Pontifici, qui etiam falli & errare possit, modis omnibus sit praferendum. Etsi autem hæc appellatio intempestiua visa est, & contra Lutheri voluntatem sparsa & edita, tamen Deo ita dirigente optimè cecidit, & vniuersæ Ecclesiæ profuit. Hæc de anno decimo octauo.

I 5 1 9.

Huius anni initio Maximilianus Imperator, nimirum duodecimo die Ianuarij, quo ante annos 31. in Regē & Imperatorem electus fuerat, auis Caroli Quinti, ætatis sexagesimo tertio, seu nono Heroum climacterico, in oppido Austriae VVechs, moritur, cum intempestiuè pharmacum incertæ efficacitæ contra morbum, quem sibi imminere putaret, hausisset. Indixerat Imperator Comitia cum ob alias causas, tum vel in primis propter Lutherum, quibus interesse ipse voluerat: sed morbo superatus, ad cœlestia Comitia vocatus est, vbi Lutheri doctrinam cum omnibus Angelis & beatis in æternum approbat.

Paulò

Paulò post Leo Pontifex Carolus Miltitium Cubicu-
Jarium suum, nobilem Misnicum, mittit ad Fridericum E-
 lectorem, donans eum aurea Rosa, & petens, Lutherum di-
 aboli filium Romæ sisti, vel etiam vi Romam pertrahi, aut
 ad minimum finibus Germaniæ eijci. Hoc comperto Luth-
 erus Spalatino, ad quem Leo peculiariter literas dederat,
 scribit: Audio me capiendum & Pontifici tradendum esse:
 expecto consilium Dei. Appellavi ad futurum Concilium,
 atq; quo illi magis furunt, & vi affectant viam, eo minus ego
 terreor: ero adhuc liberior in Romanas istas lernas. Et ad
 Lincum his verbis in epistola utitur: Peruenit ad me fama
 de tribus Breuibus Apostolicis Carolo Miltitio datis con-
 tra me. Res ista nec dum habet initium meo iudicio, tantum
 abest vt finem sperare possint Romani proceres. Diuino, &
 demonstrare me posse puto. Antichristum illum verum iux-
 ta Paulum in Romana Curia regnare, peiorem Turcis &c.
 Romæ certa spes fuerat, Miltitij operâ Lutherum breui vi-
 uum & vinctum Romam adducendum esse: quam ad rem
 Miltitius plures, quam septuaginta literas Pontificias, quas
 Breuia Apostolica vocant passim affigenda, si Lutherus
 caperetur, & Romam traheretur, secum habebat. Accidit
 autem, vt Miltitius in itinere, antequam ad Electorem veni-
 ret, à Domino prosterneretur, id est, multitudine Lu-
 thero fauentium terreretur. Curiosissimè enim in publicis
 hospitij animaduertat, maximam hominum partem
 inclinare in Lutheri sententiam, & non fauere Pontificis
 conatibus, ita, vt postea Miltitius ipse Luthero confessus di-
 ceret, etsi viginti quinq; millia armatorum secum adduce-
 ret, à quibus Lutherus Romam pertraheretur, tamen se
 hac in re Pontifici gratificari minimè posse. Ridiculum ve-
 rò hoc fuit, quod Miltitius interrogans hospites & alios, a-
 pud quos diuerterat, Quid nam de sede Romana sentirent,
 ludibrio & risu à plarisq; exceptus responsum acceperit, an
 sedes istæ vel lignæ vel lapidæ, vel stramineæ sint, se igno-
 rare, multò minus scire, quid de illis sentiendum, quidam
 etiam medicos Pontificios de sedibus consulendos esse di-
 xerunt.

xerunt. Miltitius leoninam exuens, induit pellem vulpi-
 nam, & mutat violentiam in benevolentiam fallacissimè si-
 mulatam. Aldenburgi Lutherum ad se vocat, & cum eo agit
 prolixè, vt in honorem Ecclesiæ Romanæ, cui totum ferme
 orbem abstraxisset, sua dicta & scripta reuocet: inter lo-
 quendum & exhortandum lacrymas effundit (quas Luthe-
 rus Crocodili lacrymas esse deprehendit) dicitq; non fuisse
 intra centum annos causam vllam, quæ plus negocij fecisset
 Pontifici & Cardinalibus, eosq; decem millia ducatorum
 potius profusuros, quam permissuros hanc rem cepto pro-
 sequi. Lutherus respondet, se modum & formam Reuoca-
 tionis requirere, & causam erroris, quæ eruditis & vulgo sa-
 tisfaciat, ne reuocatio malæ speciei plus odij concitet ad-
 uersus Romam. Tandem conueniunt Miltitius & Lutherus,
 totam causam quibusdam Episcopis vel vni horum commit-
 tendam esse, Saltzburgensi, Treuirensi & Freisingensi. Vesp-
 eri cœnat Lutherus cum Miltitio, qui & hilarem se præbet, &
 Luthero osculum figit, consensu hoc facto, vt vtraq; pars,
 Lutherus & Pontificij, abstineant à scribendo, & Lutherus
 scripto totum negocium Pontifici exponat, & se eius censu-
 ræ & voluntati subijciat. Inter reliqua inquit Miltitius, Pu-
 tauit Luthere te hominem senem, decrepitum, melancholi-
 cum & tumulto vicinum esse, at nunc planè contrarium vi-
 deo: Aegerrimè autem fero, te à Tezelio tam impudenter
 prouocatum esse. Post hæc Miltitius ad se Tezelium vocat,
 increpans eius impudens os, quo ignominia indelebile sti-
 gma inusserit sedi Romanæ, & nonaginta florenos pro men-
 struo stipendio vnâ cum tribus equitibus & curru, liberis &
 gratuitis expensis habuerit. Tezelius Pontificis arimaduer-
 sionem seueram metuens, in morbum incidit. Lutherus scri-
 ptis ad eum literis consolatur agrotum, & ad pœnitentiam
 hortatur, ac bono animo esse iubet. Ad Spalatinum scribit:
 Doleo Tezelij salutem in eam necessitatem venisse: mallet,
 si posset seruari cum honore, præstata emendatione: Ipsius
 ignominia nihil mihi accrescit, sicut nihil decreuit mihi glo-
 ria eius. Non satis possum mirari, tantum lucri ex pauper-
 culis

culis hominibus eum ausum fuisse captare, quo vel Episcopus viueret, imò Apostolus, &c. Mœröre autem, & conscientie stimulis absumtus Tezelius, præsertim cum audiret processuram esse disputationem Lipsensem, de qua paulo post dicitur, moritur, & in patria sua Pirna, oppido Misnia, vt supra diximus, eleganti & celebri, Epitaphium in templo consequitur, vbi porco impositus, & retrò equitans, caudam porci, loco freni & habenarum, manu tenens, parieti appictus conspicitur.

Lutherus ad Pontificem scribit denuò, & humilimè subiectione recusans quidem reuocationem, promittit tamen silentium, modò aduersarij taceant. Admonitus quoq; vt sedi Romanæ parcat, respondet, omnia se toleraturum, modò Euangelium sincerum sibi relinquatur. Nunquam fuit (inquit) in animo, vt voluerim desciscere: vocetur sanè & sit Pontifex, Dominus omnium: quid hoc ad me? Dimittant mihi Euangelium sincerum, & omnia alia rapiant: prorsus pilum non mouebo.

Miltitius abiens, & spe sua frustratus (existimarat enim se pro aurea rosa donatum sibi Lutherum Romam deportaturum esse, sicut Dresdæ dixerat, Martinum iam in suis esse manibus) redit ad ingenij sui vanitatem. Rectâ enim se Romam profecturum esse simulans, Treuerim petit, ibiq; desiderens scribit Luthero, vocans eum Confluentiam ad colloquium cum Archiepiscopo Treuirensi & Cardinale Caietano. Ridiculum verò Miltitij caput: fatetur se non accepisse mandatum & responsum Pontificis, & vocat Lutherum: vocatq; ipse, non Archiepiscopus, & quidem ad præsentiam Cardinalis. Tam crassa naris putat esse Lutherum, vt non vocatus, nisi Miltitij temeritate veniat. His fraudibus impetitus miser Lutherus inquit, Video vbique, vndique, quocunq; modo animam meam quæri: Respondetq; Miltitio, ostendens instare disputationem Lipsensem cum Eccio, cui se subtrahere citra summam ignominiam non possit: ingenuè etiam fatetur, se coram Cardinale Caietano nolle amplius suam causam agi: nolo, inquit, cum præsentem, neq; dignus

Ignus est: qui me à fide Christiana tentavit Augustæ deturbare, ego eum dubito esse Catholicum Christianum, Atque si ocium fuerit, scribam ad Pontificem & Cardinales, & coarguam eum, si se ipsum non emendarit in omnibus, quibus foedissimè errat. Doleo legatos sedis Apostolicæ tales esse, qui Christum abolere moliantur. Addit etiam sibi insidias strui, & nuper fuisse VVitebergæ quendam sycophantam multis literis onustum, & suspectum, quòd à Miltitio conductus esset ad occidendum Lutherum: & nisi illa fugâ sibi consulisset, in Albim saltare ex studiosorum indignatione coactum fuisse: se tamen suspitioni isti restitisse. His lectis tavit Miltitius, re nec fideliter nec feliciter acta. Vanum & leuem fuisse hominem iactantia eius ostendit, qua Romæ sese affinem Ducum Saxonix vendidit, ita vt passim apud Italos, De parente Duco Saxonix, id est, de parentela Ducum Saxonix, appellaretur. Homo miserandus est, inquit Lutherus noster, iudibrioq; passim habitus, & hic habendus similiter. Sed omittamus hæc.

Per id tempus Erasmus Roterodamus scribit ad Fridericum Electorem, commendatq; labores & fidem Lutheri, & accusat aduersarios, sophistas & scholasticos, qui se de erratis suis moneri, difficulter ferre possint. In eandem sententiam scribit etiam ipsi Luthero, & vt progrediatur monet, adhibita tantum ciuili quadam moderatione styli, ne Pontifex nimis irriteretur, præsertim cum multi autoritate & nomine Pontificis abutantur. Lutherus, etsi antea non pauca in Erasmo desiderauerat, vt, quod iusticiam operum seu legis, seu propriam, in Paulinis epistolis, tantum de ceremonialibus & figuralibus obseruationibus interpretatus esset, & de peccato originali Paulum non planè loqui Rom. 5. scripisset, & alia nonnulla ira tractasset, quæ eum de gratia Dei in Christo solo quaerenda, adhuc valde infirmum & lubricum esse indicarent: tamen amantissimè responderet, seque ei commendatum esse cupit, sperans, Erasmus subinde veram Theologiæ sinceræ rationem perspecturum esse.

De Disputatione Lipsensi.

Ad id tempus Iohannes Eccius Theologorum Pontificiorum ætate ista primarius, homo animosus, vafer & audax, disputatione publica, se cum Carlstadio Archidiacono VVitebergensi de libero arbitrio, de quo Carlstadius scripserat, & theses ediderat, disceptaturum & congressurum esse, sicut Augustæ cum Luthero conuenerat, magnificè pollicetur. Nominans autem Carlstadium, non hunc, sed Lutherum petit, & annuente post multas deliberationes Principe Georgio Duce Saxonie, Lipsiam deligit, vbi se patronos & amicos Lutheromastigas & antea, & semper habere didicerat, sicut ipse Lutherus testatur inquiring: Lipsenses Theologi & *Λυδοκνηκτες* fortè consumentur inuidia: ita ardent in me: Item, In confessione explorant adolescentes, num Martini opuscula teneant, & confessos malè mulctant: Me profcindunt, præsertim ille taurus, bos & asinus, non qui cognouerunt Dominum suum, sed qui paleas comedunt, & populum Lipsiæ inclamant, ne nouis hæreticis adhæreant: Theologistæ neq; candidi, neq; recti &c.

Ochsenfur-
tius.
Emserus.
&c.

Princeps autem Georgius non prius annuit in disputationis locum & tempus, quàm vbi per Lutherum certior fiat, Eccium cum Luthero congressurum esse.

Eccius peculiari obliquitate suæ iam diu in Lutherum conceptæ malevolentie satisfacturus, in eum & scripta eius irruit, alium nominans concertatorem, alium autem inuadens tractatorem. De hoc sycophantico conatu queritur Lutherus. Erit, inquit, forsan Eccius occasio, vt faciam, quæ diu cogitavi, Christo propitio, id est, vt aliquando libro serio in Romanas lernas inuehar: Huc vsq; enim & lusi & iocatus sum in rem Romanam, quanquam mirè dolent, vt de intolerabili serio.

Lutherus autem cum Carlstadio veniens, adducit secum Philippum Melanthonem, nuper anno precedente, à Reuchlino commendatum Electori, & VVitebergam vocatum.

Quarto

Quarto Iulij Eccius disputationem incoat de libero arbitrio contra Carlstadium, præfente principe Georgio. Deinde contra Lutherû de primatu Pontificis Romani: Postea de Pœnitentia, Purgatorio, Indulgentijs, & potestate absoluendi. Durat disputatio tres septimanas, & Eccium planè volubilem exhibet, pro diuerso tempore asserentem, negantem, aliudq; concedentem in schola, & aliud docentem in Ecclesia, & interrogatum, cur ita variaret, respondentem, non oportere populum doceri hæc, quæ disputando certa deprehenduntur.

Scribit Lutherus totam illam disputationem non de veritate, sed de laudè memoriæ & linguæ ab Eccio fuisse agitatam, qui etiam libros ferre, & ex his testimonia produci noluerit, prætendens, se etiam sine exemplaribus bene potum disputare & vincere posse. Huic Thraconi Lipsenses, inquit Lutherus, adulati sunt, sicut muli mutuò se scabunt, & nos neq; salutarunt, neq; visiterunt, sed velut hostes inuisissimos habuerunt, exceptis Doctore Stromero Aurbachio, Viro rectissimi iudicij, & D. Pistorio. Cateri nos ex alto despexerunt, & conuitijs, cachinnis & mendacijs pro more profciderunt.

Finita disputatione Eccius vna cum Lipsensibus hypocritis gloriatur se vicisse, & ad Pontificem scribit, succubuisse Lutherum, & iam prostratum iacere. Lutherus ad ipsum Eccium epistolam mittit, & planè contrarium ostendit, & ex fraude & mendacio compositum impostorem pronunciat: & edit acta totius disputationis, ex quibus Pontifex & omnes alij veritatem cognoscere possint. Lipsenses, Rector, Rubius, Ochsenfurtius, Murnarus, Emserus Aegoceros, & similes, iactant se pro dignitate superbum istum monachum tractaturos esse, & ineptijs suis se ipsos ludibrio exponunt, ita vt viri candidi & sapientes, in quorum numero fuerunt D. Breitenbach Ordinarius, & D. Henricus à Schleinitz, apophthegmate se oblectarent, Si quis Theologorum illorum aliquem videret, cum septem peccata mortalia videre, ventrem, marsupium, Pompam, inuidiam, iram, libidinem,

& Accediam. Fratres etiam Interbocenses articulos eundem
 in Lutherum, autore Eccio: quibus Lutherus respondet
 defendens suam disputationem. Episcopus Brandenburgensis
 ab Eccio inflatus, se ait non reclinaturum caput suauiter,
 priusquam Martinum in ignem proiecerit, sicut titionem
 istum, quem ista dicens simul in ignem coniecit. Ochsenfur-
tius Eccium imitatur, & Lutherum nominat Bohemum, Bo-
 hemis parentibus ex hæretico & illegitimo concubitu na-
 tum. Hoc putidum mendacium etiam ad aulas Principum
 defertur, unde Lutherus aduersarios istos planè contemnit,
 nec responso dignos iudicat, inquit, Miror esse tam ru-
 des & indoctos homines Misnia & Lipsia, qui præ mera in-
 uidia etiam communem sensum sibi passi sunt auferri. Eccius
 minas euomens aduersus Lutherum, Philippum, & ipsum
 Electorem, tandem Romam proficiscitur, contra Lutherum
 bullas impetratum: quo comperto Lutherus ad D. Lan-
 gum scribit, Eccius Romam vadit succensus saltum Libani:
 Credo autem Romam etiam Christo subiectam esse om-
 nium Domino: qui, si dignus sum, pro me illic faciet: sin
 indignus, nec hic facere pro me velim. Edunt & Louanien-
 ses & Colonienfes Theologi, & Catarinus Italus, & quidam
 Augustinus Alueld Lipsicus stolidas inuectiuas in Luthe-
 rum, quibus ille solidè responder. Quin etiam amicissimi &
coniunctissimi incipiunt dubitare de successu laborum Lu-
 theri, inter tot & tanta pericula, fulmina, tonitrua. Ex his
 sunt Iohan. Langus Erfurdia, & Georgius Spalatinus, quos
 Lutherus erigit & consolatur: Obsecro, inquit, nolite nimi-
 um timere, nec humanis cogitationibus totum cor cadere.
 Scitis, quod nisi Christus me & mea ageret, iam dudum pe-
 rijssem. Tota Roma minata mihi est, se non scientia Iuris, sed
 Italicis subtilitatibus quas ego intelligo venena, vel mor-
 tem insidiarum, me aggressuram esse. Sinite sanè amicos
 putare me insanire. Res ista finem non accipiet, si ex Deo
 est, nisi sicut Christum discipuli, & noti, ita me derelinquant
 omnes amici mei, & sola sit veritas, quæ saluet se dextera
 sua, non mea, non tua, non nostra, non vestra, non ullius
 hominis.

hominis. Quid? metuo miser, ne non sim dignus pati & occidi pro tali causa, &c. Sed de his tota historia Lutheri nos edocet, Etsi enim multi fuerunt, qui causæ ipsius fauerunt optime, idemq; cum ipso senserunt, docuerunt, & scripserunt, tamen imminente periculo & furentibus portis inferorum, recesserunt, languerunt, & vim & insidias metuerunt, nemine propemodum excepto: ipso solo & vno relicto, per quem & solum & vnum Deus res suas hoc vltimo mundi seculo, solus absq; aliorum ministerio perficere voluit, & perfecit.

I 5 2 0.

Carolo Austriaco, potentissimo & sapientissimo Hispaniarum Rege, in Imperatorem Romanum, autoritate & efficacia diuina Friderici Electoris Saxonie, electo, & a Pontificijs statim aduersus Lutherum concitato, Lutherus de consilio optimatum, scribit decimo quinto Ianuarij ad nouum hunc, & optimæ spei Imperatorem, causas ostendens: cur supplex ad ipsius Maiestatem confugiat, & petens exemplo Athanasij suam causam ab ipsius Maiestate cognosci, nec veritatem inauditam condemnari. Inuitus, inquit, in publicum veni: nec nisi aliorum vi & insidijs prodiens scripti, quidquid scripsi: nihil vnquam ardentioribus votis expectens, quam vt in angulo meo laterem: sed teste conscientia mea & optimorum virorum iudicio, non nisi Evangelicam veritatē studui euulgare aduersus superstitiones humanæ traditionis opiniones: propter quam tertius iam finitur fermè annus, ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula, & quidquid aduersarij possunt excogitare mali, frustra interim veniam peto: frustra silentium offero: frustra pacis condiciones propono: frustra crudiri meliora postulo: vnum est, quod in me paratur, tantum vt extinguar cum vniuerso Euangelio. Quare serenissimæ Maiestati tuæ, Carole Princeps Regum terræ, suppliciter precumbens supplico, dignetur non me, sed causam ipsam veritatis, ob quā tibi solum datum est gladiū gestare, in vindictam malorū, & laudem bonorum, sub ymbram alarum tuarum suscipere, & me in
illa

IIII
15. Dec
cemb,

illa non amplius nec longius tueri, quam donec reddita ratione aut victo, aut victus fuero. Nolo defendi, si impius & hereticus inuentus fuero: Vnum peto, ne damnetur siue veritas siue falsitas inaudita & inconuulsa. Hoc regium & Imperatorium tuum decet thronum: hoc tuum ornabit Imperium: hoc tuum consecrabit posteris seculum, si non patiatur maiestas tua sacratissima, vt impius conculcet & deuoret iustiorum se, & sit facies hominis, vt Propheta ait, quasi pisces maris & reptilia non habentia Ducem, dum sit iudicium & contradictio potentior. Ita me commendo, ita confido, ita spero in tuam sacratiss. maiestatem, quam Dominus Iesus nobis seruet, & magnificet ad gloriam Evangelij sui sempiternam.

77
 Circa hoc tempus Episcopus Misnensis, edictum publicum promulgat contra Lutheri concionem de vtraque specie, vt vocant, in vsu Ccenæ Dominicæ, & monet subditos, ne Luthero fidem habeant. Respondet Lutherus modestissime, sed tamen ita, vt vlcus Stolpensis, vel, vt ipse iocatur, Tolpensis & Talpensis Episcopi tangat. Sine quaso (scribit ad Spalatinum) rem suis ire motibus: solus Deus in negotio est: rapimur, vt video, & agimur, potius, quam agamus. Fit autem, vt non tantum Pontificij, sed & multi aulici nobiles, Episcopo Misnensi seu Stolpensi, sanguine & affinitate coniuncti, in aula Electoris Luthero succensere incipiant, & ægerrimè ferant Episcopum, vt ipse loquebantur, diffamari. Hac de causa Lutherus denuò de loco & mansione sua incertus, in Bohemiam se iturum esse statuit, cum præsertim moneatur, certò conductum esse quendam doctorem, qui arte ipsum occidere debeat, & ex vrbe Romaliteræ ad Electorem scribantur, quibus nomen & fama tanti Principis, nimium deformari præsentia vnius Lutheri, significatur. Abisset etiam Lutherus non tantum VViteberga, sed ex tota Germania, nisi quidam nobilitate præstantes Heroes Germani, ijq; Franci, scripto ei significassent, se vitam & bona sua in defensionem doctrinæ, quam Lutherus assereret, impensuros esse, & plures, quam centum

tum nobiles equites Franciæ, eiusdem esse animi aduersus omnes, qui Lutherum vim inferre conarentur. Fuerunt ex illis Heroibus præcipui Vlricus Huttenus, Franciscus à Sickingen, & Syluefter à Schaumburg. Et scripsit clariss. poeta Eobanus Hessus peculiarem hac de re elegiam ad Huttenum Equitem & poetam, vbi inter cætera sic inquit:

Adfere Germanum iuuenis Germane Lutherum,

Te Duce libertas nostra tuenda fuit.

Libertas strygibus qua nunc oppressa Papisistis,

Heu nimium longo seruit in exilio.

Ipse etiam inuictis aderit Franciscus in armis,

Per quem Sigginga est nobilitata domus, &c.

Hæc dum mirificè agitantur, Colonia mense Nouembri Comitata celebrantur, vbi Electores & Principes multi apud Fridericum Electorem seriò instant de Lutherum in vincula conijciendo, & libris eius concremandis. Ad hanc rem conficiendam, iussu & nomine Pontificis, agunt cum Electore re duo Legati, Martinus Coracciolus, & Hieronymus Alexander Iudæus eruditus in Italia natus, & requirunt executionem Bullæ aduersus Lutherum, artibus Eccij impetratæ, vt dictum est supra. Elector respondet, se Lutherum non conuictum erroris, ista violentia adoriri non posse.

Legati ipsum Imperatorem alloquuntur, qui tandem se consilium & sententiam dilecti Patris sui, nempe, Friderici Electoris auditurum esse respondet. Iidem Legati agunt cum Erasmo Roterodamo, & promittunt ei Episcopatum, si pro autoritate Pontificis asserenda calamum in Lutherum Diaboli & inferni filium, & archihæreticum stringat: sed Erasmus affirmans se ex vna pagella Lutheri plus rerum, doctrinæ, certitudinis, animi, & consolationis percipere, quàm ex toto Thoma, aut scholasticis doctoribus omnibus, & ita niti dogmata Lutheri testimonijs sacrosanctæ scripturæ, vt quid contra asserre possit, prorsus nesciat, disertè recusat petitionem. Scripserat Erasmus etiam antea ad Car-

E

dinalem

dinalem Moguntinum, valde sollicitus de Luthero, & egregie eum tutatus, ita tamen ut nihil minus quam tutari eum videretur, sicut solitus fuit pro dexteritate sua, ut ipsius Lutheri verbis utamur. Accersit etiam Elector in illo conuentu ad se Erasmus, petens ab eo, ut liberè dicat, num Lutherus erret. Erasmus planè fatetur, eum non errare, desiderari autem in ipso lenitatem aliquam ciuilem. Cur ergo, inquit Elector, mi Erasme, oderunt & persequuntur omnes tam docti quam indocti miserum illum monachum meum? quid peccauit? Cui Erasmus. Duo, inquit, maxima & irremissibilia peccata commisit, quorum prius est, quod tetigit coronam Papæ, posterius, quod ventres monachorum tetigit. Scripsit quoque Henricus Sutphanus sanctus apud Ditmarsos Martyr, Margaretham Maximiliani filiam, Belgarum Gubernatricem ad Sophistas Louanienses vehementissimè Lutherum accusantes & deformantes, ut perturbatorem totius Christianæ Ecclesiæ, dixisse, Cùm sit, ut dicitis, ille monachus planè rudis, indoctus, insulsus, cur vos tam docti & tam multi non potestis tam indoctum, & quidem vnum monachum, veritatis professione compescere? certè maior fides habebitur multis doctis vera dicentibus, quam vni indocto, qui toto cælo errat. Sed ad Legatos Pontificios oratio redeat. Hi cum nec apud Imperatorem, nec apud Saxoniz Electorem, nec apud Erasmus quidquam proficerent, quod è re Romana videretur, & Aleander diceret, Lutherum etiam pecunia non posse emolli, & hanc bestiam non spectare largitiones & honores, alioqui dudum multa millia ei de Pontificis voluntate per Fuggeros numeranda fuisse, indignatione exardescentes, Lutheri libros colligunt, & pro autoritate Pontificia, numeratâ Quæstoribus & Præfectis pecunia, sine Imperatoris consensu, publicè exurunt. Idem & Louanienses faciunt.

Memorabilis est absurditas, quam Aleander in responsione ad Electorem commiserat, inquiens: Sicut non decet subditos Electoris deligere alium peregrinum Principem in
causa

causa sua dijudicanda, sed oportet in solius Electoris cognitione & iudicio acquiescere, ita non decet alium iudicem de religione haberi & eligi, præter vnum Pontificem.

Circa idem tempus multæ insidiæ struuntur vitæ Lutheri. Inter cæteros quidam, qui se Imperatoris Cancellarium esse gloriatur, Lutherum VViterbergæ peramanter compellat, & cum solus cum ipso esset, Miror, inquit, cur manum vnicuique ad te accedenti porrigas, ego certè solus iam tecum sum, quid si quis te globo, aut gladio aut alio modo interficiat? Hoc si tu, ait Lutherus, faceres, iure talionis tibi vt homicidæ moriendum esset. Ille rursus, Certè si facerem, quod faciliè possem, Pontifex me in Diuorum numerum referret, tibi verò vt hæretico id euenisse, quod meruisti, pronunciarer, teq; damnatorum numero aggregaret. Lutherus alta voce vocat ministrum. Ille statim abiens discedit VViteberga. Rursus monetur Lutherus, vt sibi caueat, conductum enim pecuniæ summa grandi, & instructum esse quendam ex Polonia VVitebergam missum, qui Lutherum veneno tollat, eumq; esse mathematicum & medicum excellentem, carum & gratum eruditissimis quibusque. Fuit is VVitebergæ in autoritate non vulgari, & insinuauit se in præcipuorum amicitiam familiarissimam, & voluit cum Luthero quoq; familiariter conuersari, a quo dimissus & repulsam passus, clam statim aufugit.

Videt Lutherus, se vndeque peti, & irritasse vniuersum Pontificium orbem, præsertim literis suis ad Leonem scriptis, quibus Pontifici se purgaret, quod non in eius personam, sed in impias doctrinas & Doctores, tum in Curiam Romanam quouis genere vitiorum & impietate perditissimam, inuectus sit. Sedem tuam, inquit, non potes negare corruptiorem esse quauis Babylone & Sodoma, & profus deploratæ, desperatæ, & conclamatæ impietatis: cui resistam, dum spiritus fidei in me vixerit. Tu Leo in medio Leonum inter scorpiones habitas. Nullis crede, qui te exaltant, sed qui te humiliant: Hoc enim est iudicium Dei, deponere potentes de sede, & exaltare humiles. Vide quàm

ORATIO DE

dispar sit Christus tuis successoribus, cum tamen omnes velint eius esse Vicarij, & metuo, ne sint. Vicarius enim est absentis Principis. Quod si Pontifex absente Christo regnat, quid est illa Ecclesia, nisi multitudo sine Christo? Quid verò talis Vicarius, nisi Antichristus & idolum est? Quanto rectius Apostoli, qui seruos Christi se appellant præsentis, non Vicarios absentis, &c.

Paulò post edit Lutherus in publicum Appellationem & protestationem, qua ostendit, se de solius Euangelij veritate asserenda sollicitum esse & agere, & nihil aliud querere, quàm Dei gloriam, & salutem hominum: se propterea esse in odio & discrimine vitæ: sed monere pios omnes, vt si quem norint errorem in scriptis suis, eum indicent, & non prius innocentem condemnent, quàm condemnationis causam habeant: suæ etiam vehementia in re Dei gloriam concernente ignoscant.

Ad Spalatinum scribit: Tu ex gladio non facies plummam, nec ex bello pacem: Verbum Dei gladius, bellum, ruina, scandalum, perditio & venenum impijs est: sicut versus in via, & leana in sylua, sic occurrit filijs Ephraim. Et ad Staupicium: Inueniar sanè superbus, antipapa, & omnium vitiorum reus: modo IMPII SILENTII non arguar, dum Dominus patitur & dicit, Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam, & considerabam ad dextram, & non erat, qui cognosceret me. Spero in mea Confessione me absoluendum ab omnibus peccatis meis, qui cornua eo erèxi in idolum Romanum, & verum Antichristum cum fiducia. Non est verbum pacis, sed verbum gladij, verbum Christi.

De bulla allata ab Eccio, ad Spalatinum scribit: Bullam istam contemno, & inuado iam vt impiam & mendacem, omnibusque modis Eccianam. Vides in ea damnari Christum ipsum: deinde nihil afferri causæ: tandem me vocari non ad audientiam, sed ad palinodiam: vt scias eos plenos esse furore, cæcitate, & amentia, qui nihil videant neque cogitent. Gaudeo toto corde mihi pro optima causa inferri mala:

mala: neq; dignus sum tam sancta vexatione. Iam multo liberior sum, certus tandem factus, Papam esse Antichristum, & Satanæ sedem manifestè inuentam: tantum seruet Deus suos, ne seducantur eius impijssima specie.

Antibullam opponit Lutherus bullæ Eccianæ: nec vult niti vlllo præsidio humano. Non est, inquit, mi Spalatine, Principum, & istius seculi Pontificum, tueri verbum Dei: nec ea gratia vllorum peto præsidium: cum potius oporteat eos assistere sibi aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Quod ago, ideo potius ago. vt ipsi suo in me officio verbum Dei demereantur, & salui fiant per illud. Horum autem me miseret, qui audierunt & cognouerunt. Nam ij non possunt sine pernicie æterna ipsum negare, deserere, & dissimulare: inter quos ne multi amicorum nobiscum inueniantur, timendum est, & pro spiritu fortitudinis orandum. Arduum est ab omnibus Pontificibus & Principibus dissentire: sed alia euadendi inferni & iræ Dei non est reliqua via. Antibullam mitto. Præ mera indignitate rei breuis esse coactus sum. Ita me Satanica ista bulla excruciat, peneq; in totum obticuissem. Quis enim Satan tam impudenter ab initio mundi locutus est in Deum? sed quid dicam? vincit me magnitudo horrendissimarum blaphemiarum istius bullæ; & id nemo obseruat.

Academia Erfurdiensis requisita ab Eccio, non admittit Bullam. Studiosi Eccium obsident, & bullas excusas frustillatim concisas in Hieram fluium projiciunt: atq; ita fit verè bulla. Idem Eccio accidit Lipsiæ, quam non ita sibi aptam reperit, vt priori anno reliquerat.

Erant quidem Lipsiæ aduersarij multi, & asinus Aluedensis primas tenebat cum Ochsenfurtio, qui Luthero se opponerent, & accedebant furie Emseri: sed tales illi omnes erant, qui per famulum Lutheri confundebantur. Et iocus Eobani innotuerat:

Dic scabiose caper, dic quid sis, hircus, an hadus?

Sed si nec caper es, dic capra, dic scabies. Et:

E. 3.

V8.

ORATIO DE

*Vt rampare miser, nihil hic Emsero nocebis,
Luthero hoc ipso gloria maior erit.
Cornibus ingentes tandem sternemus onagros,
Sordida monstra, hircos, agocerotas, apros.*

Cæterum de exustis libris suis scribit Lutherus ad Spalatinum: Damnent, inquit, exurantq; mea: ego vicissim, nisi ignem habere nequeam, damnabo, publiceque concremabo ius Pontificium totum, id est, lernam illam hæresum, Samsonio igitur spiritu donatus, decimo Decembris, hora nona, conuocato scholastico cætu, & magna hominum doctorum comitante turba, Lutherus VVitebergæ ad Orientalem portam Elistræ, omnes libros Pontificij Iuris, Decretum, Decretales, Sext. Clementis Extrauagantes, Bullam Leonis Decimi, summam Angelicam, Chrysoprassum & libros Eccij, & Emseri, aliaq; per alios adiecta, publicè comburit, additis hiscè verbis ad Ius Canonicum: Cum tu impie liber sanctum Domini conturbaueris, conturbet, contristet, deuoret, & absumat te ignis aternus. Sicut fecerunt mihi, sic feci eis, inquit Samson. Videant hic incendiarij Papistæ, non esse magnarum virium libros exurere, quos confutare non possunt, ait Lutherus. Pèperit hic conatus rancorem, exacerbationes, & disputationes varias, & etiam in aulis Principum, & scholis Canonistarum indignationes acerbissimas. Lutherus autem sui facti rationem reddit, se iuramento præstito in Baptismo & renuntiatione Doctoratus publica, ac ratione officij & conscientie suæ adigi ad tollendum id, quantum possit, quod Veritati & gloriæ Christi aduersetur: esse autem in decretis Pontificijs manifestas blasphemias & contumelias in Deum, quales sunt, Quòd Pontifex omnia iura in scrinio pectoris sui habeat, & etiamsi innumerabiles populos cateruatim secum ad inferos, præcipites trahat, nihil tamen hoc ipso reprehendum ab vllò mortalium esse, nec eum vlli autoritati Euangelicæ subiectum esse, &c: Vt autem multi heroico hoc factò Lutheri fuerunt offensi, ita plures boni illo recreati sunt, vt testatur

restatur læta Ode Saxonice Ecclesijs passim nota, & vsitata: *Vine, vine mi Lutherè, Cuncti dicunt tibi ^{χρῆς}, veritatis columen: Læti estis Lutherani: nam vos estis Christiani, Antichristum temnite. Nobis illucescit lumen, quod ab alto dedit Numen: Fugite scholasticos. Libertatem Christianam, non existimantes vanam, fortiter defendite. Nil nocēbit bulla minax, Veritatem timet vorax Satanæ inventio, &c: Et: Veniarum nundinator, fidei depopulator, Resipisce Pontifex, &c: Iam primatus ille ruit, quem dolosè nobis struit Phocæ Bonifacius. Ius combustum nos non vrit, quanquam Canonista furit, fœdum virus euomens. Nomen vestri iam patrōni scire vultis Curtifani, Danielem legite, &c.*

Sed ad rem. Spalatinus ex aulicis varia audiens, Lutherum præmonet primum de periculo, & silentium ei consulit: deinde interrogat, si Cæsari sistendus sit, quod tandem futurum existimet, quid facturum se esse censeat. Ad utrumque Lutherus respondet his verbis: Quid amplius faciam rogo? Si non permittor ab officio docendi & ministerio verbi liber esse, certè liber ero in ministerio fungendo. Sat multis peccatis sum onustus, non addam etiam hoc irremissibile, vt in ministerium positus, ministerio desim, & reus inueniar impij SILENTII, neglectæ veritatis, & tot millium animarum. Illustriss. Princeps se prorsus alienum gerat à mea causa, sicut huc vsque gessit. Paratus ero quiescere, modò veritatem Euangelicam non iubeant quiescere, sed salutis viam Christianis permittant esse liberam. Hoc vnum peto, & præterea nihil: non peto galerum, non aurum, non quidquid Roma hodie in precio habet, non etiam timeo minas, nec suscipio pollicitationes, &c.

Si ad Cæsarem vocatus fuero, quantum per me stabit, vel ægrotus aduehar, si sanus venire non potero. Si vi rem gesserint, Domino commendanda est causa. Idem enim viuit & regnat, qui tres pueros in fornace Regis Babylonis seruauit. Quod si seruare nolit, parua res est caput meum, si ad Christum comparetur, qui summa ignominia, & omnium scan-

O R A T I O D E

um scandalo, multorumque pernicie occisus est. Nam hic nullius discriminis, nullius salutis ratio habenda est: curandum potius contra, ne Euangelium, quod semel cepimus, in ludibrio impiorum relinquatur, causamque demus aduersarijs gloriandi aduersum nos, quod confiteri non audeamus, quæ docuimus, & sanguinem pro eo fundere metuamus: quam nostram ignauiam, & illorum iactantiam Christus misericors auertat. Et si ita fieri oporteat, ut Reges terræ, & Principes conueniant in vnum, & cum gentibus & populis fremant aduersus Dominum & Christum eius: tamen eodem Psalmo docet Spiritus sanctus, beatos fore, qui confidunt in eo. Nec solum hoc, sed & irridebit Dominus & subsannabit illos. Nostrum certe definire non est, ex vitæ ne, an ex morte mea plus minusue periculi sit oriturum Euangelio, & publicæ saluti, Scis quod veritas Christi petra scandali sit, posita in ruinam & resurrectionem multorum in Israël.

Nostræ autem nunc curæ id vnicum est officium reliquum, ut oremus Dominum, ne Caroli imperium in meo aut illius sanguine, pro impietate tuenda, primas operas cruentet: mallemeque me, quod sapius dixi, in solis Romanistarum manibus perire: ne ille cum suis in hanc causam inuolueretur. Scis quæ miseria Sigismundum Imperatorem post occisum Huls consecuta sit, ut nihil deinde prosperum habuerit: sine prole obierit: & filius etiam filiæ postea Ladislaus perierit, & in generatione vna deletum sit nomen eius: vxor verò Barbara infamia Reginarum euaserit. Si tamen ita fieri oportet, ut & ego non modò Pontificibus sed & gentibus tradar, fiat voluntas Domini, Amen. En habes meum consilium & animum, omnia de me præsumas præter fugam & Palinodiam. Fugere ipse nolo: recantare multo minus: ita me confortet Dominus Iesus. Neutrum sine periculo pietatis & multorum salutis facere possem.

Scripserat antea Lutherus non tantum ad Spalatinum Electoris concionatorem & Bibliothecarium, verum ad ipsum Electorem, eximens ei omne consilium humanum de defen-

defensione Lutheri suscipienda. Solius Christi, inquit hæc, causa est, solius est etiam protectio & defensio: tu nimis infirmus es, & impar, nec cupio humana ope & manu defendi. Si humano præsidio niterer, totum negocium abiecissem iam dudum, & statim iam abijcerem. Iacta est alea, autore, duce, assertore, & victore solo Christo, qui te magis per nos, quam nos per te defendet, &c.

Colonia Romam reuersi Caracciolus & Aleander, donati sunt dignitatum & reddituum amplissimis muneribus, Episcopi & postea Cardinales facti. Adeo verum fuit illud Erasmicum, à paupere Luthero multos locupletatos esse.

Libellus plenus consolationum, dictus Tesseradecas, in usum Friderici Electoris ægrotantis, à Luthero publicatur, & loco quatuordecim numinum auxiliarium, quæ in Patu finxerunt, Principi offertur, distributus in septem imagines malorum, & septem imagines bonorum.

1 5 3 7.

v.

Hoc anno ipse Cæsar Friderici Electoris intercessione 18. De Lutherum coram audire statuit in VVormaciensi conuentu, cemb. & data publica fide, missoq; Caduceatore Casparo Sturmio Oppenheimensi, Viro optimo & pientissimo, qui vt filium me complexus est à prima mea pueritia, scribit ad Lutherum, eumq; VVormatiam euocat, qui iter latus ingreditur. Christus viuit, inquit, quo duce intrabimus VVormatiam inuitis omnibus portis inferni & potentatibus aeris. In itinere accipit dono à sacerdote quodam Naumburgensij, antiquitatum studioso, effigiem Hieronymi Sauonarola. De articulis reuocandis admonitus, respondet, se nihil reuocaturum esse, sed expectaturum sui mactationem, Deum sibi affuturum esse. Erfordia excipitur honorifice, vbi rogatus concionem habet. Vnde Eobani versus:

*Stabit ab asserto Martini gloria Christo,
Seu velit ipse illum viuere, siue mori.
Hic docuit primus, post tot iam secula, qua nam
Prima sit athereas qua via monstret opes.*

F

In

77
 In media concione trabs pondere pressa graui multitudi-
 nis hominum ei incumbentium, gemere cepit: fit fuga, sub-
 stantes paucos occupat. Nil agis, exclamat Martinus, nil
 agis istis, Agnosco insidias hostis acerbe tuas. Extentaq;
 manu nihil est hic ecce periculi, Ille suas artes insidiator agit.
 Sic intellecto vecors errore resedit impetus, inceptum nec
 prohibebat opus.

Episcopus VVirtzburgensis, de Bibrach, exhibet Lu-
 thero omnem reuerentiam, eumque commendat Electori
 scriptis literis.

Pontificij cum audirent Lutherum in itinere esse, quem
 exemplo Iohannis Husi territum, non compariturum spe-
 rauerant, causæ suæ metuentes efficiunt, vt Cæsar Glaptonem
Gallum concionatorem suum, & Paulum Armsdorfi-
 um cubicularium, ad Franciscum à Sickingen ablegat, iu-
 bens ab eo Lutherum suscipi in arce Ebernburg ad causam
 ibi suam dicendam, quò Cæsar missurus sit Viros aliquot e-
 ruditos ex ordinibus Imperij delectos, præsertim cum tot
 & tanta negotia tractanda sint, vt Lutherus VVormatiæ non
 possit audiri commodè. Sickingus conditionem accipit, &
 læto animo ad Lutherum mittit Martinum Bucerum, vo-
 luntatem Cæsaris ei significans. Lutherus hoc audito, Ver-
 bum Dei, inquit, vim & injuriam patitur: at ego, quò vo-
 catus sum literis, eò me conferam. Fuerunt autem pluri-
 que in ea opinione, subornatam fuisse istam ad Sickingum
 legationem artibus quorundam Pontificiorum, sine Cæsaris
 iussu, volentium impedire aduentum sui Eliæ, & prægraua-
 re eundem, quasi sponte & de consilio suo nouisset VVor-
 matiam ingredi, & censuram de se refugisset. Cumq; alij
 etiam essent, qui bono animo dehortabantur Lutherum, ne
 aduersarijs consideret, nec VVormatiam veniret, præser-
 tim cum ab aduersarijs libri ipsius iam condemnati, & in
 ignem coniecti essent, & multis in locis publicum edictum
 contra personam & scripta eius, nomine Cæsaris, promul-
 gatam extaret, respondit ipsis inquit: Hæc est dies, quam
 fecit Dominus: vocatus venio, vocatus ingrediar in nomi-
 ne Do-

ñe Domini nostri Iesu Christi, etiamsi scirem, tot esse ca-
 codæmonas VVormatiæ, quot sunt regulæ in ædium tectis.
 Venit ergo VVormatiam XVI. die Aprilis, vbi cum ingre-
 deretur, accidit: vt Ducis Bauariæ histrio aulicus, Cochlaus,
 vel iussus ab alijs, vel fatidico quodam spiritu, qui ei tribu-
 ebatur, obuiam venerit Lutherò, manu gestans crucem fu-
 neribus destinatam, & alta voce canens: Aduenisti deside-
 rabilis, quem expectabamus in tenebris. Cæsar comper-
 to Lutheri aduentu, instigatur, vt tollat eum vel igne, vel
 gladio, nec enim seruandam esse fidem hæretico: respondet
 autem mitissimus Imperator, iustum esse, vt quod Princi-
 pes promittunt, impleant, & seruent. Idem Ludouicus
 Elector Palatinus consulentibus, rescindendam esse fidem
 publicam, constanter respondet: Nolo, inquit, consen-
 tire in necem eius, cui fides, mea manu, & sigilli impressi-
 one confirmata est, publicoque nomine missa & exhibita.
 Hanc ob rem Palatinus cum Brandenburgico Electore non
 satis edocto in difficile certamen incidit, quod, ne cruen-
 tum fieret, matura compositione indiguit. Postridie Lu-
 therus nomine Cæsaris & ordinum Imperij, per Vlricum à
 Pappenheim, vocatur, & coram Cæsare & frequenti Princi-
 pum concilio comparet. Iohannes Eccius Iurisconsultus
 Officialis Treuirensis mandatu Cæsaris verba facit, duo hæc
 proponens, num libros à se scriptos agnoscat pro suis, & an
 reuocare & retractare illos velit. Adstitit Lutherò D. Hie-
 ronymus Schurpff Iurisconsultus VVittebergensis. Is ex-
 clamat, antequam Lutherus respondeat, intitulentur libri:
 quo factò, Lutherus actis gratijs, se nisi scripturæ sacræ te-
 stimonijs & rationibus evidentibus conuincatur, non posse
 quicquam eorum, quæ docuisset & scripsisset, reuocare af-
 firmat, cum scriptum sit, Qui me negarit coram homini-
 bus, eundem negabo coram Patre meo cœlesti. Eccius
 immodestè à Lutherò responderi, & non ad rem, ait, &
 vrget reuocationem. Lutherus negat se contra conscientiam
 quidquam agere velle, aut reuocare posse, nisi scripturæ

21 testimonijs conuincatur, & inter reliqua his verbis Germanice utitur: *Hic bin ich / hic sieh ich / ich tau nicht anders / Gott helff mir / Amen.* Hic sum, hic sto, non possum aliter, Deus adiuuet me, Amen. Hac voce audita Casar inquit, Monachus iste infraeto & praesenti animo loquitur. Eccius inter loquendum vsus fuerat primum Latino idiomate, deinde Germanico: sed Lutherus primum sermone vernaculo in honorem nationis Germanicae, in qua lux Euangelij denuo illucesceret, & deinde Latino sermone vsus fuit. Luthero egredienti, & multorum hominum caterua circumdato, Ericus senior Dux Brunsvicensis mittit cantharum argenteum cereuisia Einbeccensi repletum, iubens vt se reficiat. Interrogans Lutherus, quis Principum sui ita recordetur, & audiens donatorem Pontificium, ex eodem cantharo, ne quid sinistri Lutherus suspicetur, praebitentem, ipse quoque bibit, inquit, sicut mei nunc recordatus est Princeps Ericus, ita Christus recordetur ipse in vltimo agone. Huius vocis Dux Ericus animam efflaturus recordatus est, & a puero astante nobili Francisco a Kramm petijt, consolatione Euangelica se recreari. Caeterum dimisso Luthero Casar iuuenis impulsus a Pontificijs postera luce scribit ad Senatum Imperij manu propria sermone Burgundico, se posthac Lutherum amplius admittere & audire nolle, quidquid etiam allaturus, porro ille sit, datam autem fidem se seruare velle, modo vt quam primum ex mandati praescripto domum reducatur, & vt ipse a publicis concionibus habendis abstineat, ne ve, populo dogmata sua instillare pergat: in posterum se contra eum haud secus atq; contra notorium haereticum procedere velle ijs rationibus, de quibus in tempore deliberare velit. Hac epistola lecta, Principes varia cogitare & loqui incipiunt, & Luthero, ne res praecipitata periculum creet, responsum nullum dant, sed multi eum alloquantur & ad viriliter agendum admonent, nec enim metuendos esse eos, qui corpus occidere possint, sed eum esse suspiciendum, qui corpus & animam vno nutu interficere possit. Quidam non sunt veriti optimo animo dicere ad Lutherum:

Lutherum:

Lutherum: Beatus venter, qui te portauit. His pani verò exhiberunt Lutherum multis modis. Et passim affixæ fuerunt literæ, partim pro Luthero, partim contra ipsam, inter quas inuenta est charta, qua terreretur Lutherus, his verbis conscripta: Damnat te Papa, damnat te Cæsar, damnabit te Fridericus, & sine dubio fidem tibi non ser uabit. O dementiam tuam Luthere, antiquos errores reuocare audes, & noui nihil inuenis. Alexander Pontificius Legatus, de quo supra dictum est, tragicum hunc sermonem euomit? Etiam si Lutherani iam videantur coniuncti, & Germani, qui minimum omnium dependunt a rîs Pontifici Romano, iugum seruitutis Romanæ excutiant, tamen curabimus, vt in utrisq; & cædibus absumti, suo cruore pereant. Narrabat & Caspar Sturmîus caduceator, Sermones facetos duos: priorem de duobus Iudæis, alterum de Cochitæo. Cum multi ex Principibus, Comitibus & alijs viris præcipuis, desiderio videndi & alloquendi Lutherum, Magnum illum Virum Dei, & Atlanta, humeris suis molem maximarum rerum, & totius ferè Imperij odia sustinentem, in ædes, vbi ille esset, conuenissent, venerunt eò duo quoq; Iudæi, petentes se introumitti, sibi enim narratum esse, in ædibus adesse Virum omnium, qui iam viuerent, Christianissimum simul, & doctissimum, se cupere ab eo, in quibusdam, de quibus hæsitarent, eruditi, idcirco se afferre certa munuscula, quibus eum pro sua tenuitate donarent. Sturmîus, cui res introumittendi, quos videretur, ab Imperatore commissa erat, concessione Principum & Lutheri iubet eos ingredi. Hi statim vt pro more solitis gestibus, quibus reuerentiam ostendimus, munuscula sua, lagenas videlicet optimo vino repletas obtulissent, & causas suæ accessionis exposuissent, petierunt sibi aliquid, quod dissoluerent, à Luthero proponi. Lutherus, prius, inquit, quam de alijs rebus colloquamur, volo à vobis sententiam exponi vestram de hac Esaiæ propheta: Ecce, Alma, Virgo prægnans est. Illi statim, prius quam, quæ intelligeretur, dicerent, iuuenem mulierem in genere significati affirmarunt. Oppositis à Luthero

27
 chero exemplis & testimonijs de Rebecca virgine & de Mo-
 sis sorore sex annos nata; alter iuit in sententiam Lutheri,
 alter perstitit in sua opinione. Ita iam tacente Luthero, duo
 Iudæi inter sese diuersis sententijs congressi, penè ad pugnos
 peruenerunt, & iussu Principum à seruis extrusi sunt. Res in
 risum versa est. Ad Cochlæum quod attinet, accedit & ipse
 non vocatus ad Lutherum & quidem ad prandium, præten-
 dens, se dolere vicem Lutheri, & rogare, vt se subijciat iu-
 dicio Ordinum, & reuocet, quæ scripserit. Ei, cum Lu-
 therus responderet, nec velle nec posse se reuocare, nisi scri-
 pturæ testimonijs conuincatur, quibus solis autoritatem tri-
 buat maiorem omnium creaturarum autoritate, iuxta illud:
 Si vel Angelus de cælo aliter docuerit, anathema sit. Et:
 Hunc audite: Cochlæus petit, vt fidem publicam resignando
 retractet: Hoc si faciat, se vsq; ad rogum cum eo disputa-
 turum esse, de quocunq; velit argumento. Hunc cruentum
 animum & dolosum sermonem cum intelligerent conuiuæ,
 Viri illustres & clari, diris & imprecationibus Cochlæum exi-
 re iusserunt. Quinto die pòst Lutherus vocatus ad Episco-
 pum Treuirensẽ, Ioachimum Electorem Brandeburgi-
 cum, Georgium Saxonix Ducem, & alios quosdam proce-
 res, cum comparuisset, & per Væum Cancellarium Baden-
 sem varia sibi, artificiosa & politica oratione, proponi au-
 diisset, quorum summa erat, vt reuocaret, & publicæ tran-
 quillitati, & suæ ipsius famæ & vitæ consulere, atq; parceret,
 Concilia etiam, quasi hæc errarint, & contraria sibi-
 p̄s statueriat, non deformaret: Respondit humili animo,
 gratias se agere pro clementia paterna tantorum princi-
 pum, & se & sua omnia subijcere ipsorum iudicijs, modò hæc
 iuxta normam sacre scripturæ instituantur. Ad Concilia ve-
 rò quòd spectet, se ea non damnare in vniuersum, sed prin-
 cipaliter loqui de Constantiensi concilio, quod non tantum
 contra ius, fidem & æquitatem omnem ea ratione, quæ
 Christianis hominibus indigna sit, & infelices euentus ha-
 beat, egerit, & Imperatorem optimum, ac Principes se
 duxerit, Verum etiam expressè articulum fidei damnauerit,
Vide-

Videlicet hunc: Credo Ecclesiam Catholicam, sanctorum Communioem. His auditis Væus, nomine Principum, instat petendo, vt Lutherus sua scripta cognitioni Cæsaris & Principum subijciat, quod si facere recuset, periculum esse, ne quid aliud cum ipso agatur. Ille se omnem debere magistratui obedientiam vsq; ad aram profitetur, vitam deniq; & sanguinem: sed cum scriptum sit, Deo magis est obadiendum, quàm hominibus, non posse se suam conscientiam aliter saluam & incolumem retinere, quàm si eatenus se & sua scripta cognitioni Cæsareæ Maiestatis, & ordinum Imperij subijciat, quatenus cognitio illa iuxta Verbi diuini testimonia instituat. Ergo, inquit Brandeburgicus Elector, tu non vis cedere, Luthere, nisi conuincaris sacris literis? Hæc, inquit Lutherus, Elector Clementissime, summa est sententiæ & orationis meæ. Atq; ita discessum fuit. Treuirensis autem adhibitis quibusdam familiaribus cepit priuatim agere cum Luthero, sed frustra. Eadem enim de iisdem constanter & animosè Lutherus semper repetijt. Postero die significatur Luthero, Cæsarem prorogasse fidem publicam, & adiecisse bidui spacium, vt commodius cum eo de præcipuis rebus differi posset. Ea in re Treuirensis operam suam nauat fideliter, & solus cum Luthero agit, petens, vt ipse pro suo iudicio indicet, quomodo medendum sit tam graui & periculoso incendio. Lutherus respondet, Gamalielis Consilium, Act. 5. esse omnium optimû, Si res hæc ex Deo sit, non posse eam conuelli, si verò ex hominibus sit, sua sponte eam corruiaturam esse, seq; certò scire, intra biennium aut triennium suam doctrinam, si non sit à Deo, collapsuram esse vltro. Treuirensis rursus inquit, tua scripta futuro concilio si summittas, quid facies, si articuli certi inde excerptantur, & cognitioni subijciantur? Si res scripturæ auctoritate agatur, non recuso censuram, inquit Lutherus: si verò articuli illi, qui in Concilio Constantiensi damnati sunt, & propter quos Hussus sanctus Martyr crematus est, proponantur, & dijudicatio de illis fiat, quemadmodum ibi facta est, ego non tacebo. Ad hæc Treuirensis: Vereor,
ne ita

”

ne ita fiat. Si ita fiet, inquit Lutherus, tunc decretis istiusmodi damnabitur Omnipotentis Dei verbum. Darumb wil ich
 ih e Leib vnd Leben/ stumppff vnd stiel darüber fahren lassen/
 de inn Gottes klare vnd ware Wort vbergeben. Id est, faci-
 lius corpus & vitam & quicquid in me est reliquum, amit-
 tam, quam verum & clarum Verbum Dei deseram. Tunc
 demum Episcopus, cum nihil proficeret, benignè Lutherum
 dimittit, & se curaturum ait, vt publica fide domum redeat:
 Id quod paulò post per Eccium Iurisconsultum Luthero
 nunciatur, qui, exordio responsi sui sumto à dicto Iob: Si-
 cut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini be-
 nedictum: gratias reuerenter agit Cæsari & Ordinibus, &
 omnem eis post Deum pollicetur obædientiam. Sequenti
 die, qui Veneris erat 26. Aprilis, cum integros dies decem
 VVormatiæ fuisset, valedicens Lutherus Principibus, Co-
 mitibus, & alijs, qui frequentes aderant, deducitur rursus
 per Sturmium caduceatorem VVormatia, Vbi in tanto
 conuentu totius ferè orbis terrarum non potuit, prò dolor,
 impetrari, vt consentirent animi procerum in hoc vnum,
 scripta examinanda & iudicanda esse secundum scripturam,
 & Concilia approbanda esse, si nihil contra Deum decernant.
 Tanta fuit metus, tanta existimatio Pontificiæ auctoritatis,
 prælata autoritari sacrarum literarum, siue Verbi Dei
 omnipotentis, tanta etiam excæcatio. Summa autem hæc
 Imperatoris laus, sapientia, & pietas fuit, quòd manus
 suas sanguine innocenti & consperso & redempto sanguine
 Filij rē deapōstōu, pollui non fuerit passus.

Cum autem octauo Maij, Imperator à sanguinarijs quibusdam
 impulsus, qui Lutheri cineres in aërem spargi, aut in aquas conijci
 exoptabant, publicum & graue edictum promulgasset, quo Lutherus
 proscriberetur, ei que omnis defensio, omne ius & receptaculum
 renunciaretur, simulq; vniuersis & singulis seriò mandaretur,
 vt Lutherum caperent, Imperatori traderent, libros eius comburerent,
 & secus facientes similiter proscripti essent, Fridericus Elector
 Sapiens,

Sapiens, atrocitate hac cognita, occurrendum esse imminenti malo, placidissimoq; Imperatori artibus sanguinem infontem sitientium circumducto, cedendum esse ratus, donec Deus de re ipsa aliter, quam hostes isti fecissent, Imperatorem & alios edoceret, in reditus itinere, dimisso caduceatore, Lutherum intercipi & abduci iussit in locum quidem secretiorem, sed tamen eum, quem ipse ignoraret, ut interrogatus à Cesare & alijs ordinibus, ubi nam Lutherus viueret & lateret, verè affirmare posset, se ignorare. Negocium credidit duobus nobilibus, Steinburgio & Capitano Prelops. Sed antequam hi intercipient Lutherum, habet is aliquot conciones in itinere, præsertim Hirsfeldiæ, rogatu Abbatis, & Isennaci, quamuis prohibitum esset, ne concionaretur. Ego, inquit, non consensi, ut verbum Dei alligaretur, & fides data non est læsa, aut soluta; quia in mea potestate non erat ea conditio, ut verbum Dei ligaretur, nec pepigi in eam, & si pepigissem, contra Deum pepigissem, & fides seruanda non fuisset. Isennaco abiens, & in curru Amsdorfum secum habens, prope arcem Altenstein capitur, & suis vestibus exiitur, equestribusq; induitur. Equites aurigam bene verberando cogunt celeriter currum cum Amsdorfio auertere, Lutherum verò ipsi per syluam hinc inde ducentes, noctu in arcem VVartberg, tanquam captiuum collocant. Pathmos locus ille postea dictus est, in quo multa præclara scripta tanto Propheta & Confessore digna Lutherus scribit & edit. Incidit quidem in morbum lethalem, & tentationibus grauissimis impugnatur, spectrisq; & demonum tumultibus nocturnis vexatur, sed per Dei gratiam ita sustentatur & restituitur, ut hic Eremita in solitudine sua plus efficiat, quam mille alij in publicis scholis & Ecclesijs, & absens priuatam Missam omnis idolatriæ Pontificiæ feculentam & limosam scaturiginem, VVitebergæ abroget, consentientibus Augustianis suis, professoribus, Scholasticis, & ipso Electore. Louaniensibus, Latomo, & Henrico Angliæ Regi, cui calamum Erasmus Roterodamus & Cardinalis Eboracensis accommodabant,

))

Pathmos insula in mari Aegæo, in quam relegatus sub Domitiano Imperatore Iohannes Apocalypsin scripsit.

G

respon-

respondet ex Patmo. Sæpe ad VVitebergenses suos scribit, & Spalatio ferijs iocosa grauer miscens significat, se etiam in quadam venatione fuisse duobus diebus, & vidisse voluptatem illam. Heroum γλυκύτικρον: cepimus, inquit, duos lepores, & aliquot perdículas miseris: dignam profecto occupationem hominum ociosorum. Quantum voluptatis attulit species illa rerum, tantum misericordiæ & doloris miscuit mysterium. Quid enim ista imago, nisi Diabolum significat per insidias suas, & impios magistros Canes, scilicet Episcopos & Theologos, venantes innoxias bestiolas? nimis præsens erat mysterium hoc tristissimum de animabus simplicibus & fidelibus. Accessit & atrocius mysterium, cum mea opera lepusculum seruassemus viuum, & intra manicam meæ tunicæ inuoluissim, ac paululum discessissim, canes interim inuentum miserum leporem per tunicam fracto eius crure dextro, & suffocato guttore extinxerunt. Scilicet, sic scuit Papa & Satan, vt seruatas etiam animas perdat, nihil moratus meam operam. Deniq; satur sum eius venationis: dulciorem arbitror, qua iaculis & sagittis vrsi, lupi, apri, vulpes & id genus magistrorum impiorum confodiuntur. Solatur tamen me, quod proximum salutis est mysterium, lepores & innoxias bestias ab homine capi, quàm ab vrsis, lupis, & rapacibus accipitribus & similibus Episcopis & Theologis, quod hic ad infernum, illic ad cœlum deuorari significantur. Hæc sic per literas ad te Iuferim, vt scias vos aulicos feruoraces, fore etiam feras in Paradiso, quas vix multa industria capiat & seruet Christus optimus venator: vobis luditur, dum in venatione luditis, &c: Hæc de venatione in Patmo Lutheri, non sunt obliuioni tradenda, præsertim aulicis, & tamen pijs animis.

Dum autem hæc magno spiritu & prospero successu à Iuthero fiunt, hostis veritatis & curriculi ac progressus huius, Satanas, VVitebergæ per A B C D. (Sic enim eruditiores Andreæ Bodenstein Carlstadium Dôctorem, α β γ δ, patrem omnium fanaticorum huius ætatis, & antecessorem Caluianorum, quos hodie in his mundi fecibus passim in

sim in aulis, Academijs & rebus publ. habemus, nomina-
runt) zizania disseminat venenata, & excitat tumultus no-
uos, statuas è templis eijciens, libertatem fingens cum ma-
ximo scandalo coniunctam, Cœnam Dominicam iubens
homines ipsos absque Confessione, absolutione, & infor-
matione sui, indignis manibus suis accipere, raptus spiritu-
ales seu enthusiasmos comminiscens, qui faciant, vt non sit
opus studijs, meditationibus, scholis, literis, professioni-
bus, gradibus, dignitatum titulis & testimonijs: qua per-
suasione etiam dementatus homo insulsus, ferox, ingenio,
doctrina, sensu communi, humanitate, pietate Christiana,
veritate, & spiritu sancto carens (vt D. Philippi elogijs, qui-
bus istum antesignanum fanaticorum ornat, vtamur) postea
ipse suam vocationem Ecclesiasticam & scholasticam deserit,
rusticis se associat, ligna secat, cretam, sulphur, picem,
chartam, vinum adustum vendit, & à vicinis non vult sim-
pliciter Andreas, multò minus Doctor, sed rustico idioti-
simo, *Neber Endres* / id est, vicinus noster Andreas, salu-
tari. Ad hoc delirium accesserunt Enthusiastæ ad Salam in
Turingia, vnde postea originem traxerunt Thomas Muncer-
us, Anabaptistæ, seditio rusticorum, & lues sacramenta-
ria passim hodie oberrans, pestis & interitus Ecclesiasticam,
scholarum, politiarum concordia vitæ & morum. Et idem
homo alios quoque non malos ita occæcavit, vt quidam
Quintiliani publicus Professor Philippus artem pistariam
exercere inciperet: vnde Pontificij aliqui Philippum Melan-
thonem in tantum amentia venisse scripserunt, vt deserta
vocatione & exustis libris suis mechanicas operas fecerit;
quod mendacium Surij monachi nimis impudens est.

I 5 2 2.

Lutherus cognitis turbis Carlstadianis, rogatus & mo-
nitus, permotusq; literis VVitebergensium, in primis Phi-
lippi, qui domi quoq; habebat Marcum quendam Enthusia-
stam, redit VVitebergam septimo die Martij, & ad Fride-
ricum Electorem scribens excusat se, quod ipso inscio Pat-

G 2 mon

mon deserat. Diligenter & accuratè mecum ipse perpendi (inquit) Illustriss. Princeps, providendum mihi esse, ne vel quid oneris & inuidiæ, Celsitati vestræ cumularem, vel molestia aliqua eam afficerem, si inexplorata voluntate illius, nec permissione reditus impetrata, VVitebergam subito me reciperem: quia speciosa quadam veri similitudine exaggerari possent discrimina & pericula, quæ & personæ, & ditioni, ac subditis Cels. V. propterea impendere videntur, in primisq; mihi ipsi, vt cui iam edictis, fulmine, & auctoritate Pontificia & Cæsarea, damnato, & quantum in ipsis fuit, infra mortuos amandato, singulis horis violentus interitus expectandus sit. Verum quid faciam? Urgent me causæ ineuitabiles. Deus cogit & vocat. Hic nulli creaturæ tergiuersandum est: age, fiat igitur in nomine Iesu Christi, qui est Dominus vitæ & mortis.

Causas reditus sui exponit tres: Primam, quòd tota Ecclesia VVitebergensis precibus multis præsentiam Lutheri expetat. Cum igitur negari minimè possit, quòd per me, inquit, emendatio doctrinæ in hac Ecclesia ceperit, non potui recusare, quin accurrerem, non metuens aliorum iudicia, qui VVitebergam & quidquid ibi diuinitus incòatum est, omnibus diris deuotum, & immensis terræ hiatibus absorbendum cupiunt. Horum impietatem non moror, qui certò scio, meum verbum non à me, sed à Deo profectum esse, quod nullum genus mortis aut persecutionis, Deo iuante, mihi excutiet, aut diuersum docebit, sicut & rectè diuinare possum, nullis terroribus, nullaq; sæuitia hanc lucem aboleri posse. Secundam causam ostendit esse scandalum ortum ex turbis excitatis VVitebergæ, requirentibus non absentem, & scribentem tantummodo, sed præsentem, viuum, loquentem & audientem Lutherum, cuius conscientia nullius moræ spacium aut dilationem vltiorem ferre amplius possit, etiam cum offensione Principis, & odio totius mundi, & vitæ periculo. Tertiam causam ait esse impendentes Germaniæ pœnas & horribilem seditionem securam contemptum & ingratitude beneficiorum Dei, in primis,

primis, doctrinae Euangelij. Cum autem Deus postulet, ut ipsi opponamus nos tanquam murum pro populo, ideo se necessarium hoc esse arbitrari, hac de re communicato cum fratribus consilio & studio, monendo, hortando, docendo omnia agere, ut ira & iudicium DEI auertatur, aut mitigetur, & differatur. Rogat igitur clementer consuli & ferri reditum suum, & affirmat forti confidentia, de se Principi nihil periculi metuendum esse.

Reuersus VVitebergam Lutherus accipit multorum Principum & Doctorum edicta & literas condemnatorias. Parisienses damnant libros Lutheri. Viennenses exurunt eosdem iussu Caesaris. Episcopus Moguntinus & Magdeburgensis Indulgentias repetit, & grauius monitus a Luthero remittit. Scripserat ad eum Lutherus admodum animosè: Non tacebo, inquit, ad nundinationes & auariciam indoctorum Episcoporum: Viuit Deus, qui Papæ resistit: is etiam Cardinali Moguntino resistet, & Pharaones induratos suffocabit. Iuuenes estis Principes, & putatis vobis omnia licere: sed exitus acta probabit, & vos pessundabit, ac discrimen inter Episcopum & Lupum ostendet: Num meri Gigantes, Nimrodi, & Babylonij facti estis? qui etiam sacerdotes coniugatos remouetis. Auferte prius scortorum vestrorum agmina, quam coniugia pia dirimatis: eijcite trabem ex oculis, antequam festucam proximo extrahere conemini. Damnant Lutherum Episcopi, Naumburgensis, Freisingensis, Misnensis, Brandenburgensis: Dux Georgius Saxoniae, & Henricus Dux Brunsvvicensis, & omnia eius scripta prohibent, & execrantur, accedente Henrici Regis Angliæ scripto, ut dictum est antea. Caspar Sachatzeier monachus VVirtzburgensis Patrocinium votorum monasticorum contra Lutherum suscipit. Pergunt & Emserus autoritate Georgij Saxonis, Iacobus Latomus omnium aduersariorum eius ætatis doctissimus, & alij multi, euulgatis inuectiuis & disputationibus. Cancellarius Badensis insurgit in Lutherum. Erasmus ipso idem facit, de quo ad Bornerum Lipsensem Lutherus scribit: Non est Erasmus

In summa rerum Christianarum formidabilis: potior est veritas, quam eloquentia, potior spiritus quam ingenium, maior fides quam eruditio: victoria est penes balbutientem veritatem, non apud mendacem eloquentiam. Non prouocabo Erasmus, sed prouocatus referiam: si se commiserit huic alexi, videbit Christum, nec portas inferni, nec potestates aeris formidantem, & occurram balbutientissimus eloquentissimo Erasmo cum fiducia, nihili habita eius auctoritate, nomine, & fauore, &c. Inter tot hostes Carlstadius cum iconomachis nouis spiritibus non quiescens stringit & ipse clam & palam calamum in Lutherum. Is vero ad Spalatinum scribit: Rector & Iudices agunt vt vel reuocet, vel premat libellum quod non vrgeo: neq; enim Satanam ipsam timeo, neq; Angelum de caelo, quanto minus Carlstadium? Caeterum Fridericus Elector etiam fit sollicitus de Luthero, praesertim ob Ducis Georgij vicini & consanguinei sui nomen & auctoritatem summam. At Lutherus optat optimum Principem de se nihil esse anxium. Valde vellem (scribit Spalatio aulico Theologo) Principem nostrum sua curare, & me sinere cum Satana squamisq; suis agere, sicut & antea scripsi: caelum non ruet: Si id non credit, ego tamen credo, & certus sum: quanquam quid verbis laboro? quis non videt praesente opere Dei haecenus omnium minas versas in ludibrium? Qui fecit sic, faciet sic in finem. Nullius nisi meo periculo ista res geritur & geretur. Scribit Lutherus & ad ipsum Electorem, affirmans se de veritate doctrinae certissimum esse, & vocationem a Deo habere, seque iam diu satis superque humilem fuisse, VVormatiae & alias semper, & nunc non amplius opus esse humilitate ista, ne Deus iritetur, qui vult sibi confidi, & non Principibus, nec metui iracundiam hominum, Ducis Georgij aut aliorum, ac se non niti brachio Electorali, nec illud expetere, sed repudiare prorsus, & habere longè aliud & firmiter scutum, quo ipso etiam Elector protegatur, & credentem participem fieri protectionis huius, Electorem verò adhuc esse nimis infirmum in fide, & ideo nullum ad protectionem, confulere au-

fulerè autem se, vt quiescat Elector, taceat, nihil agat, & totum negocium committat Deo, cuius illud sit, nec incredulitate sua impediat Dei cursum & bonitatem, se etiam solum esse in periculo, & non posse morem gerere Electori periculum auertere volenti: si propterea capiatur & interficiatur, Electorem excusatum esse, cui non liceat se opponere superiori & summo magistratui, Cæsari, ne seditiosus & rebellis videatur, sperare tamen se, aduersarios cogituros esse de cunarum splendore & dignitate, in quibus Elector natus cubuerit, nec facile abusuros esse ipsius auctoritate ad carnificinam in Lutherum exercendam: si autem velint Lutherum ipsi sublatum, captum, occisum, age, Electorem non debere portas claudere, sed vim ferre, atq; ita fatissacere Cæsaris voluntati sine suo periculo & detrimento, &c.

Extat epistola Lutheri eodem tempore scripta ad nobilem & Generosum D. Hartmannum à Cronberg Veritatis Euangelicæ confessorem & propugnatorem strenuum. Ea consolationum plenissima est. Certus sumus, inquit, nihil obesse nobis posse furorem aduersariorum, verum quo impensus aduersus nos atrabile perciti insaniuerint, hoc magis rei nostræ consultum iri, certò speramus, ipsis interim pereuntibus. Ridiculum sanè minarum & terriamentorum genus, si Christum & Christianos, mortis formidine ab instituto deterrere statuerint, cum ipsi sint mortis Victores per Christum, qui de morte deuicta triumphauit, & omnibus suis trophæum fixit: non secus, ita me Deus bene amet, delirant illi, ac si quempiam per hoc deterrere in animum induxerim, si equum eius instrato ephippio adhibitisq; habenis instructum, equitandum ipsi producerem. Verum non credunt Christum surrexisse à mortuis, eundemq; mortis ac vitæ ex æquò Dominum esse: conditus apud illos etiamnum sepulcro detinetur, aut apud inferos constitutus obambulat. O Deum immortalem, quanto maiorem Christi ex mortuis resurrectio præstat fiduciam, quàm quæ aut deterreri possit incusso timore, aut dimoueri ab officio, ob-

laris

laris ac ficulneæ illorum tyrannidis fulminibus. Non sperent, se nos lassitudine fractos exuperare posse, nisi Christum à dextra Dei Patris Omnipotentis deturbatum in imum vsq; præcipitent, & alium in eius locum sufficientem.

Domine Deus Pater cœlestis obsecramus te pro tua inexhausta bonitate, dignare nos potius nulla non peccatorum sentina immerfos labi multifariam, si peccandum nobis est, tantum à cœcitate & amentia, à compunctionis spiritu nos tutos retine, in eo, quem & peccatorum & innocentia Dominum constituisti, quem si confitebimur in oculis semper circumlatum, nihil est, quod vereamur aut peccatorum iniustitiam, aut mortis potentiam, aut inferorum terrorem nobis obesse posse, &c.

His scilicet scribendis Lutherus incumbit, solius Dei ductu & spiritu, & pergit pugnando cum contra seditiosos & domesticos fanaticosq; spiritus, Nicolaum Pelargum seu Storch militari habitu incedentem, Principem Prophetarum cœlestium, Gerardum Coloniensem, Marcum & Thomam Muncerum, Carlstadium, & similes, tum contra ceteros hostes, priuatim & publicè docendo, & sacra Biblia in linguam nostram vernaculam vertendo, ea proprietate & perspicuitate, quæ superat optimorum Commentariorum excellentiã, vt multos ex sanioribus & doctoribus aduersarijs audiuius id apertè agnoscentes & fatentes. Fuerunt quidem, qui proconcione virgis cederent versionem Germanicam Lutheri. Quid enim non facit petulantia & malitia? cum hodie videamus, Caluianos integra Biblia nomine Lutheri edere, plus deprauata, ita, vt si ea Lutherus videret, non tantum non agnosceret, sed rejiceret omnino, & falsarios omnino honestate, nedum pietate, carere pronunciaret. Emserus, quem Caprã nominant, Nouum testamentum Lutheri taxare conatus est, & autoritate Georgij Ducis, versionem certè non aliam, sed ex Luthero propemodum de verbo ad verbum transcriptam, & interdum vocula vna atq; altera, quod fieri facillime potest, mutatam, ceu plagiarius priori genuino testamento, opponere voluit, sed planè infelici progressu, cum

cum & conciderint & euauerint ista ipsius exemplaria, & ipse eo die, quo M. Alexium Crofnerum Choldicensem, puram Euangelij doctrinam Dresda publicè & fideliter docentem, mandato Ducis Georgij vrbe excedere, & importunis imprecationibus cum familia in exilium ire compulisset, subitanea morte, miserandis & tritibus gestibus, extinctus sit, non dissimili exitu isti tragico fini Iacobi Latomi, cuius supra mentio facta est. Fuit is, vt obiter etiam hoc indicemus, omnium, qui contra Lutherum insurrexerunt, doctissimus: predicante ipso Luthero excellentem eius doctrinam, licet scholasticam tantum, & longè superantem Clitophei, Eccij, Rofensis & similibus argutias & subtilitates. Habitus etiam fuit pro viro candido, qui ex animo sentiret, vt scriberet. Morti autem vicinus, iussit conuocari magistros, vt aiunt, nostros, & astantibus cum gemitu & suspirijs ex alto ductis, inquit, propterea accersi vos iussi, vt testarer, doctrinam, quam vocamus Lutheri, & quam furenter persequimini, esse veram Christi, Apostolorum, & Ecclesie doctrinam, nostram autem esse impiam & diabolicam, & me ob ista scripta, quæ sciens & volens contra conscientiam recens edidi in gratiam vestram aduersus Lutheranos, esse damnatum. Ad hanc vocem cum attoniti & stupidi sese inuicem isti intuerentur, & cordatiores iuberent eum de misericordia DEI non penitus desperare etiam si iam iudicaret se malè fecisse, ille de piorum supplicijs, exilijs, suo suafu occisorum & patria pulforum, multa cum commemorasset, tandem ingemiscens addidit: Frustra laboratis, frustra me consolamini, quandoquidem certò scio, me esse damnatum: atq; cum hac voce statim expirauit. De Biblijs autem sacris, & horum versione Germanica totius mundi thesauris preciosiore, cuius exemplaria ab vno typographo quadragies mille ante annos sanè septendecim imprimi meminimus, dicendum est aliàs. Vnum hoc addo, Lutherum grauitè scribere, se optare, vt omnes, qui imaginentur & polliceantur sibi eruditionem præ alijs insignem, adhibeantur ad laborem rectè transferendi Biblia in Germanicam

manicam linguam, certò enim se scire, deposituros illos esse omnem de sua eruditione persuasionem. Sint autem alij aliquid, & honore suo fruuntur, censuris suis ludant & gaudent (quod etiam stultissimus quisq; facere solet) & praestent multa non indigna laude: nobis Germanica versio carens omni furo, omni caligine, omnibus labyrinthis, perspicua, propria, doctrinae & consolationis plena, lux & via est, Versiones alias in lingua quacunq; & intelligendi, & dijudicandi, & quid de aliorum laboribus & versionibus statui debeat, rectè cognoscendi, & pronunciandi.

Caterum cum Lutherus ab aulicis potissimum, & alijs multis accusaretur nimiae vehementiae, excusat se, quòd non ex privato odio aut alio malo affectu, sed ex amore gloriae & veritatis Dei opponat se ijs, qui alia ratione ad Dei timorem adduci & emendari nolunt, nisi detectione errorum & scelerum, quibus indulgent, seque exemplum Christi, Petri, & Pauli imitari, qui hostes induratos nominent genimina viperarum, fures, latrones, fatuos, natos ex diabolo, proditores, canes, mendaces, bestias, fraudulentos, seductores. Et memorabilis vox est Doctoris Pomerani, qui dixit: Opinabar Patrem nostrum Lutherum nimis vehementem esse in Henricum Regem Angliae, sed iam video nimis lenem fuisse, & vaticinatum esse de horrendo lapsu Regis, ita, ut fateri cogar, spiritum sanctum dictasse omnia verba Luthero, cuius spiritus non est alius, nisi sanctus, verax, constans, & inuictus.

v r.
22. Decembr.

I 5 2 3 & I 5 2 4.

Cum anno praecedente Ordines Imperij conuentum indixissent Noribergae, Adrianus VI. Pontifex, qui Caroli V. praceptor fuerat, Germanus absens & incognitus Romanis, in locum Leonis Decimi rebus humanis exempti, Cardinalium consensu electus, mittit eò Legatum Franciscum Cheregatum Episcopum Aprutiensem, literis scriptis ad Fridericum Electorem, & ad Principes Germaniae, iubens

iubens Lutherum profigari. Paulò post moritur Pontifex, in quo vnum hoc laudandum est, quòd in formula actionis Legato data apertè confessus est, maxima peccata & flagitia sacerdotum, & totius sedis Romanæ inundasse per vniuersum terrarum orbem. Verba instructionis Pontificiæ hæc sunt: Dices nos ingenuè fateri, quòd Deus hanc persecutionem Ecclesiæ suæ inferre permittit, propter peccata hominum, maximè sacerdotum & Ecclesiæ Prælatorum. Certum enim est, non esse abbreviatam manum Domini, vt saluare nequeat, sed peccata diuidere inter nos & ipsum, & abscondere faciem suam à nobis, vt non exaudiat. Clamant scripturæ: peccata populi deriuari à peccatis Sacerdotum. Propterea, vt ait Chrysostronus, Saluator noster curaturus infirmam ciuitatem Hierusalem, ingressus est prius templum, vt peccata Sacerdotum primò castigaret, instar boni Medici, qui morbum à radice curat. Scimus in hac sancta sede, aliquot iam annis, multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis & omnia deniq; in peruersum mutata. Nec mirum, si ægritudo à capite in membra, à summis Pontificibus in alios inferiores Prælatos descenderit. Omnes nos (id est Prælati & Ecclesiastici) declinauimus, vnusquisque in vias suas, nec fuit iam diu, qui faceret bonum, non fuit vsq; ad vnum. Quamobrem necesse est, vt omnes demus gloriam Deo & humiliemus animas nostras ei, videatq; vnusquisque nostrum, vnde ceciderit, & se potius quilibet iudicet, quàm à Deo in virga furoris sui iudicari velit. Qua in re quod ad nos attinet, pollicemur, nos omnem operam adhibituros, vt primum curia hæc, vnde fortè omne hoc malum processit, reformetur, vt sicut inde corruptio in omnes inferiores emanauit, ita etiam ab eadem sanitas & reformatio omnium emanet. Ad quod procurandum nos tantò arctius obligatos reputamus, quanto vniuersum mundum huiusmodi reformationem auidius desiderare videmus.

Adriano succedit Clemens septimus, antea Iulius dictus. Is Noribergam mittit ad Comitum Legatum Laurentium Campegiam urgentem serio Lutheri exterminationem. Cancellarius Treuirensis Campegiam adiuvans, & Lutherani deletionem & exitium intra paucos menses futurum minitans, apoplexia forti & subita ibidem extinguitur. Cæsar per literas exprobrat statibus Imperij negligentiam in exequendo mandato suo contra Lutherum. Status decernunt, liberum Concilium primo quoque tempore in Germania indicendum esse, & interea viros doctos diligendos esse, qui ex Lutheri & aliorum libris colligant ea, quæ videantur indigere correctione, & Principibus in proximo futuro conuentu exhibeant. Nihilominus nouum Cæsaris edictum anno sequente, 1524. contra personam & doctrinam Lutheri promulgatur, quod Lutherus ipse denuò in publicum edit, & Germanis dedicat, quos inquit esse Pontificis martyres, asinos, lictores, & carnifices. Inter cætera alloquitur Principes his verbis: Properatis, vt me miserum & vnum homuncionem occidatis, quo facto putatis vos vicisse: at ego aliud vobis dicam, si modò venter vester auribus non careat: Quid si Lutheri vita tanti æstimeretur coram Deo, vt, nisi illo viuente, nullus vestrum de vita & salute sua certus esse possit, & illo mortuo omnis generis infortunia vos obruitura sint? Pergite modò, pergite, cremate, occidite. Deus non irridetur. Non cedam vobis in minimo, Deo me iuuante: hic sum & rogo vos amantissimè, vt si occideritis me, non resuscitetis, ne secundo occidatis. Video Deum me non obiecisse sanis hominibus, sed germanicis bestijs, quæ me ceu lupi & porci dilaceratum cupiunt: quod tamen nec moror nec metuo. Tollere me non poteritis, nisi Deo me ad se vocante, qui vos facile nullos facere potest, vt scriptum est: Dominus reprobatur consilia Principum. Et Deus effundit contemtum super Principes. Deposuit potentes de sede, &c:

f Ad edictum Cæsarianum accedebant bullæ nouæ, & scripta Misnensia, & Lipsensium inuectiua. His singulis Lutherus.

therus responderet, & Canonem Pontificium examinat, aliosq; ob doctrinæ Euangelicæ professionem adfectos consolatur, Augustanos, Rigentes Liuoniæ, Miltenbergenses, Argentinenses, & alios, ac contra fanaticos spiritus, Muncerum, seu Monetarium & socios huius Alstetinos, prorsus similes fanaticis Exorcismum in baptismo hodie adorientibus, libero spiritu assurgit, & monet Electorem officij, inquiens: Quia isti Prophetæ præ cæteris nullum memorabile facinus edere potuerunt, quemadmodum libenter voluissent, posthabito animarum liberandarum officio, ligna, lapides, sculptas, & pictas imagines vi addriuntur (adde, Exorcismum tollunt magno cum scandalo) & hoc putant mirabile illud & multis seculis memorandum esse sancti spiritus facinus. His furentibus & temerarijs hominibus resistendum est, qui præter officium verbi, quod obire debebant, pugnis & violentia uti volunt, & sexcentis spiritibus, ut iactant, sunt plenissimi, &c.

Hoc anno Lutherus exiit monachalem vestitum, & induit eum, qui concionatori Euangelico conuenit: die Omnium sanctorum, donante ei pannum pretiosum Friderico Electore.

1 5 2 5.

Exoritur seditio rusticorum passim in Germania aduersus Principes, Comites, & magistratum politicum, quam Lutherus prædixerat sæpe, inscius tamen & ignarus modi isti us planè impij & absurdi, de quo ipse ita scribit: Iudico, melius esse omnes rusticos cædi, quàm Principes & magistratus, eò quòd rustici sine autoritate Dei gladium accipiunt: quam nequitiam Satanæ necesse est sequi vastitatem Satanicam regni Dei. Rusticos hoc in proposito iustificare, horum misereri, illis fauere, est Deum negare, blasphemare, & è cælo velle deicere. Huic seditioni opposuerunt se Principes magna autoritate & coniunctione, qua opus fuit. Elector Saxonix fortiter armatus pacis & reconciliationis gratia copias conscripsit, & agnoscens iram Dei & iustas

H 3

pœnas.

pœnas dixit, facile fieri posse, vt Deus Principes ob nimia peccata puniat, qui miseris subditis ansam & causam præbeant rebellandi, seq; paratum esse ad tolerandas pœnas, & se fuisse hætenus Principem Electorem stipatum equitibus & curribus, quos si Deus auferre velit, etiam peditem deinceps incedere velle, & Deo se & suos subijcere, cuius voluntate & protectione nitatur. Obijt paulo post optimus & verè sapiens Princeps, quinto Maij, in arce Lochau, quæ hodie Annæburgum ab Inclita Electorissa Anna Daniæ Regina denominatur, sepultus VVitebergæ in choro canobij Franciscanorum, habente conciones funebres duas Luthero. Ei succedit Iohannes frater Elector, de cuius consensu Lutherus nuptias celebrat, mense Iulio cum Catharina moniali, nobili à Bora: qua re offendit non tantum hostes, Miritianum & Hasenbergium calumniatores & asinos Lipenses vt, vocat, sed quosdam etiam amicos, vt D. Camera-rij epistolæ testantur. Eodem anno etiam Sacramentarij autore Carolo studio & Cinglio de Eucharistia litem antea ceptam continuare pergunt, vix iam sedatis rusticorum turbis, quorum ultra centum millia hinc inde cæsa sunt. Interrogatus à Godaligo Theologo Zellenfi de Cinglij argumentis totum Papatum damnantibus, respondet his verbis: Non sunt suspecta omnia, quæ apud Papistas recepta sunt, alioquin & baptismus & tota Biblia suspecta erunt. Hoc sit magis suspectum, quod Carlstadius primus opinionem istam protulit, cuius argumenta Cinglius & Oecolampadius in totum respuunt, & tamen opinionem alijs defendere nituntur, ac stulti non nisi potissima argumenta Carlstadij à sese damnata proferunt. Ridiculus mihi spiritus, & c.

I S A O.

Carlstadium remotum & abire iussum, Lutherus apud Electorem ex commiseratione, & spe concepta emendationis, sua intercessione, ad obtestationem ipsius assiduam, restituit regionem: vt ad VVitebergam vicinus tranquillo in loco viueret. At fide non seruata, posteriora prioribus deteriora facta sunt, vt suo tempore & loco, cum ad decimum
Con.

Confessionis Augustanæ articulum, Deo iuuante, peruenerimus, ostendetur.

Scripta à Luthero publicantur hoc anno in Henricum Angliæ Regem, qui Erasmi operâ vsus, admodum acerbè & inclementer humilimis Lutheri literis responderat, scriptis suasu Regis Daniæ Christiærni, exulis, VVitebergæ Diaconi officio ad altare diligenter fungentis, & vnâ cum coniuge Elizabetha Caroli Quinti sorore Lutherum humili reuerentia prosequentis, audientis, consulentis, quæ etiam eodem anno piè obiit magna fide, accepta Cœna Domini, legitimo ritu Christi, nec persuaderi potuit, licet fortiter tentata per proceres, vt in Papæ fidem rediret. Scilicet Christus etiam aliquando (vt Lutheri verbis vtamur) Reginam talem voluit in cœlum vehere.

Totus hic annus Luthero fuit molestissimus, cum ob cruentas literas Ducis Georgij, & Episcoporum insidias, tum ob Erasmi acerbiteratem, tum ob Mysteriomagistas, (præ quorum Absolonum suorum insania, se Papistas iudicare mites, Lutherus affirmat) tum ob rumorem de conspiratione aliquot Principum facta aduersus Euangelij confessores, tum ob noua dogmata Schvvenckfeldij nobilis Silesij, & Crautvvaldi, Enthusiastarû inflatorum: tum ob Comiticia Spirensia more Germanis solito celebrata, id est, potu & lusu absoluta, præterea nullo fructu (vt ipse loquitur) nisi quod de Concilio spes fieret: tum deniq; ob tentationes grauissimas, quibus ad menses integros quatuor ita emaceratus Lutherus fuit, vt hoc colapho Satanæ accepto, Dauidis & Pauli exemplo, in morbum planè lethalem incideret, & Pomerani pastoris consolatione Spiritus sancti plena erigeretur, hoc modo: Sciat paternitas tua, vocem meam esse Dei vocem, & tibi incumbere, vt in & ex me Deum tecum loquentem audias, qui vult, vt animum recipias, & quod tibi iniunxit, vt alios doceres, hoc in te ipso præstes, &c. Hac seria & graui adhortatione Lutherus se erectum esse, sæpe testatus est.

Hunc paroxysmum D. Iustas Ionas & Pomeranus charitæ commiserunt. Ad aurem sinistram cepit agritudo quasi tumentibus fluctibus maris, & magna tempestate resonante,

non tamen intra, sed extra caput, & tam horrendum in
 modum, vt nisi remitteret fragor iste, vitam ablaturus vi-
 deretur, occupante subinde murmure & flatu aurem fini-
 stram, & eandem capitis partem, & syncope subsequente,
 ac frigore totum corpus corripiente, vt nec calor, nec san-
 guis, nec sensus, nec vox, sed sola mortis imago adesse pu-
 taretur. Perfusus aqua frigida Lutherus cepit ardentissimè
 orare, & commendare Deo ministerium Euangelij sibi ha-
 ctenus commissi. Indignus ego inquit fui, qui sanguinem
 meum, vt multi ex fratribus meis Euangelij confessoribus,
 pro Christo funderem: Iste verò honor etiam negatus fuit
 dilecto Christi discipulo Iohanni Euangelistæ, qui tamen
 multo peiorem librum contra Papatum scripsit quàm ego
 vnquam scribere potui. Cumq; astantes Deum orarent, vt
 propter Ecclesiam & se miseros & multos alios diutius in vi-
 uis maneret Lutherus, ipse inquit, Mihi mori lucrum est,
 sed manere in carne, propter multos necessarium. Domi-
 ne Deus, paratus sum ad vtrumque, fiat voluntas tua. Con-
 uersus ad Ionam & Pomeranum ait, Quandoquidem mun-
 dus gaudet mendacijs, dicent multi, me meam doctrinam in
 mortis hora reuocasse: vos ergo testes volo esse confesio-
 nis fidei meæ, qui scio me sana docuisse ex verbo Dei in
 ministerio meo, ad quod Deus me vel inuitum traxit, & pu-
 rè tradidisse doctrinam de fide, caritate, cruce, & sacramen-
 tis: nullius damnum quæsiui, siue modestus essem, siue ve-
 hemens & immodestus viderer, sed potius salutem, etiam
 aduersariorum meorum. Acturus & scripturus quoq; con-
 tra Sacramenti deprauatores, Cinglianos, sed Deus forsan
 aliud de me iam statuit: maliciosus iste spiritus est Sacra-
 mentarius, non parcens gregi & verbo Dei: valde metuo,
 vos impares fore fanaticis istis confutandis, & alijs sectarijs
 iam latè vagantibus & regnantibus. Sed Christus Satana po-
 tentior est, & eius Dominus & Victor est. Testamentum
 porrò vxori grauidæ & filiolis condidit hisce verbis: Domi-
 ne Deus gratias ago tibi, quod vuleris me esse pauperem
 & mendicum super terram, non habeo domum, agrum, posses-

possessiones, pecuniam, quæ relinquam: dedisti mihi uxorem & filios, tibi reddo, nutri, doce, serua, vt hæcenus me, O pater pupillorum, &c.

Hic colaphus Satanæ diu, vt paulo ante diximus, duravit. Ideo publicæ in multis Ecclesijs passim, & priuatæ preces factæ sunt, & ipse ad amicos paulatim conualescens scripsit, vsus his verbis: Ego oro, ne desinat me & consolari & orationi vestræ includere, quia inops & pauper sum. Sacramentariorum Satanam & furias contemnere possum & vincere. At nunc ipse Satan per se cum tota potentia sua in me furit, posuitq; me Dominus illi velut alterum Hiob in signum, vt tentat me mira infirmitate spiritus: sed per sanctorum preces non derelinquor in manibus eius, quamuis vulnera cordis, quæ excepi, difficulter sanentur. Spes mea est, agonem hunc meum ad multos pertinere, quanquam nihil est malorum, quod peccata mea non meruerint: vita est verò, quod scio & glorior, me Verbum Christi purè & sincere ad multorum salutem docuisse, id quod Satanam vrit, qui vellet me vnâ cum verbo submersum & perditum. Ita fit, vt à Tyrannis mundi nihil patiar quidem, dum alij occiduntur, exuruntur, & pereunt pro Christo, sed eò plus à Principe ipso mundi patior in spiritu. Per omnia benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui voluntatem suam sanctam, & ó Deus quàm occultè bonam & placentem, in me perficiat.

Templum frequentans die Sabbati aliquoties dixit, Cras in nomine Domini accipiam corpus & sanguinem Domini nostri Seruatoris, vt glorificem veritatem institutionis Christi, & confundam Schvvermeros in Christum blasphemos. Valde debile caput meum est, neq; mirum, sed vbi Deus me confirmauerit, so wil ich mich mit dem Teufel vnd seinen Boten zu schmeissen / certabo & pugnabo contra sacramentarios. Agon iam meus supra vires est: Satan cum Angelis suis permisu Dei saluatoris me fatigat, sed Dominus conculcabit eum sub pedibus nostris. Iam sum languens

Lazarus

Lazarus & ægrotus Christi. Accedunt amici, Erasmus & Ciri-
glius, & Iudæ exemplum complent, cogentes me cum Chri-
sto queri, Persecutus est inopem & pauperem, & contri-
tum corde ad mortificandum. Porto iram Dei, quia pec-
caui ei: Papa, Cæsar, Principes, Episcopi, & totus mundus,
oderunt & petunt me, & fratres idem faciunt: peccata
mea, mors, Satan cum omnibus angelis suis sine fine sæui-
unt, & propter Christum me persequuntur, qui & ipse me
relinquit, sed non relinquet in finem peccatorem miserri-
mum. O vtinam, & iterum vtinam, Erasmus & Sacramen-
tarij vnus horæ quarta, cordis mei experiri possent miseri-
am, quàm securus ego pronunciarem, eos sincerissimè con-
uerti & sanari posse. Nunc ipsi inimici mei firmi sunt, & vi-
uunt, deniq; addunt dolorem super dolorem, & quem Deus
percussit persequuntur. At nolo esse querulus & impatiens
virgæ Dei, qui percutit & sanat, occidit & viuificat. Fieri non
potest, vt quem mundus & Princeps eius sic oderunt, is Chri-
sto non placeat. Si de mundo essemus, mundus quod suum
esset, diligeret. Magna mihi fecit, qui potens est, magna et-
iam à me requiruntur quæ feram. Christus meus, quem
purè docui & confessus sum, sit petra & fortitudo mea. Faci-
at mecum, quod placuerit, tantum dicat Satanæ adfligentis
Hiobum, & cribranti Petrum, Serua animam eius: & mihi:
Salus tua ego sum.

Ad Nicolaum Hausmannum vsus est his verbis: Gratias
ago Domino meo, qui hætenus Satanam non permisit volun-
tatem suam in me implere, quantumuis miris & magnis viri-
bus & astutijs id quæsierit. Ora, vt in finem triumphet Chri-
stus in me aduersus impetum eius. Suspicio sanè, non grega-
rium aliquem, sed Principem istum demoniorum contra me
insurrexisse, tanta est eius potentia & sapientia scripturis
in me armatissima. Et alibi: Serio petor à Satana, incredibili
ira & furore sæuiente, id quod valde sentire cogor. Mirum
quàm se transfiguret in Christum ipsum, vt Angelum lucis
taceam: omnes vires suas in me exercet, vt perdat: Christus
autè, cui scio me placere, me fideliter seruauit & seruabit vsq;
in finem,

In finem. Offendi Satanam multis libris, & offendam, quam diu vixero, Christo ipsum offendente per me infirmisimum vasculum. Si Satan non voluerit desinere pergat, furore suo, non cupio liberari a tentatione, si est gloria Dei mei Salvatoris suavissimi. Foris a toto mundo, intus a diabolo & omnibus angelis eius diuexari me sinam, Christo me confortante.

Tantum de paroxysmo spirituali nostri Prophetæ in exemplum & consolationem nostram, hoc etiam loco commemorare repetendo placuit. Hoc anno articuli sunt a quodam maleuolo editi doctrinæ Lutheranæ, quos ante aliquot annos Lutherus, cum adhuc erroribus Pontificiis deditus esset, scripserat. Hæc scilicet est nequitia (inquit Lutherus) recenter hoc anno declarata, assignato numero huius anni, quasi hoc anno sic sentirem. Sic Satan ludit in ira sua. De hac verò nequitia ideo auditores pios commonefacimus, quia hodie idem fieri videmus, & quidem tam crebrò & audacter, ut nuper & Catechismus Pontificius nomine Lutheri sit editus, & Sacramentariorum quidam scribere non sit veritus, non esse fidem habendam scriptis Lutheri polemicis, quæ Cinglianorum portentis opposita sunt, quando quidem ipse fateatur, se insanum Papistam fuisse. At hæc quæ & quanta nequitia est? Lutherus enim longe ante, quam Sacramentariorum fex ebulliret, nimirum anno vicesimo monuit omnes, edito scripto, ut prudenter & cautè legerent suos libros, quos hæcenus edidisset: Oro, inquit propter Salvatorem, legi mea cum iudicio, imò cū multa miseratione: fui enim monachus & Papista insanissimus, cū causam illam aggrederer, ita ebrius, & submersus in dogmatibus Papæ, ut paratissimus fuerim omnes, si potuissem, occidere, aut occidentibus cooperari, qui Papæ vel vna syllaba obedientiam detrectarent, &c. Hæc oratio quid aut quomodo ad polemica, quæ longè post scripta sunt, referri potest? Sed de his aliàs.

1 5 2 7.

Hoc demum anno Lutherus in publicum prodit gravissimo scripto contra sacramentarios edito de verbis, Hoc est corpus meum, adhuc & semper immotis & inuictis: de-

I 2

plorat

plorat & lapsum Oecolampadij viri summi, & nobilissimij ingenij, de quo inquit: Doleo ex corde tantum virum captum trivolis & nihili argumentis in sacrilegâ ista secta, & in hoc barathrum prolapsum: pulsat eum Satanas: Dominus misereatur eius, & eripiat eum. Urbanum Regium inde liberari, ardentissimè precatur & efficit.

Pestis grassans Academiam dissipat, & Ienam transfert. Lutherus VVitebergæ in ædibus etiam lue iam infectis persistit, & vocatus ægrotos visitat, ac quibusdam studiosis priuatim epistolas Iohannis praelegit.

Deplorat Martyrium Georgij VVincleri Bischoffvverdensis concionatoris Hallensis, qui prope Alchenburg vocatus eò ab Episcopo, à sacrificulis Moguntinis interficitur, antecedente mortem ipsius portento, quo Magdeburgi in summo templo, quod cathedrale vocant, noctu, omnes candelæ & lampades, excepta vna coram altari, simul etiam in abditissimis angulis extinctæ fuerunt. De hoc Martyrio Lutherus ad Ecclesiam Hallensem scribit peculiarem consolationem. Et edit postea etiam de Leonhardo Cæsare Martyre facto in Bauaria, eodem anno, historiam admodum patheticam, qui mandato Episcopi Passauensis ob confessionem veræ doctrinæ, quam Lutheranam vocant, Scherdingi combustus & sublatus est, quantumvis intercederent pro eo Iohannes Elector Saxonæ, Comites à Schaumburg, Comites à Schvartzenburg, & multi alij. O me miserum (exclamat Lutherus) qui Leonhardo tam sum impar, verbosus prædicator illi tam potenti verbi operatori. Quis me dignum faciet, vt non duplo, sed dimidio eius spiritu Satanam vincam, & hac vita cedam? Christus faxit, vt Leonhardum imitemur, qui non solum Rex, sed Cæsar meritò appellatur, quia vicit illum, cuius potestati nulla est æqualis super terram. Leonhard rectè dicitur, id est, Leonis robur: certe Leo fuit robustus & impanidus. Omnia sunt in eo fatalia nomina, &c. Hac & plura de Cæsare Martyre Lutherus scribit ad Michaëlem Stifelium, cui seni decrepito, anno 1567. morienti & mortis præsentiam & vehementiam falsè irridenti.

irridenti, astiti, eiusq; obdormientis oculos manu mea leniter oclusi.

I 5 2 8.

Secundum scriptum Lutherus edit in Sacramentarios, quos nominat vaniloquos, mendaces & blasphemos spiritu subdolo volatiles, pestes rabiosas, auersantes lucem, & amantes tenebras suas usq; ad insaniam. Ei maioris Confessionis titulus præfigitur. Anabaptistas quoque insanire incipientes refutat. Bibliorum germanicam versionem continuat, & Prophetas reddit, de quibus ad Lincum scribit: In Prophetis vernacula donandis iam sudamus, Deus, quam molestum & quantum opus, Hebraicos scriptores cogere Germanicè loqui, qui resistunt, tanquam si Philomela cuculum cogatur, deserta elegantissima melodia, unisonam illam vocem detestans, imitari, &c: Duci Georgio respondet Lutherus, & fœdus Episcoporum & Principum Pontificiorum, ipso autore ietum, non esse de nihilo affirmat. Antinomorum etiam nouum dogma reprimit.

I 5 2 9.

Catêhismum, microbiblia, libellum paruum, imò minimum librorum in Ecclesia, sicut Christus in regno coelorum minimus nominatur, tot res, quot verba, tot utilitates, quot apices complectentem, pagellis breuem, sed rerum theologicarum amplitudine incomparabilem, profert Lutherus in usum docentium & discientium, compulsus extrema necessitate deprehensa in Visitatione, vbi pastores & auditores paupertate & penuria doctrinæ sanæ propemodum oppressos se inuenisse queritur. Quas, inquit, miserrimas videmus? Oremus Dominum, vt nobis omnibus adsit, & promoueat miserrimos Episcopos ipse optimus & fideliss. Episcopus noster aduersus omnes artes & vim Satanæ.

Eodem anno conuentus Spiræ ab Imperij Principibus propter res Turcicas indicitur & celebratur, vbi multa de religione disceptatio, & Lutherana doctrinæ accusatio incidit. Quia autem nostri Principes & respublicæ ipsis iun-

I 3.

ctæ, com-

))

Cæ, Communicato consilio, se decreto conuentus istius opponunt, & protestantur (vnde etiam cepit nomen Protestantium oriri, quod apud exterar quoque gentes peruulgatum est atq; celebre) omnis actio Comitiorum istorum inanis fuit, Deo ita disponente, & Turca obsidione Viennæ, metum inijciente toti Germaniæ, ita, vt Lutherus scriptum de bello contra Turcam, & de consternatione cohibenda, & vera consolatione a Deo petenda, Panico isto terrore adaus, edere cogeretur.

Philippus Landgravius Hasiæ circa festum Michaelis, Marburgum conuocat Lutherum, Philippum, Ionam, Bucerum, Hedionem, Agricolam, Osiandrum, Cinglium & Oecolampadium, ad conferendum de dissidio in doctrina Cœnæ Dominicæ componendo. Lutherus cum Cinglio, Philippus cum Oecolampadio disputat, tandem Lutherus cum utroq; & utrunq; prosternit & anxium reddit hoc argumentorum epilogo: Nos Verbo Dei nitimur: Verbum autem Dei dicit, Christum habere corpus: hoc credo: deinde hoc idem corpus ascendisse in cælum, & sedere ad dexteram Patris: hoc quoq; credo: Dicit item, hoc ipsum Corpus esse in Cœna, & dari nobis manducandum, quod etiam credo, quia Dominus meus Iesus Christus hoc facere potest, cum vult, & velle se, ipse suis verbis testatur, quibus ego constanter nitior, donec ipse per suum ipsius verbum, mihi diuersum dixerit, &c.

Etsi autem in doctrina de Cœna Domini conueniri minimè potuit, & Lutherus fraternitatis nomen, quod vnus doctrinæ & fidei testimonium esset, recipere nec noluit, nec debuit, sed contrarium spiritum Sacramentarium ei, qui Christi verbo se subijceret, agnouit, adeoq; Cinglio & Oecolampadio intra triennium calamitates & perniciem futuram prædixit, quæ etiam, illo immaniter interfecto & dissecto in bello, hoc præ mærore suffocato, subsecuta est anno 1531. tamen in gratiam Landgrauij eò ventum est, vt vna pars alteri Christianam dilectionem, pro conscientia vnus cuiusq; conditione & incolumitate, promitteret, & Deum se coniunctis precibus oraturos esse singuli dicerent, vt viam Concordiæ ipse

diæ ipse ostenderet. Fertur tum Landgrauio Oecolampadi-
um interroganti de causa, ob quam à sententia Lutheri tex-
tum & verba Christi habentis, discederet, cum tamen ipse
tantum glossas, verbis textus neglectis & sepositis, fingeret,
respondisse, vera esse ista omnia, seq; optare, si possibile fuif-
set, manum suam dextram sibi amputaram prius fuisse, quam
vnquam aliquid de hac controuersia contra Lutherum & a-
lios scribere cepisset. Sed de his peculiariter suo loco, Deo
iuuante, iuuentutem monebimus. Cæsar hoc anno passim,
præsertim in Hispania, de profligandis Lutheranis edictum,
repetit & confirmat. Legatos protestantium, Electoris Saxo-
niæ, Georgij Brandenburgici, Ernesti & Francisçi Lunebur-
gicorum Landgrauij, Anhaltini, & coniunctarum ciuitatum,
cum minis dimittit, excepto Michaelè à Caden Noribergen-
si, qui Cæsari Catechismum à Landgrauio acceptum porre-
xerat cognoscendū, & inde iudicium de doctrina, quam vo-
carent Lutheranam, faciendum. Cæsar enim libellum illum
catecheticum Episcopo cuidam Hispano tradiderat, qui Cæ-
sari percontanti de libello refert, in illo ius gladij profus ad-
mi magistratui, & Christianos non esse qui magistratum ge-
rant. Legerat calumniator ille in libello, Christum dixisse A-
postolis, ne principatum affectarent, nec magnis titulis se sa-
lutari paterentur, quandoquidem Reges gentium talem po-
testatem sibi vsurparent. Cadenus ille Noribergensis de pe-
riculo monitus, clam & celeriter in patriam redit, & quid sub-
sit, significat. Legati Principū & ciuitatum Schwvabachij pri-
mū cōueniunt, fœdus ic̄turi sed Argentinensib. & Vlmensib.
nondum Lutheri doctrinam de Cœna Dominica ample-
ctentibus, dilata est deliberatio in conuentum Smalcalden-
sem, quo finito, & pleno consensu in Noribergicum conuen-
tum reiecto paulo pōst, ante Comitia Auguitana futurum,
Argentinenses interea fœdus incunt ad XV. annos cum Ti-
gurinis, Bernatibus, & Basiliensibus: quo cæteri status prote-
stantes admodum offensi fuerunt, & diminutus est nume-
rus Confessorum. Conuenerunt quidem Noribergæ legati,
deliberantes de reb. agendis in Comitijs breui à Cæsare ce-
lebrandis, sed pauci illi paucorum Principum & ciuitatum
fuerunt.

Cæsar

VII.
29. Decembr.

Cæsar dissidia crescere passim cernens, explorat iudicia de controuersijs Ecclesiæ sedandis. Quidam Laconica sapientia respondent, non opus esse synodis, aut emendatione, sed armis delendos esse recedentes ab autoritate sacri ordinis, qui altera pars sit vniuersi orbis terrarum: Quidam mitius respondent, negari non posse, multas falsas opiniones coniunctas cum libidinum turpitudine, & cum auaritia nefanda, occupasse spirituales, quos vocant, & opus esse emendatione, cuius cura Imperatorem deceat, exemplo Constantini, Theodosij, Arcadij, Martiani. Hoc consilium probans Cæsar mitissimus, Bononiam profectus ad Coronationem, agit cum Clemente Pontifice de Concilio. Is statim Cæsarem monet, non opus esse Concilio, sed eradicatione & gladio. Cæsar inclementi Clementis sermoni per Mercurinum Cancellarium respondet, alia ratione opus esse, & hanc viam exequendi voluntatem Pontificis, minimè competere circumstantijs & rebus, quæ in Germania agantur. Clemens toruo vultu Mercurinum intuens, inquit, Cur mihi ita obloqui, & Dominum tuum contra me incitare audes? Mercurinus rursus: Quidquid dico, iussu Cæsaris dico, cuius consilium cum videam esse salutare, & probo, & consulo, vt Maiestas eius in illo constanter permaneat. Indiget enim hodie Ecclesia non violentia, sed consilio piorum & doctorum virorum de multis maximis rebus. Huic responso Mercurini Cæsar iuuenis assurgens astipulatur, in confesso Principum admirantium, quid ipse dicturus sit, & Pontificem eò pertrahit, vt in Concilium indicendum consentiat. Pontifex vicissim Cæsarem eò per mouet, vt promittat, se primum pacificis rationibus Lutheranos ad obediendum Romanæ Ecclesiæ reducturum, aut si recusent, armis oppressurum esse. Hoc facto, Cæsar die 1. Ianuarij mittit in Germaniam literas, & Comitia Ordinum Imperij, religionis & Turcici belli potissimum causa, Augustæ Vindelicorum, die octauo Aprilis incõanda, indicit, Pontificij

Pontificij quasi triumphum celebrare incipiunt, & pollicentur sibi radicalem euulsionem protestantium siue Lutheranorum. Pontifex enim, Cæsarq; fœdus fecerant hisce verbis, quo ad religionem, comprehensum: Cæsar & Ferdinandus, vt hæretici in viam reducantur, operam danto, & Pontifex sacra remedia adhibeto: quod si pertinaces persisterint, Cæsar & Ferdinandus eos armis cogunto, & Pontifex, vt cæteri Christiani Principes ipsos pro viribus iuuent, operam dato. Præstiterat & paulo antè Cæsar Pontifici iuramentum solenne ante coronationis ritum his verbis: Ego Carolus Romanorum Rex, & breui Dei gratia, futurus Cæsar, per Deum Diuumq; Petrum promitto, polliceor, testificor atq; iuro, me in posterum pro viribus, ingenio, & facultatibus meis, Pontificiæ dignitatis & Romanæ Ecclesiæ perpetuum fore defensorem, nec vllam Ecclesiasticæ illi libertati vim illaturum, sed potestatem, iurisdictionem & dominationem ipsius, quo ad eius fieri potest, conseruaturum ac protecturum, cuius rei testem voco Deum ipsum, & sancta Euangelia. De hoc fœdere & iuramento fama delata ad Electorem Saxoniam & coniunctos, deliberationes difficiles parit, præsertim, an Cæsaris literis benignissimè scriptis fides adhiberi possit, an verbò opponendum sit fœderi fœdus, & vnà cum Heluetijs, armis occurrendum Cæsari, antequam Alpes transcendat. Lutherus ad Electorem scribens, fœdus & bellum dissuadet. Nostrum est pati, inquit, & Euangelium non vi, & sanguinis effusione iniusta propugnare: ipsius Dei causa agitur, qui suæ causæ aderit, sicut hætenus fuit: Precibus plus obtinebimus, quàm aduersarij suis minis & terriculamentis: Vestra etiam Celsitudo nec meam, nec alterius cuiuspiam fidem defendere debet, nec id facere potest, sed vnusquisq; fidem suam ipse profiteri, nec alterius, sed suo ipsius periculo, credere, aut non credere debet, cum eò res peruenerit, vt summus noster magistratus Cæsar nos supplicio afficere velit: sed interea aquæ multæ defluent, & facile inueniet Deus consilium, vt longè aliter res cadat, quàm ipsi cogitant. Si à Cæsare citatus fu-

K

ero,

ero, meo nomine comparebo, nec vestram Cels. vllis periculis nostra causa inuoluemus, &c.

Hoc tempore Lutherus læto & intrepido animo (quò enim periculum à Satana & mundo intentatum, fuit maius & atrocius, eò alacrior semper ipsius spiritus viguit) componit oden ex Psalmo 46. Ein feste Burg ist unser Gott/ & colligit sententias sacras in omnem euentum, ad consolandas pauidas mentes in summis periculis, persecutionibus & martyrijs, ac totam causam, omnesq; actiones Deo publicè & priuatim assidujs & ardentibus precibus commendat.

Electoꝝ pientissimo Lutheri consilio obtemperans, parat se ad Comitia, & euocat Theologos suos Torgam ad deliberationem de doctrinæ præcipuis capitibus exhibendis Casari. Lutherus rogatus VVitebergæ primum conscribit articulos septendecim, ad quorum ductum & delineationem postea ipsa Confessio Augustana à Philippo scripta, & Lutheri approbatione, reliquis multis scriptis, quibus cæteri Principes & ciuitates etiam suos Theologos summam doctrinæ comprehendere iusserant, & quæ Philippus legenda, & quasi censenda, non sine multis molestijs propter nimiam illorum prolixitatem, in manibus habuerat, longè & meritò prælata, Imperatori exhibita est, vt ostendetur infra.

Scribit Vitus Vinssemius medicus, & Græcæ linguæ professor VVitebergenſis, piæ memoriæ, historiam de Torgensi conuentu memoria dignissimam, quam verbis ipsius, ex oratione funebri in exequijs Philippi habita, recitare non grauabimur. Erat (inquit) iussu Principum Torgæ in domo Parochi instituta inter Doctores nostrarum Ecclesiarum primarios deliberatio difficilima: Aduersarij enim tunc pene iugulo nostro ferrum admouebant, & superior potestas pacem, quam toties nostri supplices petiuerant, in libra aurificis, vt quidam præstans & magnus vir dixit, admetiebatur, nostriq; Principes & qui docebant, non leui de causa commouebantur: quapropter D. Martinus, & alij quidam docentes, Torgam conuocabantur, vbi tunc aula

erat.

erat, ut in medium consulerent, quid fieri, vel non fieri posset. Sedet igitur pauper, & paucorum senatus, à solo Deo auxilium orans, sperans & expectans. Existiment iam illi Heroes, qui nunc in tuto feroces sunt, qui tunc agon constitutus fuerit. Nam ut de minis taceam, conatus certè & molitiones aduersariorum eiusmodi erant, eaque pericula nobis impendebant, quæ nemo sanus facile contemnere posset; Contra quæ etli Principes animo viderentur magno atque infracto esse, tamen quia ad multos periculum pertinebat, qui non pariter omnes animosi erant, & magna vastitas imminere videbatur, paucis docentibus, qui aderant, valde difficilis consultatio proposita erat. Tandem post preces & satis longum colloquium, Philippus defatigatus & mæstus surgit. Erat enim paulum euocatus nuntio quodam interpellante, quo dimisso ingreditur conclauem, in quo vnà erant miseræ mulierculæ, parochi & duorum Diaconorum coniuges ac paruuli liberi, quorum alij iam mammam sugebant, alij à matribus preces recitantes audiebantur. Astat & audit Philippus cum admiratione & magna delectatione, sicut solebat, puerorum balbutientes preces, memor dicti: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Et quod præcipuè ipsum mouebat, videt ex Diaconorū vxoribus vnā lactantem filiolum, & simul pastinacam in prandium marito incidentem, atq; audientem alterum paruulum recitantem vsitatas preces, & inuocantem Deum: Exclamat, ò tres sanctos & Deo gratos labores. Ab hoc spectaculo confirmatus animo, ac iam lætus atque alacris in senatum redit hilari vultu. Excipit eum Lutherus, Quid tibi, Philippe, accidit, inquit, quod ita hilari ad nos redis, qui paulo ante tristior hinc exibas? Respondet ille, ne simus animo pusillo, Domini, iam enim vidi Heroas, qui pro nobis pugnaturi sunt, qui nos defendent, quiq; contra vim omnem inuicti erunt & manebunt. Quærit Lutherus, qui nam sint hi tam fortes duces, ac milites? Parochorum nostrorum & Diaconorum vxores, inquit Philippus, & paruuli liberi, quorum preces iam audi-

K z

ui, quas

um, quas Deus non est surdis auribus auditurus, nec eas ad-
huc neglexit optimus Pater D. N. I. Christi, nec porro,
ut speramus, negliget. Exceptus hic sermo est, ut felix &
faustum omen, & iam animis magis confirmati statuunt id,
quod pios & constantes Verbi diuini doctores decebat, &
illud ipsorum consilium beneficio Dei, salutare fuit Eccle-
sij, & afflictionem quæ imminebat, Deus clementer lenijt.

Electo Iohannes cum filio Iohanne Friderico, & Fran-
cisco Duce Euneburgensi, ac VVolfango Principe Anhal-
dino, Torga mouens, Augustanum iter ingreditur, habet-
que in Comitatu secum Theologos, Lutherum, (quem po-
stea Coburgi in arce dicta & ipsa Pathmo & Eremo Lutheri,
ut is tanto vicinior sit Augustæ, si qua fortè res ipsius consi-
lium postulet, relinquit.) Philippum, Ionam, & Spalati-
num, ac inter primos est, qui Augustam veniunt, aduerfa-
rijs longè aliud opinantibus & sperantibus, scilicet Electo-
rem metu absteritum non compariturum esse. Et quia pu-
blicas nostri habent conciones maximo cum applausu homi-
num accurrentium ad monasterium prædicatorum amplum
& capax, Pontificij apud Cæsarem Oeniponte commoran-
tem efficiunt, ut illæ prohibeantur, quod post multas deli-
berationes & actiones, & quidem primum, cum Cæsar Au-
gustam peruenisset, hac conditione conceditur, ut etiam
Pontificiæ conciones suspendantur, ut infra ostendetur. Et
interrogatus per literas ab Electore Lutherus consulit, non
esse hac in parte resistendum Cæsaris imperio, sed vim pa-
tienter ferendam esse. Interea priusquam Cæsar adueniat,
scribitur à Philippo Confessio Augustæ, & mittitur Luthe-
ro his verbis Electoris: Postquam nos & alij nostri Theologi
VVitebergæ nobis clementer petentibus articulos de reli-
gione nostra controuersos, scripto breui delineastis, non
volumus vos celare, iam M. Philippum denuò eos hic re-
uidisse, & in formam redegisse, quam vobis mittimus, &
clementer petimus, ut eisdem accuratius reuidere & ex-
pendere non grauemini, & siue ita, ut scripti sunt, vobis
placebunt, siue addendum aliquid aut adimendum esse co-
gitabitur.

cogitabitis, scripto sententiam vestram annotare, & sine mora remittere velitis, &c. Lutherus Confessionem, quam Elector Apologiam nominarat, remittens, sibi eximie placere inquit, nec se in ea quid corrigere aut mutare posse, neq; etiam conuenire, a se aliquid emendari, quandoquidem tam molliter & delicate ipse incedere nequeat. Confessionem Philippus recognoscens subinde mutat, saluis articulis fidei, vt ipse ad Lutherum scribit, Quotidie, inquit, multa mutamus, vt locum de votis, qui erat exilior iusto, nunc & de potestate clauium disputo: in articulis fidei si nihil putaueris esse vitij, reliqua vtcunque tractabimus: subinde enim quaedam mutanda sunt, atq; ad occasiones accommodanda, &c: Adhibet autem Philippus ad consilium laborum & censuram, ceteros Theologos, in primis Iohannem Brentium, Iustum Ionam, Erhardum Snepsum, & Georgium Spalatinum. Hi enim, a partibus protestantium orthodoxi in Comitibus Theologi eo tempore fuerunt: Augustæ, Urbanus Regius, Stephanus Kastenbaur, siue Agricola, & Iohannes Frosch, quem Ranam vocarunt. Electoris Saxonie, Ionas & Spalatinus cum Philippo. Brandenburgici Marchionis Georgij, Brentius, Iohannes Rurerius pastor Onolsbacensis, Martinus Moglinus Kittingensis pastor, & Adamus Veifs, siue Candidus animo & sermone, pastor Creilsheimensis. Landgrauij: Snepsius, & Conradus Ordinger. Luneburgicorum Principum, D. Henricus Bock. Comitum Mansfeldicorum, Iohannes Agricola Ifflebins. Noribergensis reipublice Andreas Oslander. Exigui numero, sed rebus viuida virtus.

Dum autem Confessio adornatur, Landgrauius Hafsie, de re Sacramentaria fluctuans, Philippum & Brentium scripto compellat de fraternitate ineunda cum Cinglianis: quam illi adductis rationibus ex verbo Dei, & examine conscientie desumptis, non posse iniri sancte & constanter affirmant. Philippus varia metuens eam ob causam scribit Luthero, petens, vt is confirmet sua autoritate animum tenerum. Oro, inquit, te quam maxime, vt ad ipsum scri-

bas, & hortetis eum, ne oneret suam conscientiam, alicuius impij dogmatis defensione. Huic petitioni Lutherus morem gerit admodum graui scripto, in quo hæc verba magni ponderis sunt. Non inuidia, non odio, aut superbia motus cum Cinglianis facere non possum, sed quod Deus nouit, iam pridem me eorum aggregassem parti, & doctrinam recepissem, si in sacris literis eam fundatam scirem: ijs autem, quibus illi innituntur fundamentis, conscientiam meam munire nequaquam possum, &c.

Ad Iohannem Præpositum Ecclesiæ Bremensis, pastorem simul scribit: Sacramentarij non solum, inquit, sunt mendaces, sed ipsum mendacium, fucus & simulatio factis & verbis: metuunt plebes suas, ad quas non liceret reuerti, si reuocarent. Volunt nos pertrahere in simulatam Concordiam, ac nos participes & patronos facere sui erroris. O astutum Satanam: sed sapientio rem Christum, qui seruauit nos. Ego iam desij mirari, si impudenter mentiantur. Video eos aliter non posse, atq; glorior isto casu. Videas eos, Satana regnante, iam non insidijs, sed palam se mendacijs prodere.

Dum etiam Consilia Comitiorum ob Cæsaris absentiam differuntur, Lutherus Coburgi in Patmo ociosus esse nec vult, nec potest. Pergit in versione Prophetarum. Explicat Psalmos. Iocatur etiam elegantissimè de Comitijs monedularum. Fabulas Aesopicas siue Aesopicas ad usum Germanicæ pueritiæ & vulgi vertit. Precibus ardentissimis incumbit as. duè, de quibus Vitus Theodorus popularis & patronus meus venerandæ recordationis, qui assecla fidelissimus Luthero Coburgi adfuit, amanuensis eius solertissimus, ad Philippum scribit inquit: Non possum non satis mirari singularem hominis in his acerbissimis temporibus constantiam, hilaritatem, fidem, spem. Nullus abit dies, quin vt minimum tres horas, easq; studijs aptissimas in orationem ponat. Semel mihi contigit, vt orantem eum audirem: bone Deus, quantus spiritus, quanta fides in ipsis verbis inest. Tanta reuerentia aliquid petit, vt cum Deo: tanta spe & fide, vt cum Patre & amico se loqui sentiat. Scio aiebat, te Patrem & Deum

Deum nostrum esse, certus igitur sum, quod filiorum tuorum persecutores sis perditurus, quod si non facies, tuum periculum cum nostro est coniunctum: Tuum hoc negotium est totum: nos ad id coacti accessimus: tu igitur defendes. In hæc ferè verba dum orantem clara voce procul stans audirem, ardebat mihi quoq; animus singulari quodam impetu, cum sic amicè, sic grauitè, sic reuerenter cum Deo loqueretur, & inter orandum promissiones ex Psalmis sic vrgeret, vt qui certus esset omnia euentura, quæ peteret, &c.

Cæsar Oeniponte subsistens, & differens aduentum, postulat per Legatos ab Electore Saxonæ, vt aut ad matrem Ecclesiam Romanam, reiectis omnibus sectis, redeat, aut seueritatem iustam experiatur. Elector supplex respondet, & audiri se petit, nec inaudita causa damnari. Cæsar Cancellario suo, Viro summo, Mercurino Principe Cattinariæ, Cardinale nuper facto orbat, qui Oeniponte, maximo sui apud omnes bonos relicto desiderio moritur. De illo Philippus ad Lutherum scribit: Feruntur duæ sententiæ consilij Cæsareani, altera, ne cognoscat causam, sed proposito edicto damnet: altera, vt cognoscat ordine, ac emendet vitia Ecclesiæ. In posteriore sententia dicitur esse Mercurinus ὁ ἀειγιγαν. αὐτὸς, Vir summus & moderatissimus, quem aiunt dicere, se in aduersa valetudine hac spe secutum Cæsarem esse, quod arbitraretur fore, vt res Ecclesiasticæ ritè constituerentur, nolle se violentis consilij interesse: VVormatiæ apparuisse, quàm nihil proficiant violenta consilia, &c. Letale vulnus hic ne sentis Carole? (inquit Eobanus scripto epicedio ad funus Mercurini.) Nemo tuæ melior, te Principe, præfuit aulæ, meliusq; rebus nemo consuluit tuis.

Tandem post longam expectationem Cæsar X V. Iunij magna cum pompa Augustam ingreditur, & primum postulat per Ferdinandum Regem Electori Saxonæ & socijs proponit de abrogandis concionibus. Petunt nostri, clementius agi secum, & audiri se prius, quàm cohiberi. Fer-
dinandus

Dinandus praesente Caesare respondet, sic decretum esse, & omnes preces alias iam irritas esse. Hoc audito Georgius Marchio Brandenburgicus pio zelo excandescens & manum collo admouens, inquit: Antequam Deum meum & sacrosanctum eius Euangelium abnegem, hic coram Maestrate vestra procumbam, & caput abscindendum carnifici porrigam: ad quae verba Caesar dextrâ sua clementissimè palpans Marchionem, respondet, *Leuer Fürst/ nit kop ab/ nit kop ab/ mi Princeps*, non hoc agitur, vt cuiquam vita eripiat. Fuit hic paroxysmus primus valde difficilis, quem Marchio Georgius saepe multis lacrymis effusus commemorare solitus fuit. Nostri petunt spatium deliberandi, & vix impetrant triduum. Elector Saxoniae sollicitus ad socios ait, *Ehe ich mir wil das predigen verbieten lassen/ ehe wil ich mich des Landes vertreiben lassen/ prius expellar*, quam conciones abrogari mihi permittam. VVoifgangus Princeps Anhaltinus inquit, saepe equum iuuenis conscendi, vt alijs gratificarer, cur igitur, si res ita postulat, non conscendam equum, vt Christo seruatori meo seruiam? Ioachimus Brandenburgensis Elector, & Georgius Saxonum Dux plurimum sollicitant, lactantq; simul & terrefaciunt Georgium Marchionem promissionibus & comminationibus, sed frustra. Caesar à proposito desistere nolens, incipit commoueri indignatione. Deliguntur intercessores, & proponitur medium, quo vtriusq; partis concionatoribus praedicandi munere ad tempus interdicator, & Caesar constituat ministros verbi, qui nudum Euan. elij & Epistolâ textum, absq; longiore explicatione, tantum addita publicæ confessionis & absolutionis formula, praelegant: id quod Pontificios concionatores, praesertim Fabrum Viennensem, qui iam in Lutheranos debacchari publicè ceperat, pessimè habuit.

Caesar hoc paroxysmo superato praebet se benignissimum, & maximè sollicitum de concordia religionis sancienda. Ad Pontificios aliquot Principes conantes eum reddere inensum nostris ait, vtraque parte audita secundum aequitatem

æquitatem se agere velle. Ad eos, qui munera afferunt nomine Capituli Augustani, vt vocant, Respondet non sine gemitu per Episcopum Hildeshemium Balthasarem, se petere, vt Omnipotentis Dei misericordiam ardentè implorent, & pro se misero peccatore instent orando, vt spiritu sancto in his arduis negocijs ad diuini nominis gloriam, & Verbi Dei propagationem, ac boni & laudabilis in Ecclesia ordinis constitutionem & conseruationem doceatur & regatur ita, vt faciat ea, quibus Deus non offendatur, multo minus iritetur. Hæc oratio multis audientibus lacrymas exprimit. Legitur quoque (quod & ipsum indicandum est) hoc in more habuisse Carolum, vt singulis diebus in peculiari conclauis solus ac veste talari tectus, precibus dicendis integram horam tribueret. Et vidi puer habuissè in manibus aliquoties libellum precationum, quo vteretur quotidie, in templo, ita digitis & vsu attritum, vt interdum scriptura vix dignosci posset, quem tamen è suis manibus dimittere volebat.

Audiui etiam Philippum sæpe dicentem, Carolum tanta felicitate & tot victorijs diuinitus donatum fuisse, quod diligenter & ardentè orauerit, & se & res suas Deo commendarit. Porrò Pontificij nec Cæsaris presentiam, nec Electoris Saxonie obadientiam æquo animo ferentes, & concionum suarum abrogationem indignissimè accipientes, multis modis Cæsaris animum ad consilia alia Lutheranis aduersa & perniciosa permouere conantur. Militibus octingentis, quos Cæsar constituit, inter cetera militaria Sacramenta, etiam hoc imponitur, vt iurent, ne Lutherani sint aut fiant. Capiranei solliciti de militari disciplina, Cæsarem rogant, vt impediatur istud iuramentum, ne prætextu Lutheranismi multæ cædes perpetrentur. Huic petitioni Cæsar statim satisfacit, addita indignabunda oratione, *were die Pfaffen from / so dürfften sie keines Luthers* / si pietas inesset sacerdotali ordini Pontificio, non opus esset Lutheri operâ.

Vicesimo Iunij fit initium actionis, celebrata Missa ingenti Cantorum clamore, ad quem aduenisset Spiritus sanctus,

Æus, nisi Episcopi vehiculum eius, id est, verbum Dei abstulissent, vt D. Brentius dixerat. In medio orationem habet Vincentius Pimpinellus Italus de Turcarum victorijs impediendis, de Cæsaris virtutibus & fortunis, de Germanorum fidelitate antiqua, nunc defectione, & duricie tanta, vt nec clauiger Petrus corda ipsorum marmorea aperire & mouere valeat, & Paulum ensiferum ea incidere, & ad Romanam Ecclesiam reducere debere. Hac vehementia orationis etiam Archiepiscopus Moguntinus Missam celebrans, admodum offenditur.

In Curia fit propositio per Fridericum Palatinum de extrema necessitate contribuendi, & de durabili apparatu aduersus Turcas, & de causa Religionis, commodisq; inuendis rationibus, quæ ad constituendam Concordiam faciant. Postridie instituitur deliberatio, de religione primum agendum esse. Imperator iubet Electorem Saxonie & socios confessionem fidei suæ scripto summatim comprehensam, & rationes, quibus abusus in Ecclesia emendari posse statuant, sibi exhiberi. Ea de re ipse Elector Iohannes ad Lutherum ita scribit: Nos 24. Iunij die, qui memorie Iohannis Baptistæ dicatus & sacer fuit, cum socijs in religione coniunctis, coram Cæsarea Maestate, Vngariæ & Bohemiæ Rege Ferdinando, ac omnibus Electoribus & Principibus, fidei nostræ Confessionem Germanicè recitaturi, ac Latino scripto comprehensam Cæsareæ Maestati subiectissimè exhibituri, in Pratorio reuerenter comparuimus: sed publicam fidei nostræ prælectionem eo die impetrare & obtinere non potuimus, Rege Ferdinando cum aduersaria parte, magno conatu illud impediante. Cæsar tamen nobis bonam spem fecit, se hodie doctrinæ nostræ summam, non quidem publicè, sed priuatim in palatio suo auditurum esse, quod in hunc finem factitatum esse facile crediderimus, ne magna hominum multitudo recitationi illi interesse possit. Deus Opt. Max. faciat, vt omnes nostri conatus & labores ad nominis sui diuini gloriam cedant, quod vt te precibus tuis serio & ardentè à Deo petere scimus, ita in posterum idem facturum

facturum etiam sine nostra cohortatione, certò confidimus.

XXV. die Iunij circiter tertiam pomeridianam in palatio Cæsaris, conuenientibus Ferdinando, Electoribus, Principibus & statibus Imperij, Elector Saxonix Iohannes cum filio Iohanne Friderico. Georgius Marchio Brandenburgensis, Franciscus & Ernestus Duces Luneburgenses, Philippus Landgravius Hafsix, Wolfgangus Anhaltinus, respublica Noribergensis, & Reutlinga, Confessionem doctrinæ & fidei suæ Christianæ apertam, & manuum suarum subscriptione contestatam & assertam, Imperatori, Regi, & toti Imperio suppliciter & reuerenter offerunt. Legit illam clara & graui voce D. Christianus Beier Electoris Cancellarius, ita, vt & in palatio, & in area aulæ Episcopi Augustani audiri posset. Et cum inter legendum ad hæc verba peruenisset, (Archiepiscopus Moguntinus ante annos quadringentos publicaturus edictum Romani Pontificis de cælibatu sacerdotum, pene per tumultum ab iratis sacerdotibus oppressus fuit) rogat Ferdinandus Moguntinum, num ea se ita habeant, cui ille, ita, inquit, vt lectum est. Perlectæ Confessionis exempla duo, vnum Latinum, alterum Germanicum, dum Doctor Pontanus Iurisconsultus præstantissimus, Senior Cancellarius Electoris, Secretario Imperatoris Alexandro Schvveifs, vt is illa Moguntino tradat, exhibere vult, ipse Cæsar manu sua apprehendit eadem, & Latinum ad se recipit, ac per Palatinum Fridericum responderet, Se de toto negotio suscepturum esse & cogitationem & deliberationem diligentem & accuratam. Pontanus autem animo magno ad Imperatorem & Principes conuersus ait: Deo & Domino nostro Iesu Christo defensore, hæc Confessio etiam contra inferorum portas inuicta manebit in perpetuum.

Inter recitandum, gestus Principum Pontificiorum varij & mirabiles fuerunt. At VWilhelmus Bauariæ Dux humanissimè allocutus fuit Electorem Saxonix, laudans Confessionis dexteritatem, & in hospitium reuersus dixit, lon-

gè diuersa, atq; res ipsa probauit, ad se de Lutheranorum doctrina, fuisse relata. Eccium quoque compellauit de iniuria illata Lutheranorum doctrinæ, qui propterea iritatus ad Ingolstadienses scripsit, ac conquestus fuit, causam non agi pro sua voluntate, & etiam Episcopos numero sex Lutherizare. Et cum viginti & vnus Theologi Pontificij, qui adfuerunt, & quorum nomina adscribere libet (Doctor Iohannes Eccius, Iohan. Faber præpositus Budensis & coadiutor, qui postea donatus est Episcopatu Viennensi, Augustinus Marius Episcopus Salonensis, Conradus VVimpina Ordinarius Francofordensis ad Oderam, Iohan Coclaus Ducis Georgij Saxonæ concionator, à patria VVendelstein pago ad Noribergam sito ita dictus, Paulus Hugo prouincialis prædicatorum: Andreas Stosse prouincialis Carmelitarum: Conradus Colle siue Colinus inquisitor & Prior Colonienfis, qui contra Lutheri nuptias scripsit: Bartholomæus Vtingenvel Vvingius Augustinianus apud Episcopum Herbipolensem: Conradus Thoman Ratisbonensis concionator: Iohan Menſingius ordinis prædicatorum apud Electorem Brandenburgicum: Iohan Duetenberger Prior Confluentinus: Iohan Burckhardi Vicarius ordinis Prædicatorum: Petrus Speiser suffraganeus & Vicarius Episcopi Constantiensis: Arnoldus VVeselius Colonienfis: Frater Medardus Regis Ferdinandi concionator, ordinis Minorum: Augustinus à Geterheim Bremensis: VVolfgangus Rebdorffer præpositus Stendaliensis: Hieronymus Montinus suffraganeus Patapiensis: Matthias Krez concionator Augustanus: Frater Michael prædicatorij ordinis Moguntia) cum inquam hi interrogarentur, à suo quis quæ magistratu, & tandem coniunctim, num Confessio Saxonum (ita enim tunc illa nominabatur) refutari posset veris & solidis fundamentis & argumentis, responderunt vnanimiter, Prophetis & Apostolicis scriptis refutari illam minimè posse, opus autem esse Patrum & Conciliorum arietibus & decretis ad illius confutationem. Episcopus Augustanus Chriſtophorus Stadius, siue à Stain in priuatis colloquijs hanc
 vocem.

vocem edidit: Illa quæ recitata sunt, vera sunt, sunt pura
 veritas, non possumus inficiari. Et Pontificios Principes &
 Episcopos monuit, vt piè & prudenter in hac causa agerent,
 quandoquidem Lutherani nihil docerent, quod non cum ar-
 culis fidei congrueret, idcirco magis de Còcordia ineunda,
 quàm de bello cogitandum esse. Huic Saltzburgeris Epi-
 scopus respondit, mirari se ipsius nouam religionem & san-
 ctimoniam, qui antea longè alius fuerit: velle quidem &
 se Missam reformari, & libertatem in cibis & alijs traditio-
 nibus permitti, sed non ferendum esse, vt Monachus fiat
 reformator, & pacem turbet. Augustanus rursus: Scio,
 inquit, me multipliciter deliquisse, & doleo, ac tempus es-
 se video desistendi à peccatis enormibus nostris, quorum tu
 quoq; tibi probè conscius es: oro autem Deum, vt mei mi-
 seretur, & custodiat me, ne peccata peccatis, præsertim
 condemnatione innocentum augeam, & ne veritati cælesti,
 siue à monacho, [siue ab alijs] demonstratæ me opponam.
 Ad hoc Elector Brandenburgicus exclamat, Non verum di-
 ci, quod Lutherani contra nullum fidei articulum quidquam
 doceant, siquidem negent hunc articulum, Credo Ecclesi-
 am Catholicam, sanctorum inuocationem. Augustanus,
 sanctorum Communionem, non inuocationem in symbolo
 contineri ostendit, & Lutheranos de Catholica Ecclesia re-
 ctè sentire & docere, ac tantummodo abusus & errores Ec-
 clesiæ Romanæ taxare, quorum non pauci, sed nimis multi &
 crassi sint. Moguntinus eos ad pacem admonens, cer-
 tamen ferè ad verbera progressum diremit. Idem Ecce-
 iam suo more causam Euangelij iam diu damnatam esse, vocife-
 rantem, immodestia increpauit & accusauit, conquestusq;
 est de pertinacia suorum, & morbum finxit, ne sanguinarijs
 consilijs interesset. Ad Fabrum Augustanus etiam inquit,
 Vos nebulones iam stertitis, & parum ducitis, si in sangui-
 ne nostro maderemus & periremus: an non sentitis, rusti-
 cos nostros fore occisores nostros, si res hæc in actum dedu-
 cenda sit & propalanda? Alphonus Cesaris Cancellarius
 Hispanicus ad Melanthonem inquit, Longè aliter, Philip-
 pe, in-

pe, in Hispanijs de vobis fama tulit, quam ex Confessione vestra intelleximus: multi nobis persuaferunt, vos negare Trinitatem, de Christo & Maria impiè loqui, Sacramenta corrumpere, Cœnam Dominicâ conuiuij profani more administrare magistratum contemnere, libidines stabilire, &c: Ioachimo Brandenburgico de Lutheranis penitus extirpandis multa locuto respondit Hermannus à VVida Archiepiscopus Coloniensis pientissimus, se contra apertû verbum Dei nec velle nec debere vel minimum quidquam tentare, ad publica verò crimina, quibus Germania exuberet, tollenda, omnem operam libentissimè impensurum esse. Alius Princeps Pontificius in hæc verba publicè erupit: Lutheranæ factionis viri iam Cæsari Confessionem atramento conscriptam exhibuerunt: ego si Cæsar essem, redderem eis confutationem rubrica pictam, id est, sanguine ipsorum madentem. Huic ex tempore alius quidam Princeps respondit: Hoc si Cæsar faceret, metuendum esset ei, ne rubrica, Chalciti, minio, & cinnabrio faciem aspergendo & oculos perstringendo læderet & deformaret. Henricus Dux Brunsvvicensis Philippum ad conuiuium inuitans dixit, se non posse negare articulos de vtraque specie, coniugio sacerdotum, & indifferentia ciborum.

Hæc dum agitantur, postulant aduersarij ne Cæsar patiatur aliquid Confessionis protestantium euulgari aut typis procudi. Cæsar verò per Alphonsum Valdesium & Alexandrum Schvveifs secretarium iubet transferri & conuerti Confessionem in Hispanicam & Italicam linguam, & mitti Italicam versionem Pontifici per Campegium Legatum. Gallici quoq; Portugaleses, Britannici, & aliorum Regum & Principum Legati, eandem in suæ gentis idioma quisque transferri, & ad dominos suos mitti iubent. Hac ratione Confessio Latinè, Germanicè, Italicè, Hispanicè, Gallicè, Anglicè, Belgicè ferè per totum orbem simul eodem tempore disseminata est.

Tanta est verbi Dei efficacia & virtus (inquit Lutherus noster) vt quò plus persecutionis habet, eò plus floreat ac crescat,

crefeat. Considerate Comitata Augustana, quæ verè sunt
 vltima tuba ante extremum diem: quàm aestuabat tum to-
 tus mundus contra verbum Dei: quàm nobis orandum e-
 rat, vt Christus ipse in cœlis tutus esset à Pontificijs: tandem
 nostra doctrina & fides ita prodijt in lucem per Confessio-
 nem nostram, vt breuissimo tempore, mandato etiam Cæ-
 saris, ad omnes Reges & Principes mitteretur, vbi multa
 clarissima ingenia in aulis fuerunt, quæ hanc doctrinam ceu
 fomes statim apprehenderunt, & postea vbiq; accende-
 runt. Ita nostra Confessio & Apologia cum summa gloria
 est edita, &c: Et ad Electorem Saxonie scribens inquit Lu-
 therus: Per scriptam Confessionem Cæsari exhibitam, plus
 prædicata & latius propagata est doctrinæ veritas, quàm
 decem concionatores facere potuissent. Hi tacere cogun-
 tur: prodit autem Elector Saxonie, & cæteri Principes ac
 Domini cum scripta Confessione, & concionantur liberrimè
 coram Cæsarea Maiestate & toto Imperio in omnium con-
 spectu, vt audire cogantur, nec contradicere quicquam
 possint. Scilicet interdictum de intermittendis concioni-
 bus non inultum abiit. Etiam si insaniant, tamen plus ex
 Confessione audiuerunt, quàm si totum annum conciona-
 tores audiissent. Si in suggestis prohibetur verbum Dei,
 tum in palatijs Regum illud audiri oportet. Si miseris con-
 cionatoribus illud prædicare non conceditur, tum ma-
 gnos Principes & Dominos prædicare necesse est. Et in
 summa, si omnia tacent, lapides clamabunt, inquit Chri-
 stus ipse. Idem ad Cordatum: Mihi placet in hanc horam
 vixisse, qua Christus per suos tantos Confessores in tanto
 confessu, publicè est prædicatus, Confessione planè pulcher-
 rima, qua impletur dictum: Loquebar de testimonijs tuis
 in conspectu Regum. Implebitur & id quod sequitur: Et
 non confundebis: quia qui me confessus fuerit coram ho-
 minibus, confitebar & Ego eum coram Patre meo cœlesti.
 Sic dicit, qui non mentitur, &c.

V I I I.

Cum autem de Confessione exhibita in Senatu Princi- 8. Ianua-
 pum, deliberationes instituerentur, triplices sententiæ la- rij.

tæ fue- 1 5 8 1.

ta fuerunt: prima, vt vi delerentur, aut ad minimum co-
gerentur ad obædientiam Lutherani: secunda vt Confessio
aliquot Viris doctis iudicanda traderetur, & postea penes
Cæsarem esset dijudicatio & pronuntiatio: tertia, vt refuta-
tio Confessionis adornata, Electori Saxonie & coniunctis
recitaretur, & deinde tota causa iudicio Cæsaris permitte-
retur, qui omnia in integrum restitui iuberet, donec contro-
uersia in Concilio legitimè cognoscerentur, componeren-
tur, & auferrentur. Hæc tertia sententia plurimis votis
& suffragijs optima visa fuit. Antequam autem confutatio
à Pontificijs apparatus, Cæsar iubet interrogari Electorem,
an cum socijs acquiescere in articulis exhibitis, an verè plu-
res articulos proponere velit. Ad hanc quæstionem. deli-
beratione accuratè instituta, respondetur de perpetua &
constante sententia in Confessione semel oblata. Paulo post
Theologi Pontificij confutationem Confessionis cum ma-
gno acervo librorum contra Lutherum scriptorum, Cæsari
exhibent, cum inscriptione: I. Catholica & quasi extempora-
ria responsio super nonnullis articulis, Catholicæ Cæsareæ
Maiestati, hisce proximis diebus in dieta Imperiali Augu-
stensi per Illustriss. Electorem Saxonie, & alios quosdam
Principes & duas ciuitates oblatis foliorum 106. 2. Antilo-
giarum, id est, contradictionum Martini Lutheri Babylo-
nia, ex eiusdem apostata libris, per D. Iohannem Fabri ex-
cerpta. fol. 36. 3. Hæreses & errores ex diuersis Lutheri li-
bris in vnum collecti. fol. 61. 4. Hæreses in sacris Conci-
lijs antea damnatæ, per Lutheranos iterum ab inferis redu-
ctæ. 14. 5. Hæreses & errores Lutheri per Leonem fol. X. Pon-
tificem ante decennium condemnati. fol. 4. 6. Hæreses &
errores Lutheri ante septem annos per Vniuersitatem Pari-
sensem condemnati. fol. 12. 7. Condemnatio facultatis
Theologicæ Louaniensis. fol. 12. 8. Epitome aliquot hære-
sum & errorum Lutheri, fol. 12. 9. Monstra sectarum ex
Luthero & Lutheranis enata. fol. 12. 10. Lutherani Euan-
gelij abominabiles, nimiumq; perniciosi, & damnatissimi
fructus, fol. 12.

Hæc

Hæc confutatio cum nimis proluxa, acris, mordax, virulenta & spinosa esset, Cæsaris mandato contrahitur & mitigatur: vnde iocus cuiusdam Principis: Doctores Pontificij volentes osculari pedes Cæsaris, retrogredi iussi sunt.

Electo octiduo post exhibitam Confessionem petit feudum, vt vocant, Electoratus Saxonie & reliquarum ditionum suarum, autoritate Cæsarea solenni more Imperij confirmari. Cæsar respondet, se feudum ipsi conferre non posse, nisi abiecta noua doctrina dissentiente à Catholica Ecclesia, ad Romanæ Ecclesie sinum redeat. Elector se doctrinam Euangelij, quam semel sit amplexus, omnibus rebus humanis antefere testatur, & scripto exponit. Idem facit Georgius Marchio Brandenburgicus, cui Cæsar, se ei tutelam Alberti filij Casimiri fratris sui ademturum esse minatur. Lutherus in his turbis Coburgo mittit παράκλησιν, admonitionem grauissimam ad Episcopos & id genus alios proceres Augustæ congregatos, recitans & refutans errores & abusus manifestos Romanæ Ecclesie, & admonens eos officij & rationis olim reddendæ ad tribunal Christi. Eam admonitionem Episcopus Augustanus in senatu Principum prælegit, sed parum proficit. Consolatur Lutherus etiam ipsum Electorem, & ad Pontanum Cancellarium hæc verba repetitione & memoria perenni dignissima scribit: Deus nostri obliuisci non potest, nisi sui ipsius primum obliuiscatur, aut nostra causa non sit ipsius causa, & nostra doctrina non sit ipsius verbum & doctrina. Si certi sumus, ipsius negotium & verbum esse, quod profitemur, certissimum est, preces nostras iam exauditas, & de præsentè ope nobis ferenda, iam dudum in cælo deliberatum atque conclusum esse. Id aliter esse nequit. En, Duo n iracula nuper vidi, cum è fenestra prospicerem, intuens stellas, & totam illam venustissimam concamerationem cæli à Deo conditam, nec vspiam viderem pilas & columnas, quibus foruicem adeo amplum architectus imposuisset. Tamen non corruit cælum, sed firmum & immotum persistit. Sunt autem aliqui, sollicitè quærentes pilas, quibus cælum innititur, easq; manibus contrectare vehementer cupiunt.

M

Cum

Cum verò id non possint, toto pectore anguntur & tremunt, metuentes ne cœlum corruat, non aliam ob causam, quàm quòd pilas & columnas, quibus innititur cœlum, prehendere & videre ipsi nequeunt. Si comprehendere manibus pilas possint, tum firmiter cœlum stare posse non dubitarent. Alterum miraculum est: Videbam magnas ac densas nubes capitibus nostris tanta mole impendentes, vt immenso mari verè comparari possent: Nec tamen solum, cui incumberent, aut vasa, quibus continerentur, cernere potui. Nihil ominus tamen in nos non deciderunt, sed velut toro vultu nos salutantes celeriter diffugerunt. Cum autem præterijissent, eluxit statim fundus & tectum nostrum, cui incubuerant, Iris videlicet: infirmum sanè, & perquam tenue fundamentum ac tectum, & in nubibus euanescentes: quodq; verius splendorem obscurum, qualis per vitrum pictum elucere solet, quàm tantum fundum repræsenteret, & non minorem, quàm ipsa nubium moles, nobis desperandi causam adferret. Interim tamen re ipsa comperiebamus, illam, vt apparebat, inanem vmbra lucis, tantas aquarum moles sustinere & nos protegere. Et tamen aliqui vndarum ac nubium spissitudinem & molem pluris faciunt & metunt, quàm hanc tenuem, exilem & leuem vmbra. Cupiunt enim manibus palpare & sentire vim & efficaciam huius vmbra, quod cum nequeant, timent nubem ruptam perpetuum diluuium parituram esse, De his familiariter vobiscum iocari, & tamen sine ioco scribere volui. Nostra Iris imbecilla, sed hostium nubes præpotens est. At in fine videbitur cuius toni.

Dilata porro publicatione confutationis Pontificiæ in sextam vsque septimanam post oblatam Confessionem, Philippus valde molestatus & velut Aaron Mose suo destitutus, conijcitur in pusillanimitatem periculosam.

Campegius & alij in aula Imperatoris non infimi, fremendo, Imperatoris & Principum non paucorum animos tam dilucida veræ doctrinæ expositione doceri, leniri, flecti, clamitant, Casarem vel regna omnia sua in discrimen

ponere

ponere potius debere, quàm Confessionis progressum ferre, & vi opprimendos esse Lutheranos. Accersitur Philippus in synedriion Pontificium. Campegius Cardinalis horrenda fulmina iratissimi & sæuisissimi Iouis sui vibrat, & num cedere velit Philippus, quærit. Ille, non possumus, inquit, veritatem deserere, oramus autem propter Deum & Christum, vt nobiscum dispensetur, id est, concedantur nobis ea, quæ bona conscientia relinquere non possumus. Huic Campegius, Non possum, exclamans respondet, non possum, clauæ non errante. Ad hoc tonitru Philippus ait; Deo & causam & nos committimus: si Deus pro nobis, quis contra nos? Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est. Habemus iam in nostris regionibus tot miserorum parochorum & ministrorum Ecclesiarum coniuges & liberos, qui vel quadraginta millium numerum superant, tot animas propter impurum celibatum sacerdotum deserere non possumus: faciemus igitur, quod poterimus, auxilium petitori à Filio Dei, cuius hæc causa est, & moriemur potius, si Deus voluerit, quàm vt tot animæ à nobis prodantur. Saltzburger Episcopus Matthæus Lang, Res, ait, eò deducta est, vt partem vnã ab altera deleri necesse sit. Cæsar enim conturbationem publicam non feret, ac Conscientiæ prætextum non admittet. Philippus respondet, Fiat voluntas Domini proteçari partem suam.

In hac fluctuatione etiam animus Philippi fluctuare & trepidare incipit, ita, vt Lutheri consilio, increpatione, admonitione, & seueritate paterna opus sit, quæ ex his verbis conspici potest: Quid ad te potissimum scribam, mi Philippe, planè ignoro: ita reuerberant me cogitationes de tuis pessimis vanisque curis, vt qui sciam, furdo fabulam narrari. Hoc facit, quod tibi soli credis, Mihi & alijs non credis, magno tuo malo. Ego verum fatebor. Fui in maioribus angustijs, quàm tu vnquam futurus sis. Spero, optoq; nulli hominum, ne istis quidem, qui iam ita sæui sunt in nos, quantumuis sint scelerati & nefarij, vt mihi similes fiant. Et tamen in ijs malis

saepe leuatus sum verbo fratris, aliquando Pomerani, aliquando tuo, aliquando Iona, aliquando aliorum. Quare ergo & tu vicissim non etiam nos audis, qui certè nihil secundum carnem aut mundum, sed secundum Deum, absq; dubio, per spiritum sanctum loquimur. Simus nos viles, ne vilis sit quæso, qui per nos loquitur. Sols denn erlos
 91 gen sein / das Gott seinen Son für vns gegeben hat / so sey der Teuffel an meiner stat ein Mensch / oder eine seiner Creatur. Ists aber war / was machen wir doch mit vns
 ferm leiden / fürchten / zagen / sorgen vnd trawren? Quasi nolit ille in rebus leuioribus adesse, qui filium dederit, aut quasi Sathan sit potentior ipso. Ego in priuatis luctis infirmior, tu autem fortior. Contra in publicis tu talis, qualis ego in priuatis (si priuatum dici debet, quod geritur inter me & Sathanam.) Nam tu vitam tuam contemnis, publicæ causæ metuis. Ego verò de publica causa satis magno & otioso sum animo, qui sciam certò, ipsam esse iustam & veram, deniq; ipsius Christi & Dei, quæ non sic pallet rea peccati, sicut ego priuatus sanctulus pallere & tremere cogor. Proinde pene securus spectator sum, & istos minaces & feroces Papistas non huius facio. Si nos ruemus, ruet Christus vnà, scilicet ille regnator mundi. Et esto, ruat, malo ego cum Christo ruere, quàm cum Casare stare. Neq; vos soli hanc causam sustinetis, certè fideliter vobis gemitibus & precibus adsum. Utinam & carne liceret, nam & mea est causa, atq; adeo plus mea, quàm omnium vestrum, neq; vlla temeritate aut cupiditate vel gloriæ, vel lucri tentata, quod testatur mihi spiritus ipse & hætenus res satis declarauit, declarabitq; latius vsq; in finem. Quare te per Christum oro, ne ita negligas promissa & solatia illa diuina, vbi dicit: iacta curam tuam super Dominum. Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & quorum liber plenus est Psalmorum & Euangeliorum. Confidite, ego vici mundum. Es wird ja nicht falsch sein / das weis ich vorwar / Quod Christus sit victor mundi. Quid ergo vi-
 sum

Quam sic formidamus, quasi victorem? **S**olt einer doch ei-
 nen solchen Spruch von Rom vnd Jerusalem auff seinen
 Knien holen. Sed copia & assiduitate & familiaritate vilescūt
 nobis. **D**as ist aber nicht gut / Scio : imbecillitas est fidei.
 At oremus cum Apostolis: Auge nobis fidem Domine.
 Saltzburgerſi Tyranno reddet etiam secundum ſua opera
D E V S, qui te sic cruciauit. At merebatur à te aliud re-
 sponſum, quale ego fortasse dedissem ei, **W**olan laſt ſie ma-
 chen / ſie haben noch nicht ausgemacht. Quærunt (metuo)
 audire vocem illam Iulij Caſaris: Hoc voluerunt. Sed frustra
 hæc ſcribo, quia tu secundum Philosophiam veſtram has res
 ratione regere, hoc est, vt ille ait, cum ratione insanire pergis
 & occidis teipſum, nec vides prorsus extra manum tuam &
 conſilium, cauſam poſitã, etiam extra curam tuam, velle agi,
 & Chriſtus prohibeat, ne in tuum conſilium aut manum
 (quod tamen pertinaciter velis) veniat. Tum verò pulchrè
 & ſubitò perierimus, ſed, **e**s heiß / Altiora te ne quaſieris.
 Et ſcrutator Maieſtatis opprimetur à gloria: Seu, vt Hebre-
 us habet: Scrutans grauiora grauatur. Hoc ad te pertinet.
 Dominus Ieſus ſeruet te, ne deficiat fides tua, ſed creſcat &
 vincat. Amen. Ego pro te oro, orauit & orabo, nec dubi-
 to, quin ſim exauditus. Sentio enim illud Amen in corde
 meo: ſi non fiet id, quod volumus, fiet tamen quod melius
 eſt. Nam nos regnum futurum expectamus, vbi omnia fe-
 cellerint in mundo, &c.

Petit à Luthero & Inſtus Ionas, vt ille Philippi pectus
 ſuis precibus & conſolationibus erigat. Ad Philippum, in-
 quit, vellem dares creberrimas literas, mirabili enim tristi-
 tia, nimiumq; ob publicam cauſam afficitur. Nos hortamur,
 vt arrepto Plalterio Daudicis verbis, alienis verbis,
 non ſuis loquatur de hac tanta cauſa, cum Deo: ſed vincit
 affectus. Ego, Dominus nouit, vitam me tibi debere pro-
 fiteor pro tuo Pſalterio, adeo nihil conſolationis
 M 3 habeo

habeo in his agonibus varijs, quàm tuū CATECHISMUM,
 ybi domi DEVM meum esse mihi annuncias, & aureos
 PSALMOS, quos, Christo sit gratia, nos intelligimus,
 & aduersarij iam cæci ignorant, vt commiseratione potius
 digni sint, quàm odio.

Huic petitioni Lutherus satisfacit, & creberrimas literas
 scribit, quibus imbecille pectus Philippi solatur & erigit.
 Causa, inquit, non est nostra: magnus est autor & actor ei-
 us: Cur igitur sic perpetuo sine respiratione te maceras? si
 est causa falsa, reuocemus: si vera est, cur facimus illum in
 tantis promissis mendacem, qui iubet nos animo esse ocio-
 so & dormiente? Iacta, inquit, curam tuam super Domi-
 num, omnibus, qui inuocant eum. Num ista in ventum
 loquitur, aut ad bestias projicit? Ego etiam sapius concu-
 tior, sed non perpetuo. Philosophia tua te ita vexat: non
 Theologia: ea quæ & Iochimum tuum, qui mihi simili cu-
 ra rodi videtur: quasi verò ista inutili cura quicquam effi-
 cere possitis. Was kan der Teuffel mehr thun/ denn das
 er vns tödte? Obsecro te, qui in omnibus alijs pugnax es,
 luctare contra te ipsum, maximum hostem tuum, qui
 Satanæ tantum armorum contra te ministras. Finis &
 euentus causæ te scrutiat, quia non potes eum compre-
 hendere: at si eum comprehendere posses, nollem
 ego istius causæ me esse participem, multo minus auto-
 rem. DEVS posuit eam in locum quendam commu-
 nem, quem tu in tua Rhetorica & Philosophia non habes.
 Is vocatur Fides, in quo loco omnia posita sunt, τὰ ἐκπρεμ-
 να, καὶ τὰ φαινόμενα: quæ si quis conetur reddere visibilia,
 apparentia, & comprehensibilia, sicut facis tu, is referat
 curas & lacrymas pro mercede laboris, quales tu referes, no-
 bis omnibus frustra reclamantibus. Dominus pollicitus est se
 habere in nebula & tenebras posuit latibulum suum. Wer
 da wil/ der mache es anders. Si Moses comprehendere
 studisset finem, quo euaderet exercitum Pharaonis Israel,
 adhuc hodie fortassis esset in Aegypto. Dominus adangeat
 tibi

tibi & nobis omnibus fidem : hac habita , quid faciet Satan cum toto mundo ? Quod si nos non habemus fidem , cur non saltem aliena fide nos solamur ? Sunt enim necessario alij , qui credunt , nisi nulla est amplius Ecclesia in mundo , & Christus desijt esse nobiscum ante consummationem seculi : Si enim nobiscum non est , obsecro vbi est in toto mundo ? Si nos Ecclesia vel pars Ecclesie non sumus , vbi est Ecclesia ? si nos non habemus verbum Dei , qui sunt , qui habent ? Si ergo Deus nobiscum , quis contra nos ? Peccatores sumus & ingrati , sed non ideo ille mendax erit : neque tamen possumus esse peccatores in ista sancta & diuina causa , etiamsi in nostris vjs mali sumus . Sed tu non audis ista . Ita Satan te affligit , & agrotare facit . Medeat tibi Christus , quod valde & assidue oro . Opto mihi dari occasionem accedendi ad vos , quanquam ardeo non vocatus venire .

Idem ad Spalatinum : Scio & certus sum , cui credo , quia potens est facere supra quod petimus & intelligimus . Etiamsi Philippus cogitet & cupiat eum facere infra & intra suum consilium , vt liceret ei gloriari , Certè sic oportuit fieri , sic fecissem ego . *Nein / es mus nicht heissen / Sic ego Philippus . Das Ego ist zu gering . Es heist sic Ego ero qui ero . Hoc est nomen , Qui ero . Man sihet nicht / wer es ist . Aber er wirds sein / da werden wir es sehen .* Esto fortis in Domino , & Philippum meo nomine exhortare saps , ne fiat Deus , sed pugnet contra illam innatam , & a Diabolo in Paradiso nobis implantatam ambitionem diuinitatis . Ea enim non expedit nobis . Euam & Adam diuinitas ex Paradiso extrusit : nos quoq; illa sola exturbat & extra pacem trudit . *Wir sollen Menschen vnd nicht Gott sein . Das ist die Summa . Es wird doch nicht anders / oder ist ewige vnruhe vnd herleid vnser lohn .*

Et ad Ionam : Vtinam Philippus saltem mea fide , si aliam non haberet , crederet , Christum viuere , & sedere non ad dextram Caesaris (nam sic perijissemus dudum) sed ad dexteram

dexteram Dei: nisi fortè sola Augusta Vindellicorum hoc
 mense Christum per Sacramentarios deiectum, & Dau-
 idem per Papistas correctum viderit: quod nos hic Cobur-
 gæ ignoramus: ac si factum est. nobis hoc scribe, tunc ego
 alium Christum quæram, & alium Dauidem mihi fingam,
 qui non ita me fallat & ludat in omnibus verbis: sed face-
 sat locus blasphemus: tu in Christo vale, & crede nobiscum
 vt fortis, Christum esse Regum Regem, & Dominum Domi-
 nantium. *Verleurt er den Titel zu Augspurg / so sol er
 in im Himmel vnd Erden verloren haben: id est, nunquam,
 nusquam & nec in tempore, nec in æternum amittit titulum
 illum coniunctum cum efficacia omnipotente.*

Cum etiam Philippi sollicitudo & anxia cura ita cresce-
 ret, vt de concordia inter partes sancienda laboriosissimè
 ageret, & ex Luthero & alijs sciscitaretur, de Missis priua-
 tis, de traditionibus humanis bona intentione & ad bonum
 finem excogitatis: Campegio quoq; conditiones scripto ex-
 hiberet, quibus permisis ad obædientiam Pontifici Roma-
 no præstandam ipse, collegæ, & Lutherani omnes reuerti
 possent, ac dispensationem ad connubia spiritualium expe-
 teret, & iurisdictionem Episcopis restituendam esse consu-
 leret, & nescio quid aliud, ortus est rumor conuictijs mul-
 tis, vt fieri solet, onustus de consultationibus Philippi nimi-
 um ad Pontificiæ idolatriæ restitutionem propendentibus.
 Adamus Candidus, cuius mentio facta est supra, flexibilibus
 & cereum illum nominat, habentem zelum pacis præter sci-
 entiam. Camerarius de ipso tanquam de anima sua solici-
 tus scribit ad Agricolam, cupiens per eum doceri de rei ve-
 ritate. Omnium me, inquit, maximè vexat, quod de Mis-
 sa dicitur suasisse: simplicitatem requiro, qua amissa, conij-
 cimus in maximas turbas, quas etiam debet præuidere ho-
 mo studiosissimus pacis. Et: Aiunt omninò, si conductus,
 quanta ipse voluisset pecunia, à Pa: a esset, nunquam illius
 Dominationem melius potuisse asserere: Vocant quidam
 Achitophelica consilia, alij, qui modestiores sunt, Erasmi-
 ca, &c.

ea, &c. Atq; hæc dum ad partem fiunt, & sparguntur maxime, quasi Lutherani iam omnia prodiderint, & ad pacem obtinendam plura concessuri sint, Lutherus vnicus Heros precibus apud Deum efficit, vt aduersarij ipsi propositas à Philippo conditiones & concessiones per Coelaum refutent & repudient: qua de re ad Doctorem Lincum scribit inquit: Legi tuas grauissimas querelas de nostro Philippo, sed Dominus erit nobiscum: te oro, vt indignationem tuam ponas. Philippus etsi tractauit forsitan aliquas conditiones, in nullas tamen consensum est hactenus, nec ipsius quidem consensu, sed spero ista larua Christum esse vsam, vt luderet nostros illusores, scilicet falsa spe & ficto gaudio eos iritaret, vt nos cessuros, sese verò victuros somniarent: post autem nihil minus sentirent, & se ipsos irrisos inuenirent: sic ego interpretor, securus quod absq; meo consensu consensus illorum irritus est: at si etiam ego, quod Deus auertat, consentirem istis sacrilegis, homicidis, & perfidis monstris, tamen Ecclesia tota, Euangelijq; doctrina dissentiret, &c.

Sed nunc quid porro de Confessione exhibita Augustæ actum sit videamus. De Cinglianis laborantibus, vt ad Confessionis societatem admittantur, & ob grauissimas causas repulsam patientibus, suo tempore peculiariter, Deo iuuante, monebimus. Vnum hoc adijciam. Dum nolunt Principes & Theologi nostri Augustæ congregati, Confessionem suam Cingliana societate deformare, & tamen non defunt, qui Helueticorum doctrinam in negotio publico, tantum in vno articulo, vt ferebatur, à Confessione sincera discrepantem, non seiungendam esse à communi contra aduersariorum errores coniunctione iudicant, de cōsensu Electoris Saxonie ablegatur ad Lutherum Martinus Bucerus doctus quidem, præstans & celebris Theologus, sed semper ambidexter. Pridiè, quam Bucerus adueniat, Lutherus Coburgi vespertilionem affigit parieti, & globulo emisso corculum eius collimando petit, quod vnâ cum iaculo ex vespertilionis corpusculo extrahit, additis his verbis ad Vitum Theodoricum, Videbis aliquid portendi, & me cor vespertilionis

N

tilionis

zilionis cuiusdam ad Dei verbum in meridie & clara luce cæcutientis petiturum esse. Postridie veniente Buccero, ecce, inquit Lutherus, Vite, aduolat vespertilio, cuius cor peram. Commodam autem responsum refert Bucerus, ita quidem, vt illic ad Cinglium & Heluetos iter suscipiens, dicat Lutherum esse paratissimum ad Concordiam, ademptis Cinglianis subtilitatibus & nunquam sibi constantibus imaginationibus, opinionibus, allegorijs, significationibus, & saluo vnus Christi verbo, cui omnis ratio & philolophia submittenda sit. Sed de his aliâs.

Dum Cingliani agunt frustra de impetranda societate & coniunctione cum sanioris doctrinæ & fidei Confessione, Pontificij Theologi interea confutationem Confessionis Cæsari offerunt, quæ in palatio Imperatoris per Alexandrum Schveifs Secretarium, tertia die mensis Augusti publice prælegitur. Cæsar per Fridericum Palatinum à protestantibus postulat, vt confutationem illam recipiant & approbent. Hi, cum res sit ardua, & pia deliberatione digna, exemplum sibi dari petunt. Cæsar bidui spacio ad deliberandum adhibito respondet, sat esse disputatum, seq; hortari & iubere vt ad Pontificias partes redeant: exemplum tamen polliceri hac lege, ne quid describant, vel alijs legendum exhibeant, multo minus typis edant. Has condiciones ipsis improbantibus, scriptum denegatur. Elector summam Confessionis suæ Cæsari Latine Germanicè & Gallicè denuo offert & tradit.

Landgravius Hasiæ mora & indignitate actionum permotus, Legatis relictis, Augusta per locum vrbis secretiorem, qui noctu solum patefieri solet, occultè discedit. Cæsar hunc discessum, se non salutato, molestissimè ferens, Senatui Augustano mandat, ne quenquam per illum locum amplius emittant, & stationes præter morem collocat in portis, ac apud Principes de discessu isto conqueritur. Ii illum excusant per coniugis lethalem inueterudinem: vicissim ipse propter dissidia Germanorum & Hispanorum, à se prælidia collocata esse prætexit, & se nihil esse eiusmodi, quod

quod ad excubias pertinet, facturum, nisi Electorem Saxonie utpote Imperij Mareſcallum, antè præmoneat, pollicetur: denuò autem iubet Euangelicos redire ad Romanam fidem. Inſtituitur itaq; noua deliberatio ſeptimo Auguſti, ubi quidam Pontificius Princeps erumpit in hanc vocem: Niſi Elector Saxonie nouam Lutheri doctrinam abijciat, Cæſarem armata manu ipſum omni dignitate: poſſeſſione & vita quoq; priuaturum, & omnes ſubditos cum vxoribus & liberis in fidem ſuam adaſturum & ſubiugaturum eſſe. Hac vehementi oratione Elector territus, & tamen animo diuinitus confirmatus, me & meos Deo, inquit, commendabo, & non timebo, quid faciat mihi homo. Deliguntur etiam alij arbitri, Principes, & Theologi, atq; de Concordia ſarcienda agunt, propoſitis medijs, interdum etiam additis minis: ſed fruſtra aguntur omnia, præſertim cum de Communione vtriuſq; ſpeciei, vt vocant, & de Miſſa publica & priuata, ſeu angulari, ac coniugio ſacerdotum, & de monaſterijs diſcepratur.

Perbella autem accidit hiſtoria in illo Delectorum colloquio. Eccius pro confirmatione doctrinæ de inuocatione ſanctorum dictum, Gen. 48. de nepotibus Iacobi allegat, nempe de Ephraim & Manasse: Inuocetur ſuper pueros iſtos nomen meum. Philippus explicat dictum piè de adoptione, qua Iacob pronunciat nepotes ſuos fore hæredes promiſſæ terræ Chanaan, Politicæ & Eccleſiæ. Brentius interijcit hæc verba, Nullum in tō a ſcriptura extare teſtimonium de inuocatione ſanctorum. Ibi Cocleus, qui vulgò Noßlöſſel dictus fuit, ait, in veteri Teſtamento ideo nondum fuiſſe in uſu inuocationem ſanctorum, quod ſancti nondum ex purgatorio ad cœlos euolaſſent, ſed adhuc in limbo Patrum requieuiſſent. Hoc acumen & cacumen audiens Iohannes Fridericus Filius Electoris Saxonie, conuerſus ad Eccium inquit, En habes ſolutionem ad dictum ex Geneſi abs te citatum: Profer plura: tu ais, ille negat. Ita vterq; Eccius & Cocleus ludibrio & riſui exponuntur.

Quidam Philippum compellant hac voce, Vides iam

N 2

ferrum

ferrū in manu Cæsaris esse qui indies magis & magis iritatur,
 & iritatus difficulter pacari potest. Et Ionas ad Lutherum
 de Schoppero Cæsaris Secretario, olim exulis Danorum
 Regis aulico scribit, cum negare, Cæsarem Cardinalibus &
 Episcopis cinctum, aliam probare aut amplecti religionem
 posse, quàm Papisticam, & agi omnia frustra, quæ ad e-
 molliendum Cæsaris animum suscipiantur. Concordiæ for-
 mam à Pontificijs propositam, & à Philippo & Theologis
 Saxonix Electoris, aliquo modo additis conditionibus ad-
 missam, Noribergici Theologi prorsus improbant, & scri-
 pto refutant. Lutherus fucosas istas pacificationes & con-
 ciliationes cum veritatis damno, & sinceræ religionis iacru-
 ra institutas, se prorsus damnare multis epistolis attestatur.
 Elector Saxonix ex turbis se tandem extricare cupiens &
 domum cogitans, detinetur ab Imperatore ad quadriduum,
 & ostendens se aduersarijs cedere amplius non posse, acci-
 pit responsum in pleno Principum Senatu, Cæsarem conce-
 dere Electori, quinq; Principibus coniunctis (id est, Geo-
 rgio Brandenburgico, Ernesto & Francisco Lüneburgicis,
 Philippo Landgrauio, & VVolfango Anhaltino) & sex ci-
 uitatibus, Noribergæ, Reutlingæ, Campoduno, VVins-
 heimio, Heilbronnæ & VVeissenburgo, quæ & ipsæ subscri-
 pserunt Confessioni exhibitæ, spacium deliberandi vsq; ad
 XV. diem Aprilis, num redire velint ad Pontificiam religi-
 onem, quæ tamen interea omnibus debeat esse libera in diti-
 onibus ipsorum, annexo seucro mandato, ne quid inno-
 uent, nihil publicent, neminem cogant, nihil abrogent, ne-
 minem impediunt in religione Pontificia, Anabaptistas &
 Sacramentarios non ferant, Concilium expectent, &c. E-
 lector se in exhibitâ Confessione constanter acquiescere ait,
 consensu sacræ scripturæ munita, & se quoq; Apologiam il-
 lius ad confutationem obiectionum à Pontificijs Theologis
 scriptam, Cæsari subiectissimo animo, nomine suo & con-
 iunctorum, deferre, & nunc exhibere. Hic cum Apologiam
 Pontanus Cæsari porrigeret, Fridericus Palatinus eam, sub-
 nuente Cæsare, accipiens, mox reddit, insusurrante aliquid
 in Cæ-

in Cæsaris aurem Ferdinando. Declarat autem porrò Elector animi sui sententiam, quo ad Anabaptistas & Sacramentarios, se intra suos fines nunquam id genus hominum toleraturum. Cæsar rursus per Electorem Brandenburgicum repetit prius Decretum, addita hac seuerissima comminatione, Nisi pareant, fore, vt reliqui ordines omnia Cæsaris causa, velint atq; faciant: iamq; data fide factam esse promissionem, se ei fortunas omnes communicaturos, & sanguinem ipsum atq; vitam, vt negotio finem optatum imponat: illumq; omne robur & potentiam huc esse collaturum, nec prius extra fines Imperij egressurum, quàm ad exitum res deducta sit, se vsurum esse Pontificis, & exterorum Regum consilio & adiumento. Elector suo & coniunctorum, nomine rem totam se Deo committere, nec posse aliter agere profitetur: purgat se de bello rusticorum, cuius culpam Cæsar in Lutheranos transtulerat: læto & alacri animo, exaudientibus omnibus Imperij Ordinibus, quasi tripudians inquit, se certò scire, doctrinam in Confessione exhibitam tanto scripturæ consensu esse munitam, vt ne portæ inferorum eam oppugnare, & euertere possint. Cæsar Electori & cæteris Principibus abeundi potestatem facit, Elector verò Moguntinus, Treuirensis, & Palatini Electorum Legati significant Electori Saxonix & Landgrauianis, Brandenburgicum nomine. Cæsaris nimium dixisse, se enim prorsus contrariū ipsi Cæsari exposuisse, & nihil habere causæ aduersum Principes protestantes, nedum vt ad religionis ipsorum oppugnationem consilium vllum suggesserint, aut consenserint, policeri potius se ipsis omnem benevolentiam & humanitatem. Multi quoq; aulici Cæsaris referunt, orationem istam nimis virulentam fuisse, præter Cæsaris voluntatem, & nihil metuendum esse periculi. His ita gestis, Elector Saxonix Augusta discedit, vicesima tertia die Septembris, cum in quintum vsque mensem ibi perstitisset, relictis post se Legatis, qui & ipsi decimo tertio die Nouembris cum Philippo gratulante sibi & alijs liberationem, Iona & Spalatino, Augusta discedentes domum redeunt.

Cæsar ciuitates protestantium nomine comprehensas compellat, & illis, nisi suis monitis pareant, bellum minatur. Hæ respondent se melius sperare. cum Confessio verbo diuino nitatur: quod si autem sibi vis inferatur, incumbere sibi legitimam defensionem: petere autem se Concilium liberum & generale: & interea pacem.

27.
12. Ianu-
rij.

Scilicet hic finis Comitiorum fuit, & Confessionis Augustanæ progressus, eo modo, qui proprius est veritatis cœlestis, quæ quò magis premitur, eò fortius instar palmæ erigitur & succrescit, & inter spinas ceu rosa virescit. Et si autem exitus videtur esse minus optatus, cum Cæsaris indignatio coniuncta cum comminatione atroci in eo appareat: tamen Lutherus precibus ad Deum fuis animum Imperatoris optimi, absens diuino spiritu flectit & moderatur, vt licet decreta & edicta more Pontificio extorta & compilata videantur dura atq; nimis acerba, tamen Cæsar deprehendat fraudes aduersariorum, quemadmodum adhuc in ipsi Comitijs, cum D. Pontanus dixisset, se niti testimonijs scripturæ, quibus Pontificij prorsus destituantur: ideoq; se nullarum minarum fulminibus terreri, Optimus Cæsar circumdatus agminibus variorum hominum, cum gemitu & suspirijs hæc verba profert, Ah necesse est, doctrinam illam, quam Lutherani profitentur, plus habere fundamenti, quam nos opinamur. Et ad Landgrauium priuatim ait, Cingliani erroris etiam alicuius nimie ambitionis summi fastigij suspitione ipsum quidem laborasse, sed iam oblata Confessione facile excusari, quæ cum scriptura plurimum conueniat, & tantum de externis quibusdam rebus esse dissensiones, in quibus vt vsq; ad Concilium cedere velit, se rogare. Doctrinam quoq; de Iustificatione hominis coram Deo in Confessione explanatam, ita pectori suo insigit Imperator, vt & in tota vita sæpissime illam prædicet, & repetat, ac in eadem vitam temporalem tandem finiat. Certè biennio post Comitiorum, Schvvinfurci per Moguntinum & Palatinum protestantibus offert pacem, manentibus intra fines Augustanæ Confessionis, & cum Cinglianis ac Anabaptistis nihil commune haben-

habentibus Ratisbonæ quoq; certam spem facit de Concilio vel à Pontifice, vel si impetrari ab eo nequeat, in publico Imperij conuentu, decernendo. Paulo post Elector Saxoniz Iohannes diem supremum claudit, filium Iohannem Fridericum successorem relinquens. Duas funebres conciones habet Lutherus. Postea etiã Ferdinandus, licet initio acerbior fuerit, & Lutheri doctrinam nominarit maledictã, die *versuchte Sect* tamen subinde, rebus ipsis altius consideratis, mitior factus, dicit, Nihil discordiæ esse, & sua pace licere etiã subditis suis, nedum exteris, eam seme grauibus conscientia de causis receptam retinere, modò sectas impias, Cinglianisimum & similia deliria fugiant. Ad Matthesium Pragam vocatum ait ipse, Redi domum, & tuos doce, vt hætenus fecisti, secundum Confessionem Augustanam, &c. Et paulo ante obitum anno 1564. inquit, Si Romana Ecclesia mihi deserenda sit, conferam me ad Lutheranos, quos video retinere Verbum Dei, & rectè sentire de Sacramentis, & non habere dubias opiniones, quales sectæ Anabaptistica & Calvinianæ habent, sed vallatas esse testimonijs scripturæ: quæ vnica est ratio & via victoriam coram Deo & hominibus tandem obtinendi. Hanc vocem ex ore Ferdinandi audiuit, & cum alijs pluribus, pijs, sapientibus & præclaris sermonibus ex eodem acceptis annotauit D. Iohannes Næuius *de quibus* Electoris Saxoniz nomine & re Augusti, piæ recordationis. Is enim ad curam morbi vocatus ab Imperatore, adfuit ei vsque ad superatum agonem. Eidem vt Patri filius, qualescunque Epitaphium gratitudinis ergò anno, quo obiit, 1574. dicaui, sic loquenti:

*Regibus acceptus: nulli pietate secundus:
Candidus, adiutor pauperis, arte potens.
Canicie venerandus, & hæresis osor iniqua,
Ore, Dei verbum qua petulante negat.*

Fortuna

*Fortuna Magnus, maior virtute, vocatus
 Navius ad Christum, maximus astra colo
 Posteritas, cuius studium, res, commoda, iuui,
 Quas debet grates dicere, gratâ feret.
 Munde vale, vita satur, hinc emigro, caducâ,
 In Christo vita gaudia viuo noua.*

92
 Triduo ante obitum Ferdinandus Viennæ subditis liberum usum integræ Cœnæ Dominicæ iuxta Christi institutionem in Confessione Augustana allegatam concedit, & publica proclamatione per Episcopum Gurcensem in templo Stephani confirmat. Patris exemplum Maximilianus Imperator sequitur, & amplificat, seq; totum Confessioni Augustanæ addictum esse, sanctè testatur. Ad Augustum Electorem inquit, Frater, tuæ ego sum doctrinæ & fidei, sed age quæso, viam ostende extricandi me ex labyrinthis, quibus inuolutus hæreo. Cumq; aliquando hunc Cæsari, iussu Electoris, offerendum esset Plalterinum à me Germanicè explicatum, audit ille me clementissimè, & præsentè Zasio Vicecancellario, cuius etiam humanissimas literas ad me scriptas magnifacio, respondens inter cætera inquit, Quod moneor de Constantini, Theodosij, & Martiani exemplis imitandis, agnosco pietatem: sed quis ego sum, aut quid & quantum possum? Orate pro me misero, qui in doctrina vestra, quæ Confessione Augustana comprehenditur, per Dei gratiam, viuam & moriar, &c.

Ad reformationem quoq; Ecclesiarum Austriacarum secundum Confessionem Augustanam, optimus hic Cæsar opera mea humilima anno 1568. uti volens, ad D. Iohanni Camerarij indicationem de meo tum temporis inualetudine, benignissimè excusationem admittit, & statibus Austriæ Confessionem Augustanam concedit, iubens eos vitare sectas Sacramentarias.

Habemus etiam nunc Imperatorem Rudolphum mitissimùm; non hostem, non aduersarium crudelem, qui nisi sex Calviniana, quam odit meritò, turbas moueret, &
 Confessi-

Confessionis Augustanæ tegumento & pallio virus suum e-
 uomeret, non tantum clementissima voluntate faueret ijs,
 quibus Confessionis vsus liber est, sed etiam auerteret,
 quantum fieri potest, multa imminetia pericula, & Reli-
 gionis pacem inuiolatam tueretur. Sed agnoscimus pœnas,
 & deploramus *ἀταξίαν* Germaniæ, in qua iam *ἀνὰ τοὺς ἰσθμὸς ἰσθμῶν*
ἰσθμῶν, more Nomadum. Tanta vis est Calvinianæ luis,
 quæ hodie Germaniam inficit, turbat, & subinde pessun-
 dat. Vt autem ad Recitationum harum finem veniamus,
 & redeat oratio eò, vnde cepit, nempe, à Luthero ad Lu-
 therum, catastrophe in Comitijs Augustanis ea fuit, quæ
 precibus ipsius ad Deum, cuius causa illa tota esset, impe-
 trata & effecta est, ad nominis diuini gloriam, & veritatis
 cœlestis propagationem directa. Ea enim omnium piorum
 sententia & fiducia fuit, quod solius Lutheri animositas in
 causa Dei, & recitudo coram Deo, fregerit omnes impe-
 tus, dolos, & crudelitatem aduersariorum. Oratio Mosis
 pro exercitu Dei triumphum celebrauit. Et adijcere libet
 symbolum, quod excelso spiritu, cum iam omnia videren-
 tur *ἐν ἑσπέρῃ ἀκμήν* consistere, iam iam ruitura, erigens se verbo
 diuino, parietis sua manu Coburgæ ascripsit: videlicet, Iter
 impiorum peribit: subiecta statim rationis humanæ obie-
 ctione & impatientia, *Es wehret aber lang*: ac rursus con-
 solatione, *Harre doch*: expecta Dominum, viriliter age, &
 expecta Dominum. Psalmum 118. quem nominauit *das*
schöne Confitemini, tanta *ἐπιπέλα* verborum & sententiarum
 ibidem interpretatus est, vt lector pius diuinum & aureum
 poëma illud esse etiamnum fateatur, ex quo & symboli in-
 itar habuit hunc versiculum, Non moriar, sed viuam, &
 narrabo opera Domini: quem & reddidit hoc modo: Non
 moriar, sed viuus ero, viuusq; manebo, Et narrabo mei fa-
 cta stupenda Dei, Seu viuam, seu non viuam, tamen vdi-
 que viuam: Vita mea est Christus: quid mihi mors noceat?
 Hunc versum vnâ cum verbis, In pace in id ipsum (Psal. 4.)
 petijt à Ludouico Sensio celeberrimo Ducis Bauriæ olim
 Mulico, etiam ipse insignis Musicus, numeris Musicis com-
 prendi

prehendi: quod excellenter ille præstitit, & propterea Lu-
 thero semper carus fuit. Quò enim ingeniorum & animo-
 rum præstantia & nobilitas maior est, & preciosior, eò a-
 mor piæ Musices, quæ *αφοροτις* siue prægustus est vitæ fu-
 turæ, & harmoniæ symphoniæq; æternæ, ardentior est. Can-
 tionem, *Ein feste Burg ist vnser Gott / Deus nostra spes*
 & fortitudo (Psal. 46.) repetijt quotidie tanto spiritu, vt
 audientes dicerent, impossibile esse, hostes spiritum illum
 reprimere & vincere posse. Et fuit quidam Comes nomine
 Felix, re ipsa nimis infelix, qui dicere non est veritus, se
 diutius vitam acturum non esse, quàm arcem istam fir-
 mam, *die feste Burg / intelligens doctrinam Euangelij, de-*
 bellasset & diruisset. Is triduo postsubitò mortuus est sine
 vera agnitione & inuocatione Christi. Et vidi ipse in pu-
 blico Ecclesiæ cœtu, cantionis eiusdem repetitione diabolum
 in puella obsessa sæuientem, ad horrendos quiritatus, eiu-
 latus, bœatus, ululatus, mugitus, rugitus, planctus & fre-
 mitus, adactum, & inde abactum fuisse. Quid dicam? Re-
 corder sermonis D. Hieronymi VVelleri, beatæ memoriæ,
 Theologi tentationibus & experientia exercitiorum spiritu-
 alium probatissimi, qui se ex ore Lutheri, cui ipse carissi-
 mus & familiaris esset, audiuisse narrabat, certum se esse, si
 voluisset, impetraturum & fuisse se dudum, & si vellet, con-
 secuturum esse à Deo precibus suis, colloquium cum Ange-
 lo, à quo in doctrinæ certitudine confirmaretur, sed se nun-
 quam vel fecisse hoc, vel facere velle, tribus de causis, ne
 tentet Deum, deinde, quia habeat expressum & infallibile,
 ac omni certitudine certius verbum, à quo nihil diuersi, &
 alieni allaturus sit Angelus, etiamsi quis appareat: Postea,
 quia Diabolo diffidat, qui in Angelum lucis transformare
 se possit, & latetur, si quis quarat visiones extra & præter
 verbum. Ad Principem Georgium Anhalinum, qui nostræ
 ætatis David fuit, & corona ac Princeps Principum Christi-
 anorum, Lutherus scribit, certum se esse, nullum bellum ob
 doctrinam cœlestem in his terris aut alibi, se viuo exoritu-
 rum esse, quandoquidem preces suas & exauditas esse, &
 exaudiri.

exaudiri quotidie, certò sciat, post mortem verò suam opus fore assiduitate orandi, & tum, inquit, ipsi orate: me viuente, tuti eritis omnes, me moriente coniungite preces vestras. Atq; hoc factum est, & quidem ita, vt à posteriori tanquam Epimethei post factum & acceptum vulnus iudicantes dicere possimus, omnes omnium & singulorum preces in vnum collectas, spiritu, assiduitate, ardore, robore, & efficacia sua, longe infra vnus Lutheri preces & fuisse hactenus, & pro dolor, adhuc esse, & subinde deseruiscere, & imminui, extremo cum nostro malo: quod ideo commemoro, vt exuscitentur animi nostri & studia ad sedulitatem precationum, & ad iuuenturem assuefaciendam precum piarum recitationi. Hodie enim, dum pleriq; sua curant, quomodo emergere, ditescere, splendè in autoritate, aut saltem tranquillè sine pugna cum Diabolis & hostibus Christi, viuere, aut se ipsos inuicem traducere, diffamare, & in suspensiones mendacissimis calumnijs conijcere, & à tergo vulnerare possint, non amplius superest ardor, concordia, intentio, & alacritas animorum reliqua ea, quæ fuit in Lutheri & similibus, nihil aliud, quàm Christi gloriam, & veritatis propagationem sine cuiusquam respectu, & sine priuato emolumento quærentibus: vnde necesse est, nec exauditionem, nec successum, nec statum rerum in Ecclesijs, scholis, & rebus publicis esse talem, qui conferri possit felicitati & benedictioni Maiorum nostrorum, sed subinde, & quidem sensibilibiter decrescere omnia, quæ Dei sunt, & vt Lutherus ipse loqui solitus est, quæ sunt ab intra, & accrescere ea, quæ mundi & nostræ rationis ac sapientiæ esse videtur, sine quæ sunt ab extra, hoc est, vt summatim dicamus, mundum ad exitum pedetentim vergere. Sed etiam de his aliàs. Vnum exemplum certitudinis & efficaciæ precum Lutheri data occasione, obiter addere libet. Cum anno 1541. Fridericus Myconius Vir sanctus, Ecclesiæ Gotthanz pastor, lethali ter decumbens, & phtisi laborans, valediceret Lutheri, & ceteris, Lutherus in Epistola consolatoria responderet ei, certò se scire, eum non prius, quàm ipse Lu-

27 Lutherus ex hac Vita ad Christum euocatus esset, moriturum esse. Hoc inquit, ardentem peto à Deo, & exaudiri volo, & certus sum ita futurum. Hæc enim verba sunt Lutheri; Das bitte ich mit ernst / wils auch gewehret sein / vnd so haben / vnd mein wille sol hierinne geschehen / Amen.

Volo ut voluntas mea hac in re fiat, quia gloriam diuini nominis quero, & non meam gloriam aut voluptatem. Et hoc certissimum esse debet. Hæc Luth. Atq; factum hoc est ita, ut Lutherus prædixit. Conualuit enim Myconius & primum post obitum Lutheri anno 1546. obiit septimo Aprilis, cum Luthero fuisset superstes septies septem dies.

Hæc commemorans facere non possum, quin addam, quæ Urbanus Regius Theologus eximius, scripsit. Cum Saxoniam peterem, inquit Regius (Augusta profectus Cellam Luneburgicam ad Ecclesiarum inspectionem) Coburgi integrum diem solus cum Luthero Viro Dei transegi, quo die nullus mihi in vita fuit iucundior. Talis enim ac tantus est Theologus Lutherus, ut nulla secula habuerint similem. Hoc magis execror stultitiam, & arrogantiam Carlstadianorum, qui sibi placent, quasi Luthero queant conferri, cuius umbram non assequuntur, cum omni eruditione, quam iactant. Semper mihi magnus fuit Lutherus; at iam mihi maximus est. Vidi enim præsens & audiui, quæ nullo calamo tradi possunt absentibus. Ego forsitan in iudicanda vera doctrina non omnino truncus, sic iudico, neminem esse, qui possit odisse Lutherum, si eum nouerit. Indicant libri spiritum Lutheri: sed si propius inspexeris hominem, si de rebus diuinis ipsum audieris Apostolico spiritu differentem, tum dices: Vincit præsentia famam. Maior est Lutherus, quam ut à quouis sciolo debeat aut possit iudicari: Dicam quod sentio: Scribimus quidem passim, & tractamus scripturas, absit inuidia verbo, sed Luthero collati, discipulifumus. Hoc iudicium, non ex amore fluit, sed potius amor ex iudicio: Neminem contemno: malo contemni, quam laudari: sed rursus contemni Lutherum electissimum illud
 Spiritus

Spiritus sancti organum, non patiar. Er bleibe noch wol ein Theologus fur der ganzen Welt / das weiß ich / ich kenne ihn nu daß / denn zuvor / ehe ich ihn hab selbs gesehen vnd gehöret. Hæc Regius. Similia sæpe D. Philippus dicere solitus est, & nominavit Lutherum aurigam & curum Israelis & postremæ ætatis Eliam, de quo crebrò verbum repetijt: Nulla ferent talem secla futura virum. Cumque dona præceptorum & maiorum nostrorum considerans exprimeret, inquit: D. Pomeranus est Grammaticus, & textus verba perpendit: ego sum dialecticus, & ordinem, contextum, membra, & consequentias considero: D. Ionas est Rhetor, & potest Oratorio lepore & splendore verborum, ornare & illustrare res: addidit, sed D. Martinus est omnia in omnibus, cui conferri nemo nostrum potest: quemadmodum VVölfgangus Seuerus Cæsaris Ferdinandi olim præceptor de Luthero scripsit:

Capiti de stirpe satum Doctore Luthero,

Maiozem nobis nulla propago dedit.

Et cum aliquando Northusij D. Ionas audisset concionatores instituentes priuatis sermonibus collationem doctorum Ecclesiæ, singulis attribuentes certa dona, vel eloquentiæ, vel inuentionis, vel dispositionis, vel gestuum & affectuum, ac Lutherum, quoque nominantem, dixit ille, de Luthero vobis, Viri optimi, tacendum est, cum nominatis concionatores nostræ ætatis, nos vel alios, nullum enim ego noui, qui ei conferri possit, nos serpinus & balbutimus respectu ipsius, ipse rectâ erectus incedit, & pelagus habet verborum & rerum, ex quo guttulas haurimus, & riuis contenti sumus, ipse potest omnia vnus, quæ nos omnes non præstare, nedum perficere possumus. Et memini D. Philippum dicere de Carlstadio, eum aliquando erupisse præ arrogantia in hæc verba: Non minus cupio magnus esse, & magni fieri, ac Lutherus est. Addebat autem Philippus: Hæc vox æmulationis, inuidentiæ & superbiæ fuit. Lu-

cherus enim à Deo honorem, & *ἀξίωμα*, & autoritatem habebat. qua minimè efferebatur, & quam non ambiebat, & osor ac hostis erat omnium superbiorum & ambitiosorum. Fuit enim vehemens & acer, cum vehementia opus esset: fuit humanissimus erga omnes: liberalis, presenti animo atque læto, affabilis, placidus, cuius os & suauitatem & grauitatem præ se tulit, oculi leonini acumen ingenij excellentissimi & animum intrepidum ostenderunt, in consolandis ægrotis, afflicis, tentatis, totus vixit, ad prosterndum & ad erigendum, vt necessitas & circumstantia postulauit, paratus & felix, nemo tam potens, nemo tam doctus, nemo tam versutus, qui spiritum eius potuisset superare, seducere, circumuenire, celsit omnibus & celsit nulli: omnibus, quo ad officia illis exhibenda: nulli, quo ad Verbum Dei asserendum: ex Verbis animum habuit statim sibi perspectum: superbos, quanticunq; essent, vt glumam & stercus fecit, incertos de fide sua, si dociles essent, ceu pueros, fideliter docuit, si præfracti & pertinaces in opinionibus defendendis Verbo Dei repugnantibus & absurdis, iudicio Dei reliquit & Vates verissimus interitum ipsis prædixit. Certum etiam hoc est, Deum voluisse per Lutherum, tanquam per singulare organum ea incoare, & perficere, eaq; perfecisse, quæ per alios mille quantumuis potentes, doctos, & felices, perficere noluit, atq; vnum Lutherum res diuinas eo animo, spiritu & successu tractasse, explicasse, fundasse & propagasse, quo alij, quantumuis clari & eruditionis nomine insignes, vix exordium aliquod facere potuissent, aut si quod fecissent, in medio illud reliquissent imperfectum, absterriti metu periculorum *καὶ ἀνεφοβότητος* in hac vita. Habuit ille suos diuinitus sibi datos synergos, quorū laboribus nihil omnino detractum volumus, sed idem, quod illi confessi sunt semper affirmamus, vnum nempe Lutherum fuisse nostræ ætatis Mo- sen, cuius ductu etiam cæteris pijs animus, spiritus, & successus datus est, & sine quo, vt sumus homines, facile, imò statim animus concidisset, & ardor deseruisset, nec res tantæ progressæ fuissent eò, quo Deus per electū hoc, vegetum,

tum, & alacre, viuum & imperterritum suum organum deducere illas voluit. Nec vero hic nobis vlla contentione cum ijs opus est, qui extra nauigationem constituti, in portu & ripa spectatores sunt, ac etsi ipsi parum aut effecerint, aut præsent, vix gustando paroxysmorum micam pro veritate verbi diuini, tamen censores sunt catholici, & iudicare de omnium conatibus, sudoribus & periculis, & de ipsius Spiritus sancti actionibus non verentur, non tantum æquiparari Heroibus illis nostris, sed eminentiores quoq; videri volentes, vt hodie exempla manifesta in nouis Catabaptistis, & dipnosophistis, ante oculos videmus, quorum molitiones, calumnias & mendacia Cerberus tandem, qui illos euomuit, rursus deuorabit. *ἀλλὰ ἐὶ σὺμβλῆν' ἔστι κενὸς βαλὸς* ad' ἀνιμῶνα ἁπὸς ἕβδα. Sed hæc de his, quæ versiculis concludemus:

*Non mihi si centum lingue sint, orag; centum,
Proferrem laudes, Magne Lutheræ, tuas.
Dicimus at grates Christo, qui protulit illum
Doctorem nostro tempore mirificum.
Solus es assertor veri, licet ilia Codro
Rumpantur; maius te nihil orbis habet.
(Offendi noli nasute & perfide tuor,
Hac verè verax in tua damna loquor.)
Vocæ Dei pugnas, prosternis cuncta Lutheræ,
Viuat & in scriptis Spiritus ipse tuus.
Tu Moses noster, tu nostra etatis Elias,
Et pater, & vera laude Prophetæ manes.
Ab abeant, valeantq; mali, ingratißima turba,
Quæ tibi iure datos inuidet hos titulos.
Quicquid dicatur, magno nil tota Lutheræ
Vltima iam mandi machina maius habet.
Ignorant hoc securi, doctiq; rudesq;
Et nimis hoc dictum turba profana putat.*

ORATIO DE

At quicumq; videt prelustria dona Tonantis:
 Et quibus est cordi gratia, vita, salus.
 Qui sunt afflictī, sibi qui solamina querunt,
 Qui Christum vera simplicitate colunt,
 Hi norunt, & testari sine crimine possunt,
 Hoc Doctore pios maius habere nihil.
 Maximus est Christus: maior scriptura Tonantis:
 Doctōr at hic magnus monstrat utrunq; simul.
 Aedificat Verbo, solatur & instruit omnes,
 Destruit hereticos, & gerit arma Dei.
 Christe tibi grates agimus pro lumine Verbi,
 Da tu doctores, qui tibi grata sonent,
 Concordes iungas animos, & pectora nostra
 Instrue caelesti lumine: Christe veni.

Domum porrò reuersus Lutherus, vna manu ædifica-
 tionem templi vr̄sit continuo & indefesso studio, altera re-
 pulit hostes, restitit Pontificijs, Anabaptistis, Sacramenta-
 rijs, Antinomis, & alijs compluribus, sicut ipse inquit, se plura
 quam triginta genera hæreticorum publicorum & priuato-
 rum habuisse in conspectu suo, & nisi veritate Verbi diuini
 se probè instruxisset & obfirmasset, singulis annis, imò pro-
 pmodum singulis mensibus nouam fidem & phantasiam sibi
 suscipiendam fuisse, quemadmodum eueniat omnibus, qui
 securi sint, & verbo & inuocatione vetam fidem & doctri-
 nam non obmuniunt. Et congruit cum hoc sermone ora-
 tio viri cuiusdam, sapientia & autoritate præstantis, qui ad
 quosdam proceres Dresdæ dixit: hoc anno si fuerimus Cal-
 uiniani, sequenti anno erimus Arriani, addiderunt postea
 alij, tertio anno aliquid erimus aliud, quarto anno nihil,
 aut profus Mahometistæ, quinto anno ad infernum. De-
 derunt autem Lutherō testimonium ipsi Pontificij saniores
 & eruditiores, neminem tam acriter, tam feliciter, tam a-
 nimosè & efficaciter sectis & prauis dogmatis hac ætate ex-
 ortis

ortis resistere, ac vnum Lutherum, & hunc scriptoribus Pontificijs, scholasticis sophistis, monarchis & alijs, quietem à labore parasse & dedisse, qui omnes coniuncti non possent vnā hāresin conuellere tanta felicitate, quanta Lutherus vnus conuellat omnes. Spiritum autem & animum Lutheri, in asserenda doctrina Confessionis Augustanæ, & in primis articuli de Iustificatione hominis coram Deo propter solius filij meritum gratuita, sine nostris vel antecedentibus, vel presentibus vel consequentibus operibus, sola fide vnicuique applicanda, si non ex scriptis cæteris omnibus atque singulis, quæ vigorem viuum in se continent, saltem ex hoc vno, conspicere & æstimare libet, quod, cum aduersarij articulum illum nouo edicto ceu hæreticum infamarent, ipse, Filij Dei causam dicens, scripserit hunc in modum: Dico ego Doctor Martinus Lutherus, Domini nostri Iesu Christi, indignus Euangelista, quod hunc articulum (Fides sola absque omni opere iustificat coram Deo) firmum atque inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus imperator, Tartaricus Imperator, Persarum imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, sacerdotes, monachi, moniales, Reges, Principes, domini, falsi fratres, & Schvvermeri, totus mundus simul cum suis Dæmonibus, atque insuper habebunt ignem tartareum in capita sua, neque grates vllas. Hic esto meus Doctoris Lutheri instinctus à Spiritu sancto, verumque ac sanctum Euangelium.

Ad hæc verba Princeps mundi ringatur ac insaniat, nocere nescit nebulo, cum fractus sit vel verbulo.

Inter cæteros labores propemodum immensos, Smalcaldicæ in conuentu Principum & Theologorum, anno 1536. cum de Concilio Mantuæ congregando spes facta esset, & Confessio Augustana omnium subscriptione denuo confirmaretur, rogatus in altero sequentis anni, conuentu scripsit articulos, qui postea Schmalcaldici dicti sunt, omni-

P

um ma-

um manu & ipsi comprobati, &, vt in Concilio, si quod futurum esset, offerrentur, vnanimi consensu delecti.

Fuerat antea Petrus Paulus Vergerius Cardinalis, Legatus Pontificis, non tantum cum Principibus, quib. consilium Pontificis Clementis, & noui Pauli 1 1 1. antea Alexandri Farnesij dicitur, de Concilio Mantuæ indicendo exponeret, sed etiam cum ipso Luthero Vitebergæ in arce, qui assumpto secum Pomerano voluit curru vehi magnorum studiosorum & ciuium comitatu ad Legatum, quem excepit salutatione honorifica quidem, sed nimis tenui, & vulgari, pro Pontificij Legati, vt videbatur, dignitate. De Concilio verba facienti Cardinali respondet Lutherus, Verba sunt, verba datis, de Concilio nunquam serio cogitatis, &, si quod futurum sit, de rebus ludicris, cappis, vestibus, calceis, capillis, caseis, ouis, & id genus cibus, cereis, campanis, præcipue tractatis: nos quidem vestro concilio non indigemus, quia de doctrina & fide nostra per Spiritum sanctum certi sumus, & extat Confessio nostra Augustæ Imperatori oblata, sed tamen, si placet, agite, congregate Concilium, comparebo ipse, etiam si sciam, vos non quieturos prius, quam in ignem me conijciatis. Legato quærenti, quo in loco velit institui Concilium, Lutherus respondet, Vbicunque volueritis, siue Mantuæ, siue Florentiæ, siue Parauij, siue alibi. Quid si Bononiæ? inquit legatus. Lutherus audiens Bononiam esse Pontificis urbem, exclamat, Bone Deus, Pontifex etiam istam ciuitatem ad se rapuit? Sed quid tum? Veniam prompto & lato animo. Legatus rursus: Quid si ipse Pontifex ad vos VVitebergam veniret? Veniat, ait Lutherus, videbimus eum, si venerit. Sed, inquit Legatus, cum exercitu ne, aut sine exercitu venientem videre cupitis? Lutherus, vtrum ipsi placuerit, vtrumque nobis idem & vnum est. Instat Legatus quærendo, Consecratis ne etiam sacerdotes? Lutherus respondet, Quoniam Pontifex & Episcopi nobis omnem ordinationem denegant, ipsi mandato diuino consecramus & ordinamus idoneos, cuius rei exemplum viuum hic videtis, Pomeranum scilicet, quem constituimus & ordinauimus.

mus

mus Episcopum harum Ecclesiarum. Valedicens tandem & VViteberga abiens Legatus, Luthero ait, Vide vt sis instructus ad Concilium. Lutherus respondet, Videre vt vos instructi sitis, ego instructus veniam cum isto collo meo, & feram, quæ Christus voluerit. Scilicet hic est Vergerius, qui postea anno 1548. cum scribere aduersus Lutheranos institueret, atque ob id eorum libros diligenter euolueret, mirabili occasione & conuersione ad Euangelij veram cognitionem venit, & ad eandem fratrem suum Episcopum Polæ pertrahit, à Pontificatu Romano deficit, Patauij Franciscum Spiram ex desperatione laborantem consolatur, & secedens ad Rheotos, ibi, & in valle Telina per aliquot annos Euangeliû docet: inde à Christopho Principe VVirtembergico Tubingam euocatur: qua in regione tandem fide Lutherana & viuit & moritur.

Priore anno, quàm Smalcaldie articuli scripti, subscripti & confirmati essent, VVitebergæ etiam Forma Concordiæ inter Lutherum & Sacramentarios scripta est, Bucero publicè reuocante suum errorem Cinglianum, & multis cum lacrymis testante, se & errasse hactenus, & nunc Luthero per omnia consentire, & ad huius rei testificationem vnâ cum comitibus, Capitone, Frechto, Musculo, Scholastico, Schradino, & alijs, ad sacram synaxin accedere, vt Electori Saxonie Philippus peculiari epistola significauit. Sed hæc Concordia à Tigurinjs recepta non est, & ab ipsis Sacramentarijs, flexibilibus glossematis prorsus deprauata, & tandem pro ludibrio habita, vt suo loco historia ostendet.

Smalcaldie anno 1537. incidit Lutherus in morbum prorsus lethalem, calculo ipsum ita adoriente & prosternente, vt ad dies vndecim ne guttam vrinæ emitteret. Electores & Principes ægrotum illum vistarunt diligentissime. Precatio ipsius hæc fuit: Domine IESV CHRISTE, tuum nomen multos liberauit, libera etiam me, mi Deus, qui scis, me tuam verbum fideliter & reuenter doquisse: si est pro gloria nominis tui, iuua & libera

me, vt conualeſcam: Si non, claude oculos meos in pace, vt placidè moriar. O Domine Ieſu Chriſte, quàm egregium hoc eſt, ſi quis pro verbo tuo martyr factus moritur. At mihi hæc gloria non contingit. Moriar tamen inimicus inimicis tuis, ſub anathemate Papæ, qui ſub anathemate tuo moritur: Gratias tibi ago mi Domine Ieſu, quod in agnitione tui nominis morior: faciam, quod Deus vult, cuius gratiæ me totum trado. Si bona ſuſcepimus, de manu Domini, mala cur non ſultineamus? Moriar in odio Papæ, qui ſe extulit ſuper Chriſtum, &c. Hac precatione ſæpe & multis verbis iterata, condidit Lutherus teſtamentum, & verbi diuini miniſtris legauit odium Papæ, actiuè & paſſiuè. Ductus autem in oppidum Tambach, reſtitutus eſt priori valetudini, vnde locum illum nominauit locum benedictionis ſuæ, & conſolationis, Capernaum, ac domum in qua ſanatus erat, Bethabara, id eſt, domum tranſitus.

In itinere ruruſus venerunt ad Lutherum Bucerus, & Lycotheues, afferentes Conſulis Baſilienſis literas humaniſſimè & filiali reuerentia ſcriptas. Hos non eſt Lutherus ad publicam Confessionem, reuocationem errorum, & minimè fucaram Concordiam. Dicite, inquit, ſcapham ſcapham, & ficum ficum. Qui ſimpliciter docet, optimè docet.

Anno 1538. Poëtam Simonem Lemnium calumnijs, & verſibus virulentiffimis, quales hodie ſunt verſificum quorundam calumnijs ſeſe ſaginantium, optimos viros, doctores & cines, matronas & puellas dehoneſtantem, & Alberto Marchioni, Archiepiſcopo naniaſ ſuas dedicantem, publico ſcripto, vt maledicum & impium, cacandrum mordaciſſimum nigrum & peſtiferum vitari inſir, & chartæ commiſit *αὐτοχθιάσµα*, quod nominauit Lutheri dyſenteriam in Lemchen Poëtam, hoc modo:

Quàm bene conueniunt tibi res & carmina Lemchen:

Merda tibi res eſt, carmina merda tibi.

Dignus

Simon Lemnius

x

15. Ianua.

Lemchen

))

*Dignus erat Lemichen merdosus carmine merda,
 Nam vatem merda nisi merda decet.
 Infelix Princeps, quem laudas carmine merda,
 Merdosum merda quem facis esse tua.
 Ventrem urges, merdam vellesq; cacare libenter
 Ingentem, facis at merdipoeta nihil.
 At meritis si digna tuus te pena sequetur,
 Tu miserum corus merda cadaver eris.*

Taceo iam, quæ subinde scripsit & edidit, de Missa angulari, de libero arbitrio, de symbolis, de Concilijs & Ecclesia, contra Antinomos, contra vsurarios, contra Turcas, contra Iudæorum Schemham, horas, contra Louanenses hæreticos & sanguinarios: item de nouissimis verbis Davidis, de Cæna Dominica, contra Sacramentarios, & de Papatus fundatione Satânica, ac de multis alijs capitibus doctrinæ Christianæ: in primis cygnæam cantionem, in enarratione Genesæ, qui labor decem annorum fuit. De Schvvenckfeldij delirijs verba Lutheri memoriâ digna sunt: Diabolo homo iste obsessus est, cui dico: Inrepet Dominus in te Satanam, & sit Spiritus tuus, qui vocavit te, & cursus tuus, quod currens, & omnes, qui participant tibi, Sacramentarij & Eutychniani, tecum, & cum vestris blasphemijs in perditionem: sicut scriptum est, Currebant, & non mittebam eos, loquebantur, & nihil mandavi eis. *Jerem. 23.*

Cum autem labores suos continuasset quotidie, scribendo, concionando, prælegendo, consolando, consulendo, & præstando omnia, quæ in hac vita Viro diuinitus gubernato possibilia sunt, imò longè maiora & augustiora, quàm aliorum ingenia & humeri mille ferre possunt, etiam si omnes Mannos, vt quidam Princeps dixit, in vnum colligamus, satur vitæ, & indignatione heroica commotus aduersus ingratitude, & manifesta scelera, tacitamque cum Sacramentarijs collusionem quorundam, VViteberga abiens, redire illuc noluit, scripsitq; ad vxorem literas, in-

gilens, Mein herr ist erkalt / das ich nicht gern mehr zu
 Wittenberg bin: Wolte auch das du verkuuffest Hauß vnd
 Hoff. Ich hoffe / mein gnedigster Herr sol mir den Sold
 folgen lassen zum wenigste ein Jar meines letzten lebens (ec-
 ce animi praesagium.) Nach meinem Tod werden dich die
 vier Element zu Wittenberg doch nicht wol leiden. Das
 rumb wer es besser bey meinem Leben gethan / was denn
 zuthun sein wil. Vielleicht wird Wittenberg / wie sichs
 anseht / nicht Sane Beitstank / noch Johantank / son-
 dern den Bettlertank oder Beelzebubstank kriegen / etc.
 Nur weg / vnd aus dieser Sodoma / etc. Ich bin müde / vnd
 wil nicht widerkommen / sondern umbher schweiffen / vnd
 das Bettel ehe essen / ehe ich meine alte letzte tage mit dem
 vnordigen wesen zu Wittenberg martern vnd verunruhig-
 en wil mit verlust meiner schweren sawren tewren arbeit.
 Doctor Pommer wird von meinet wegen Wittenberg ge-
 segnen / etc.

*Has literas cum vxor Lutheri D. Pomerano
 & D. Philippo exhibuisset, conuocarunt illi maximo cum
 maiore omnes Professores, & re pie, & sollicitè deliberata
 statim ad Electorem Saxoniae ablegarunt fideles & supplices
 viros, qui intercessione eius clementissima apud Lutherum
 vterentur, ne à suo Patre, præceptore & Duce desererentur,
 promittentes Luthero omnem reuerentiam, obedi-
 tiam & subiectionem. Elector anxius misit ad Lutherum
 apud Amsdorfium Episcopum Zizæ commorantem Con-
 siliarios, eumque ad se vocauit, & rogando monendoque
 VVitebergam vt rediret effecit: quò reuersus, se examina-
 re velle Professores in doctrina de Cæna Dominica, sua ma-
 nu ianua hisce verbis ascripsit, Nostri Professores de Cæ-
 na examinentur. Ea verba cum legisset Doctor Georgius
 Maior, Quid, inquit, Reuerende Domine Pater, volunt
 sibi ista? Cui Lutherus, quod sonant, hoc volunt, & tu quo-
 que illis comprehenderis. Ille se excusans accipit responsum,
 Si rectè*

Si rectè sentis, cur taces, & tacendo veritatem prodis? Credi-
 di, propter quod locutus sum: Si credis, loquere, & non a-
 dulare alijs. Paulò post anno 1546. vocatum Islebiam à
 Dominis suis generosis Comitib. Mansfeldicis ad Comitum
 fratrum animos de finibus & hæreditate distractos sancto
 Christianæ caritatis & pacis vinculo conglutinandos, cum
 ibi aliquoties in templo docuisset, & publicè & priuatim se
 contra Sacramentarios denuò scripturum esse promisisset,
 Deus misericors ad sese ex hoc mundi tanto Heroe, Patre
 & Duce indigni pistrino, vocare voluit: id quod decimo o-
 ctavo Februarij in Patria, in qua natus fuerat ante annos se-
 xaginta tres, completis ita climactericis nouem septenarijs,
 Heroico iam currente, factum est, prò dolor, die Constantiæ
 & Concordiæ, quæ simul cum Luthero obiisse visa est. Malu-
 isset, vt sæpe dixit, si Deo placuisset, martyrio se subijci, dila-
 cerari, dissecari, transfodi, cremari, ob veritatis cœlestis con-
 fessionem. Miserum me, inquit, qui indignus iudicor marty-
 rij corona. O felices, qui ppter Christi sanguinem, fundunt
 suum sanguinem, & propter mortem Christi mori non ti-
 ment. Sed & absq; ferro & flamma martyres esse possumus.
 Recitauit autem ante obitum præsentibus Comitibus Mans-
 feldicis, Theologis, & filijs, precationem his verbis: Mi Pater
 cœlestis, Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, Deus vni-
 uersæ consolationis, gratias tibi ago, q̄ mihi dilectum filium
 tuum Christum Iesum reuelasti, in quem credo, quem prædi-
 caui & confessus sum, quem amaui & celebraui: quem abo-
 minabilis Papatus & omnes impij blasphemant, & persecu-
 untur. Oro nunc te, mi Domine Iesu, vt habeas animulam
 meam tibi commendatã. O Deus cœlestis Pater, etiamsi hoc
 ærumnosum corpus mihi est dimittendum, & ego ex hac vita
 abripiendus sum, tamen certò scio, me tecum in æternum
 mansurum esse, & neminem me è manibus tuis eripere posse.
 Sic enim ô Deus dilexisti mundum, vt vnigenitum Filium
 tuum nobis dares, vt omnis qui credit in eum, nõ pereat, sed
 habeat vitam æternam. DEVS noster: DEVS ad sal-
 uandum, & Dominus est Dominus educens ex morte. A-
 beo nunc, ab eo, Pater, & in manus tuas commendo Spi-
 ritum

ritum meum, redemisti me Deus fidelis & verax. Pater in manus tuas commendo Spiritum meum, redemisti me Deus fidelis & verax. Pater in manus tuas commendo Spiritum meum, redemisti me Deus fidelis & verax.

His dictis, cum ad D. Ionam, & Micaëlem Cœlium quærentes ex eo, num in doctrina, quam confessus esset, vitam Christo reddere vellet, clara voce omnibus in conclavi toto audientibus dixisset, Volo, placidissimè obdormiuit, summo omnium cum luctu, lacrymis, gemitibus, & suspirijs, eiulatu, etiam & planctu maiori, quàm cogitari & dici potest, & cum decremento & detrimento totius Ecclesiæ Christi in hac vita, præsertim in mundi fecibus. D. Philippus acceptis literis de obitu Lutheri, lacrymis profusè effusis in publica lectione inquit exclamans, occidit, occidit, cecidit auriga & currus Israelis, Reuerendus Pater Lutherus: Deus nostri misereatur; ad quam vocem tanta consternatio & horror totum auditorium occupauit, & compleuit, vt etiam parietes flere viderentur, & nemo esset, qui alterum sine dolore & luctu intueretur.

Obitum huius Prophetæ nostri, & postremæ ætatis Eliæ, quanta mala subsecuta sint, nouimus & experti sumus, bella intestina & bella externa adhuc passim durantia, motus, similitates, calumniæ, diffidentia, odia irreconciliabilia, discordia, corruptelæ, portenta opinionum, in primis de persona Christi, & de Cœna Dominica blasphemiarum, motarumq; à Sacramentarijs Calvinianis, item, mutationes, translationes, confusiones, Epicureismus, perfidia, contemptus Christi, verbi, & fidelium ministrorum; plurimorum etiam apostasia, inconstantia, leuitas, truncus sine capite, infidelitas, serpens nutritus in sinu, ingratitude, & quis scelera omnia referat? in doctrina saltem, & in ordine docentium, ne dicamus de vita, & alijs statibus, politico, & economico, vbi verè omnia sunt hominum tenui pendencia filii, & velut umbraculum in vinea, & tugurium in cucumerario, & Deus factus est actus.

Quidquid autem fiat, Quæ semel edocuit diuina mente Lutheri

te Lutherus, Hæc retinet veræ grex pietatis amans, Cætera turba valeat & pereat, ac periodum assequatur suam.

Bone Deus, quarum mutationum tristi animo recordeor? Octogésimus octauus annus Ecclesiæ Christi, quam Lutheranam vocant, fuit periodicus, ne dicam, ominosus, & pœnæ ingrati tudinis nuncijs atq; executor. At nemo propemodum est, qui obseruet Dei occulta iudicia, quæ tamen prædicta sunt ante annos plus quam ducentos, vt etiam Copernicus, Regiomontanus, Steflerus & Schonerus Mathematici præstantissimi, testati fuerunt. Cumque hic decimus fuerit septenarius ab initio repurgatæ doctrinæ, nempe a decimo octauo anno, & septuagesimum septimum annum suæ durationis attigerit, admittor merito consilium Dei, qui in doctrinæ suæ Euangelicæ initio, *επακτιῆ, ἀκτιῆ καὶ παρακτιῆ*, septenarium *επταετία* mirabili progressu in montibus Israel, vbi Lutherus docuit, obseruare voluit. Primum enim septenarium incipiendo ab anno, quem nominauimus, & quo Luthero Leo rugiens se opponere cepit, obitus Sapientis Electoris Friderici anno XXV compleuit. Secundum septenariū obitus pientissimi Iohannis Electoris an. XXX. I. perfecit. Tertij septenarij finem, anno trigesimo nono, mors Georgij Ducis Saxonix, aduersarij personæ Lutheri, & vita ac gubernatio Henrici successoris, atq; totius Milniæ illuminatio & conuersio excepit. Quartus septenarius ipsum Ducem Curram & aurigam Israël Lutherum nobis ademit, anno quadragesimo sexto, subsequente metamorphosi omnium ferè rerum, & bello Germanico etiam infantum cunas passim perterrefaciente. Quintum septenarium, anno quinquagesimo tertio, placidus obitus Ernesti Ducis Saxonix, & violentus Electoris Mauricij paulò post Christianissimus Iohannis Friderici Electoris, electi Martyris Christi, Ducis afflictorum, Principis Confessorum fidei, Comitæ Veritatis, Signiferi sanctæ Crucis, Exempli patientiæ & Constantiæ, ac hæredis vitæ æternæ, vel excepit partim vel statim subsecutus est. Hic nec possum nec debeo omittere optimi huius Principis, cum is apud Cæsarem captiuus

Q

esset,

esset, admirandam, & omni memoria dignam in Confessione Augustana professione Constantiam. Cum enimurgeretur, vt decreto & libro, cui nomen τὰ μίσθῳ, vulgò Interim seu Interreligio vsque ad Concilium seruanda, se subijceret, Cæsari respondit, se profiteri eam doctrinam, quam sciat cum Prophetarum & Apostolorum scriptis conuenire, & nullius erroris conuinci posse, comprehensam nimirum scripto exhibito Cæsari Augustæ à parente suo, à se & alijs quibusdam Principibus, ac sibi non licere ab agnita veritate, nisi sempiternum exitium sibi accersere velit, discedere, nec se contraria veritati dogmata probare, & pictis fucatisque verbis diuinam Maiestatem, simul & Cæsarem, iudificare velle: id quod non tantum flagitium nefandum, sed & peccatum in Spiritum sanctum, in æternitate omni non condonandum esset: seque ideo per misericordiam Dei, quam humano generi per Filij sui immolationem ipse contulit & impertiuit, orare obtestari, & suppliciter obsecrare, vt in Augustana Confessione doctrina viuere mori; sibi liceat, vt & salutis suæ causa certus esse possit, & post hanc ærumnosam vitam, æternæ vitæ & lætitiæ particeps fiat: testificari autem se Deum & nunc, & in iudicij vltimi executione testificaturum esse, se nihil aliud spectare, quàm vero Dei cultu hæreditatem cælestis regni, posthabitis omnibus, quæ huius mundi esse diciue possunt.

Sextum porrò septenarium Philippus Melanthon suo obitu, & aliquot iuniores Principes Dresdæ & Vinariæ, anno sexagesimo, compleuerunt, accedente postea Repetitione & Confirmatione Augustana Confessione in conuentu Electorum & Principum Naumburgi in Turingia. Septimum septenarium anno sexagesimo septimo tragædia Gothana tristem reddidit, capto Principe Electoris Constantis filio, cui Christus in custodia adfuit hætenus, & aderit deinceps. Octauum septenarium, anno septuagesimo quarto, VVitebergensis defectio ad Calvinismum, ignobilem fecit, Theologis Electorem Augustum contra omnem fidem perditissimè decipientibus, adiuncto sibi agmine aulicorum, Cancellarij,

Consi-

Consiliariorum, concionatorū aliquot, multorum nobilium, Academiarum, & Consistoriorum duorum: qua de re historia ipsa nos edocebit. Gratias Christo meo, inquit Elector, toto pectore ago, quod fraudes & insidias istas, quibus Theologi, iurisperiti, medici, & consiliarij mei, me circumductum, & illis irretitum, ac omnes subditos meos miserrimè in extremam animarum suarum perniciem coniectos voluerunt, mihi detexerit, & his Ecclesijs, scholis, & regionibus adhuc tam bene consuluerit, & opem in summa necessitate tulerit. Serpentes sunt Calviniani, lubrici, & impostores, quorum malitiam & technas expertus sum, ciuilitè & Ecclesiasticè. Nulli credo, quem scio esse Calvinianum, &c. Nonum septenarium, anno octogesimo primo, Christianæ Concordiæ liber, antecedente anno publicatus, Ecclesijs ceu *парламентъ*, iussu Electorum, Palatini, Saxonici, & Brandeburgici, ac cæterorum Principum & statuum, qui nomina sua addiderunt, & præfationem à politicis suis rectè sentientibus, & labe Calviniana nondum aspersis, scribi voluerunt, commendatus & traditus, insignem, & Deo ac vniuersæ Ecclesiæ in Germania orthodoxæ, gratum & acceptum reddidit, ita, vt certum sit, ijs, qui ab illo iam deficiunt, nec posse nec debere deinceps fidem in religione vllam haberi, siue Theologi sint, siue alij. Decimum septenarium, anno octogesimo octauo, conspurcauit tentata remotio libri Concordiæ & scriptorum Lutheri Polemicorum, id est, omnium (quia in omnibus & docet & pugnat) leuitas, inconstantia, & assentatio Theologorum plurimorum, remotio & exilium multorum rectè & fideliter docentium, apostasia securorum & ingratorum hominum, ambidexter consensus, &c. Atq; ita factum est, quod Lutherus prædixit de periodo, ingratitude, nausea verbi, & sapientia mundi, quæ coram Deo damnata est fatuitas, & Satânica peruersitas. Christus Iesus consoletur turtures suos constantes, & pessima quæque, expulsiones, abdicaciones, exilia & pauperiem ferentes propter Confessionem doctrinæ, quam ipse ministerio Lutheri nobis tradidit, & commendauit. Merces ipsorum copiosa est in cælis. Quid

porrò futurum sit, nouit ille, in cuius manu sunt omnia. Confusiones expectamus extremas, quas auertere nemo, nisi Deus immediatè potest, qui illes certissimè & mirabiliter auertet. Furunt Calviniani. Non quiescunt Pontificij, quos procul dubio Deus per Calvinianos eam ipsam ob causam passim exercet & punit, quod optimis Lutheri consilijs, id est, Verbo Dei tam crudeliter se opposuerunt & opponunt, quibus ille nihil quæsiuit aliud, nisi cursum Euangelij, gloriam Dei, & salutem omnium, & tantum manifestos errores & abusus ostendit & taxauit. Si Episcopi, inquit Lutherus, concederent libertatem & usum doctrinæ cœlestis veritatis, secundum expositionem Confessionis aditæ, retinerent sua bona, suamq; diæcesin nostra pace, quemadmodum Valerius Episcopus Hipponensis non idoneus ad concionandum, substituit Augustinum, qui suo loco haberet conciones. Item, pro mea persona ausim promittere, rursus me futurum Papistam, si ad iudicium res veniret, & adultores Papæ non essent, qui sub nomine & negotio Lutherano tantum sua quarunt, &c. Quid quæso dici largius, quid concedi amplius debet aut potest? Et paucis hisce res sanè magnas comprehendimus, de quibus alias copiosius fortè differendum erit, addita solummodo hac commonefactione, vniuersum illud, quod per nos postulatur, aliud esse nihil, nisi verbi diuini integritatem & dignitatem, concedendam nobis ab aduersarijs, & consistentem in his: primò, q̄ Christus solus & vnus sit redemptor, iustificator, mediator & saluator noster, merito suæ obedientiæ & passionis absq; nostris & omniū aliarum creaturarum operibus, adiutamentis, sanctimoniam & meritis, & quòd hæc Christi beneficia per solam fidem, quæ ex verbo Dei audito & lecto à Spiritu sancto donatur, efficitur, & retinetur, nobis applicentur, & approprientur: secundò quòd solus inuocandus sit is, qui est omnipotens & καρδιωγός, auditq; & videt gemitus & preces hominum omnium & singulorum, præter quem nulli rei amplius cultus adorationis debeat: tertio quòd nulli creaturarum liceat, Verbum, mandatum & institutionem Dei in minimo mutare, nec admiendo nec addendo quicquam: quartò,

quartò, quòd humana traditiò & decretum humanum extra Dei verbum, licet optima illa traditiò esse videatur, nullius tamen conscientiam cogere possit, aut debeat obligare ad obedientiam opinione cultus Dei & persuasione remissionis peccatorum, & gratia impetranda prestanda, quandoquidem sine Verbo nihil de cultu Dei statui potest: Quintò, quòd Ecclesia Christi non sit alligata ad locum aut personam & cathedram certam, sed tantummodo ad Christum & verbum atq; Sacramenta Christi, in horum vero intellectu, & vsu integro: Vnde Catholica illa nominatur: Sextò, quòd quidquid cum verbo Dei pugnat, aut in eo non fundatum est, sit in fidei articulis fallum, & minimè probandum, sed fugiendum & rejiciendum, ne in periculum salutis amittendae incidamus. Hæc si largiri Christo & nobis velent aduersarij, nihil contentionum restaret, & de Papistis non essemus solliciti (inquit Lutherus) A nostris mihi iam plus est negocij & periculi, quàm ab ipso toto Papatu, qui posthac nihil poterit contra nos. Adeo verum est, Regnum si destruendum est, non externis, sed suis viribus destruitur. Romana res mole ruit sua: corpus magnum metuimus collapsurum, populumq; potentem in sua victrici conuersum viscera dextra. Hæc Lutherus, qui etiam hæc sua manu notauit: Non excludimus Pontificios saniores & doctos à diiudicatione doctrinæ contra Iudæos, Mahometanos, Arrianos, Nestorianos, Eutychianos, Macedonianos, Manichæos, Seruetianos, Anabaptistas, Cinglianos, Schwenckfeldianos, & similes, præterquam vbi contra expressum verbum Christi, id est, voce Antichristi docent de primatu Papæ diuino iure, & de scripturæ insufficientia, ac traditionibus humanis pugnantibus cum scriptura, inuocatione sanctorum, mutilatione Sacramenti Cœnæ, idolatria, metusiosi, atq; de iustificatione & salute hominis etiam per & propter nostra opera, de prohibitione coniugij, & figmento purgatorij, & nanijs alijs quibusdam quæstus causa excogitatis, &c. Sed de his hæctenus.

Nunc historicis prolegomenis paucis & necessarijs in

Q 3

Fidem.

Fidem & Confessionem nostram ab Apostolis traditam, & martyribus roboratam, & à fidelibus iam vsque custoditam, præmissis & finitis, T E Omnipotens æterne Deus, Pater D. N. I. C. oramus suppliciter, vt inter nos & ex nobis tibi æternam Ecclesiam colligas, Politias, hospitia Ecclesiæ tuæ & magistratus conserues, pios doctores protegas, & vt nauiculam tuam fluctibus sæuisimis vndiquaque quassaram, tuæ Ecclesiæ cætum tenerum & exiguum sanguine Filij tui conspersum, ablutum, redemptum, tuas scholas, in quibus adhuc sonat vox Euangelij, & superest puritas doctrinæ, quam per Lutherum organum tuum electissimum nobis restituisi, & contra portas inferorum, & contra fanaticos Spiritus omnes hæcenus diuina virtute asseruisti & tutatus es, doceas ipse, regas & tegas, ducas, defendas, conserues, & non sinas deleri puritatem doctrinæ tuæ, sed pectora nostra, Principum, Magistratus, Doctorum, Præceptorum, Discipulorum, Condiscipulorum, ciuium, & ad amorem ardentem verbi tui, & ad veram curam & celebrationem diuini nominis tui, & ad studium veritatis, & illustrationis gloriæ tuæ, & ad firmam fiduciam in te & verbi tui propugnaculo & aggere inuictò collocandam, deniq; ad veram pietatem, & piam atque salutarem concordiam propter nomen tuum, & verbi tui puritatem & fructum flectas, vt simus & maneamus vnum in te ad tuam gloriam, & ad nostram salutem. D E V S, auribus nostris audiui-
 mus, patres nostri annuntiauerunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis. Tu manu tua gentes disperdidisti, & ipsos plantasti, afflixisti populos, & ipsos extendisti. Nec enim in gladio possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuit tibi in ipsis. Tu es Rex meus ô Deus, qui promissisti salutem Iacob, per te inimicos nostros euertemus, & in nomine tuo proculcabitur insurgentes contra nos. Non enim in arcu sperabo, & gladius meus non saluabit. Saluasti enim de affligentibus nos, & odientes nos confundisti,
 DEVM

DEVM laudabimus tota die, & in nomine tuo confitebitur
 in secula. Nunc autem cur repulisti, & confundisti nos: & non
 crederis Deus cum exercitibus nostris? Fugari nos permi-
 sisti ab inimicis nostris, & ab osoribus nostris diripi nos. De-
 didisti nos tanquam oves in escam, & inter gentes disperdisti
 nos: Vendidisti populum tuum sine precio, & precium eorum
 non multiplicasti. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, sub-
 sannationem & derisum his, qui sunt in circuitu nostro. Po-
 suisti nos in proverbium gentibus, commotionem capitis
 inter populos. Tota die ignominia mea coram me est, & con-
 fusio faciei meae cooperuit me. Hæc omnia venerunt super
 nos, nec tamen oblitus sumus tui, & iniquè non egimus in te-
 stamento tuo. Et non recessit retrò cor nostrum, neque decli-
 nauit gressus noster à semita tua. Quod contriuisisti nos in
 loco draconum, & cooperuisti nos umbra mortis. Si oblitus es-
 semus nominis Dei nostri, & si expandissemus manus nostras
 ad Deum alienum, Nonne Deus requireret ista? Ipse enim
 nouit abscondita cordis. Sed iam propter te mortificamur
 tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis. Exurge, quare
 obdormis Domine? expergiscere, & ne repellas in perpetu-
 um. Quare faciem tuam abscondis? obliuisceris afflictionis
 nostræ & tribulationis nostræ? Quoniã incuruata est in pul-
 uerem anima nostra, adhæret terræ venter noster. Exurge,
 adiuua nos, & redime nos propter misericordiam tuam. Ne
 proijce me in tempore senectutis, cum defecerit virtus mea,
 ne derelinquas me: Vsq; in senectam & caniciem, ne derelin-
 quas me, donec annunciem brachium tuum, generationi om-
 ni, quæ ventura est, potentiam tuam. Esto memor pmissio-
 nis tuæ: Gestabo te, portabo te, vsq; in senectam, cum canueris,
 te feram, curabo, fouebo. *Beati qui sperant in te. Πιστεύω, μὴ ἐπι-
 στήσῃ ὁ θεὸς ἰσθῆδαι.* Credo, sed o teneræ fidei da robora Chri-
 ste. Tibi sit laus, gratia, honos, gloria, vnâ cum æterno Patre &
 Spiritu sancto, vero, vni, omnipotenti, misericordi, iusto & ppi-
 tio Deo, in omnè æternitatē. Viuimus in verbo velut embryo
 matris in aluo. Qui cupit in verbo viuere, dicat, Amen. Qui
 cupit

cupit in Christo vivere, dicat Amen. Dicat Amen, quis se negat esse malum; Amen, dixi, dico, dicam. *Age*

Epilogus.

Hanc historicam recitationem expositioni Confessionis Augustanae, ad diuini nominis gloriam, & veritatis caelestis assertionem, & Ecclesia ac iuuentutis studiose utilitatem, praesertim in huius reipublicae corona, inq; eius honorem, praemittere voluimus, minime dubitantes, commemorationem & repetitionem rerum maximarum fuisse & esse gratam pijs mentibus, & iuuentuti apprimè necessariam & utilem. Filius Dei nobis deinceps quoque halcyonia largiatur, & umbra alarum suarum nos pullos & turtures suos unà cum vniuersa nostra republica: & in hac Consules, Senatores, doctores Ecclesiarum, ciues omnes & singulos, singulorumq; domos & familias protegat: et impediat ac auertat pericula, incommoda, detrimentaq; publica & priuata, in primis corruptelas sanae doctrinae & Sacramentorum, machinationes passim in Germania vagantes, Calvinianas potissimum ac in agnita veritate nos conseruet & saluet, Amen.

SEPTEN-

SEP T E N D E C I M C A P I T A, Q V I B V S A N-

NO 1530. CONFESSIO DOCTRINAE
& fidei Christianae per D. Lutherum, iussu Electoris Saxo-
niae, adhibitis Colloquio alijs Theologis, Iona, Pomerano,

Philippo, &c. comprehensa est, & quae in Comitibus Au-
gustanis proposita sunt, ut ad eorum ductum

Confessio Augustana scriberetur, ut

etiam omnino factam est.

I.

UOD CONSTANTER ET MA-
gno consensu apud nos doceatur, unicum
solum esse verum DEVM, Creatorem
caeli & terrae, ita, ut in hac vnica, vera di-
uina essentia tres sint distinctae personae, vi-
delicet, DEVS PATER, DEVS FI-
LIUS, DEVS SPIRITVS SAN-
CTVS. Et quod Filius à Patre natus ab aeterno, sit verè
& natura DEVS cum Patre: Et quod Spiritus sanctus à
Patre & Filio procedens ab aeterno, sit verè & natura Deus
cum Patre & Filio, sicut hæc omnia per scripturam clarissi-
mè & firmissimè demonstrari possunt, Iohan. 1. In princi-
pio erat VERBUM, & VERBUM erat apud Deum, &
Deus erat illud Verbum, omnia per ipsum facta sunt. Matt.
28. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in no-
mine Patris & Filij & Spiritus sancti: & plura similia dicta,
præcipue in Euangelio Iohannis.

II.

Quod solus Filius Dei verus homo factus sit, conce-
ptus de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine perfectus
homo, corpore atq; anima constans, & non pater, vel Spi-
ritus sanctus homo factus sit, ut Hæretici Patropalsiani fin-

R

xerunt,

XVII. CAPITA

xerunt, & quòd Filius non tantum corpus absque anima assumferit, vt Apollinarius errauit, Nam Christus ipse in Euangelio sæpe meminit animæ suæ, cum inquit: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Quòd autem Deus Filius homo factus sit, Iohan. 1. clarè his verbis scriptum est: Verbum Caro factum est, & Gal. 4. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere.

III.

Quòd Filius Dei, Verus Deus & homo Iesus Christus, sit vna indissolubilis persona, pro nobis hominibus passus, crucifixus, mortuus, sepultus, tertia die à mortuis resurrexerit, ascenderit ad cælum & sedeat ad dexteram Dei, Dominus omnium creaturarum, ita, vt nemo credere vel docere possit aut debeat, quòd Iesus Christus tanquam homo, aut humana eius natura tantum pro nobis passa sit, sed cum Deus & homo, non duæ, sed inseparabilis vna persona sint, credendum ac docendum est, quòd Deus & Homo, vel Dei filius verè pro nobis passus sit, vt Paulus Roma. 8. inquit: Deus proprio suo filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. 1. Cor. 2. Si cognouissent Dominum gloriæ, non crucifixissent. Et similia dicta plura.

III.

Quòd peccatum originis verè sit peccatum, & non solum imbecillitas vel defectus, sed tale peccatum, quod omnes homines ab Adam propagatos condemnat, & à Deo in perpetuum separat, nisi Christus pro nobis intercedens, hoc peccatum cum cæteris indè profluentibus, in se deriuatum passione sua expiasset, & penitus sublatum in seipso deleuisset, vt Psal. 51. & Rom. 5. de hoc peccato clarè scribitur.

V.

Cum igitur omnes homines peccatores sint, peccato, morti ac Diabolo obnoxij, impossibile est hominem suis viribus aut bonis operibus se indè liberare, & coram Deo iustificari: Imò. ne quidem se præparare, aut applicare potest ad iusticiam, sed quòd plura suscipit, vt se ipse indè liberet, eò peius sibi consulit.

Vnicum

Vnicum verò medium est consequendæ iusticiæ, ac liberationis à peccato & morte, sine omni merito & opere nostro, credere in filium Dei pro nobis passum, &c. Hæc fides est nostra iusticia. Nam Deus iustos, innocentes & sanctos reputat atq; censet, & remissione peccatorum ac vita æterna donat omnes illos, qui hanc fidem in Filium ipsius habent, quòd propter Filium in gratiam recipiantur, ac Filij Dei fiant: sicut hæc omnia S. Paulus & Iohannes in suis scriptis opulente docent, Iohan. 3. Ut omnis, qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam.

VI.

Quòd hæc fides non sit humanum opus, nec proprijs viribus eam consequi quisquam possit, sed Dei opus & donum est, quod spiritus sanctus per Christum donatus in nobis operatur. Et hæc fides cum non inanis & falsa persuasio cordis sit, vt hypocritæ habent, sed efficax, noua & viua res, multos fructus & opera & bona profert erga Deum, laudando, gratias agendo, inuocandò, docendo, prædicando, proximum diligendo, iuuando consilio, opera, elemosynis, mutationibus, & aduersa tolerando vsque ad mortem.

VII.

Vt hanc fidem consequamur, institutum est à Deo ministerium docendi Euangelij. Nam per Euangelium Deus hanc fidem, eiusq; efficaciam, fructus & commoda nobis annunciare sinit, & per Euangelium, tanquam per medium seu instrumentum, efficit fidem suo sancto Spiritu, vbi & quando ipsi visum est: alioquin nullum est medium aliud, modus ac via fidem consequendi. Nam cogitationes omnes, extra vel ante verbum prædicatum, quantumuis sanctæ & bonæ videantur, mera mendacia & errores sunt.

VIII.

Huic prædicationi verbi adiunxit Deus externa signa, quæ Sacramenta nominantur, videlicet, Baptismum & Eucharistiam, per quæ etiam, vnà cum verbo Deus fidem & spiritum suum exhibet, & confirmat omnes ad se confugi-
entes.

R 2

Quòd

Quòd Baptismus primum signum seu Sacramentum in duabus rebus consistat, nempe aqua & Verbo Dei, seu ut aqua baptizentur homines, & Verbum Dei vna pronuncietur. Nec tantum est vulgaris aqua in Baptismo, (sicut Baptismi blasphematores iam docent) sed cum Verbum Dei aqua adiunctum sit, & Baptismus in Verbo D E I fundetur sancta, viuifica & efficax ablutio est, ac ut Paulus, Tit. 3. & Ephes. 5. scribit: Lauacrum regenerationis ac renouationis spiritus sancti. Et quòd Baptismus etiam infantibus porrigi & communicari debeat.

Verbum autem Dei, quo fundatur Baptismus, Matth. 28. extat, Euntes baptizate in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti, Marci 16. Quisquis crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.

X.

Quòd in Eucharistia seu Sacramento Altaris, etiam verè præsens sit in pane & vino verum corpus ac sanguis Christi secundum verba: Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus: Nec tantum sit panis & vinum, ut nunc quidam aduersarij contendunt. Flagitant etiam hæc Verba & conferunt fidem, & exuscitant eam in omnibus, qui hoc Sacramentum seriò petunt, nec contra illud agunt, sicut & Baptismus, cum peritur, fidem affert & largitur.

XI.

Quòd Confessio priuata non sit legibus extorquenda, sicut nec Baptismus, Cœna & Euangelium vi extorqueri debent: sed sit libera, ita tamen, ut sciamus, quàm sit salutaris ac necessaria afflictis conscientijs propter absolutionem, hoc est, verbum & iudicium Dei, quod in ea pronunciat, quo conscientia à peccatis liberatur, & pacata & tranquilla efficitur. Quod etiam non necessarium sit omnia peccata enumerari, sed illa tantum indicari possunt, quibus cor maxime angitur & mordetur.

Quod.

XII.

Quòd vna sancta Catholica Ecclesia in terris sit & mareat, vsq; ad finem mundi, sicut Christus inquit, Matth. 28. Ecce ego sum vobiscum vsq; ad consummationem mundi. Est autem hæc Ecclesia nihil aliud, quàm credentes in Christum, qui prædictos articulos, vera fide seruant & profitentur, & propterea in mundo persecutionem ac martyria patiuntur. Nam vbi Euangelium purè docetur, & Sacramenta legitimè administrantur, ibi certò est vera Ecclesia, & nequaquam certis legibus & externa pompa certo loco ac tempore, personis vel gestibus alligata est.

XIII.

Quòd Dominus Iesus Christus in nouissimo die venturus sit ad iudicandum viuos & mortuos, vt credentes ab omni malo liberatos vita æterna donet: Incredulos verò atq; impios pænis afficiat, & cum Diabolis in inferno æternis cruciatibus puniat.

XIII.

Quòd interea, donec Dominus ad iudicium veniat, & omnem potestatem ac dominationem abroget, Magistratus politicus honore affici, & obedientia ipsi præstari debeat, Velut status à Deo ipso ordinatus ad defendendos bonos & coercentes malos.

Quod in tali statu Christianus legitimè vocatus, absq; periculo iacturæ fidei ac salutis animæ, benè viuere & seruire possit.

XV.

Ex his omnibus sequitur, doctrinam, qua sacerdotibus & Ecclesiasticis coniugium & vsus carniū prohibetur, cum tota vita ac votis Monachorum (cum per ea Dei gratia & salus animæ impediatur, nec libera permittatur) impiam & Diabolicam esse, vt Paulus, 1. Timoth. 4. eam nominat, cum solus Christus vnica via sit ad gratiam, & animarum salutem.

XVI.

Quòd præ omnibus cæteris abominationibus Missa,
R. 3. quæ

DE ARGUMENTO

quæ hæcenus sacrificium & bonum opus iudicata fuit, quæ alteri gratia DEI & salus impetretur, abroganda sit: Et loco illius, diuina ordinatio distribuendi Sacramentum corporis & sanguinis Christi sub vtrâq; specie, cuilibet ad fidei suæ propriæ confirmationem & propriam consolationem cuiq; necessariam, celebretur.

XVII.

Quod cæremonix Ecclesiasticæ, pugnantæ cum Verbo Dei, abolendæ sint, cæteræ autem liberæ permittantur, vt ijs vel vtamur, vel non vtamur, secundum normam dilectionis, ne leuiter absq; graui causa scandalum alteri præbeatur, & communis pax sine necessitate turbetur.

DE SVMMÆ ET ARGVMENTO to articulo Confessionis Augustanæ.

Dux sunt partes Confessionis, quarum prior articulos numero viginti vnum continens, summam exponit doctrinæ in Ecclesijs purioribus sonantis: posterior pars septem alios articulos addens de abusibus differit, qui in externis ritibus mutati sunt, & qui controuersiam habent.

1. Articulus agit de vnitæte essentiæ diuinæ, & tribus in ea personis.
2. De peccato originis damnante omnes non renascentes per baptismum & Spiritum sanctum.
3. De Incarnatione Verbi, & duabus naturis in vna Christi persona, & de tota Redemptionis, reparationis, iustificationis, & saluationis nostræ doctrina, id est, de omnibus beneficijs Christi, ac de maiestate & gloria Christi, regno, & aduentu ad iudicium.
4. De iustificatione hominum sine nostris operibus, & meritis, siue de iustitia fidei.
5. De ministerio Euangelij & Sacramentorum, tanquam de officina Spiritus sancti, in qua & per quam ipse efficax est, & fidem operatur, &c.
6. De bonis operibus fructibus fidei, & de causis bonorum operum.
7. De

7. De Ecclesia, & notis veræ Ecclesiæ, quæ sunt puritas doctrinæ Euangelij, & verus vsus Sacramentorum.

8. De administratione Sacramentorum etiam per malos facta, & valente propter ordinationem & mandatum Christi.

9. De Baptismo necessario ad salutem, ac de pædobaptismo.

10. De Coena Domini constante pane & corpore Christi, & vino & sanguine Christi, ac de falsa & impia doctrina Sacramentarium, Cinglianorum & fanaticorum.

11. De Confessione & Absolutione priuata retinenda in Ecclesijs, & de impossibili omnium delictorum enumeratione.

12. De pœnitentia, & eius partibus propriè & præcipuè duabus, Contritione & Fide, quam sequuntur bona opera, vt fructus pœnitentiæ.

13. De vsu Sacramentorum, fidem confirmantium.

14. De ordine Ecclesiastico, & legitima ad docendum vocatione.

15. De ritibus & ceremonijs Ecclesiasticis, quæ sine peccato seruari possunt: & de traditionibus humanis & votis impijs.

16. De rebus ciuilibus, de magistratu, & legibus politicis, iudicijs, supplicijs, coniugio, &c.

17. De vltimo iudicio Dei, & damnatione Diabolorum & impiorum omnium.

18. De libero arbitrio in rebus rationi subiectis aliquo, in spiritualibus autem ad iusticiam & salutem pertinentibus prorsus nullo. 227
Ianuarij

19. De causa peccati, voluntate scilicet Diaboli & impiorum, absq; Dei culpa.

20. De Fide iustificante, & de bonis operibus, quomodo ea fieri possint.

21. De cultu sanctorum, non inuocandorum, sed imitandorum in fidei doctrina, & bonorum operum studio, iuxta vocationem vnus cuiusq;.

Posterio:

DE DIVERS. EXEM.

Posterioris partis articulus primus de vtraque specie Sacramenti in Cœna Domini agit: secundus de coniugio sacerdotum: tertius de Missæ vero & pio usu: quartus de Confessione & absolutione, seu potestate clauium: quintus de discrimine ciborum & alijs traditionibus inutilibus & impijs: sextus de impijs votis monachorum: septimus de potestate Ecclesiastica non confundenda cum politica administratione, & de iurisdictione Episcoporum.

DE DIVERSITATE EXEMPLARIUM Augustanae Confessionis.

Habuit Philippus in more, vt libros à se scriptos subinde recognosceret & locupletaret, non tantum Philosophicos, sed etiam Theologicos, Locos communes, epistolam Pauli ad Romanos, ad Colossenses, & similes libros. Cumque Confessio publica Augustana etiam ab ipso scripta esset, ille putauit quoque se operæ precium facere posse, si & illam interdum augeret, & pro suo iudicio, vberiore redderet. Duo autem studio huic obiecta fuerunt, quæ recognitionem istam improbarent. Prius, fuit Electorum & statuum publico nomine exhibita Casari Confessio, quæ iam non amplius priuata esset, licet à priuato homine, coniunctis collegis & laborum socijs, iussu tamen magistratus doctrinam illam profitentis, scripta esset. Posterius est, mutatio periculosa, & in doctrinæ sanioris dexteritatem impingens, in decimo nimirum articulo de Cœna Domini.

Iohan Frid. Ad prius quod attinet, extat Electoris Saxonie peculiaris
s. ad Philippum Legatio scripto comprehensa, quo ostenditur, Philippum iussu Electoris, per D. Pontanum Cancellarium Seniore presentente Luthero compellatum fuisse, quam ob causam Electoris, & cæterorum Principum atq; ordinum Confessionem in quibusdam immutaret, mitigaret, editionemq; illius de nouo repeteret, cum tamen Confessio non ipsius, sed statuum propria esset, qui propter istam crebram mutationem, in doctrina incerti & inconstantes

stantes cum magna imperitorum hominum offensione passim proclamarentur. Et à Luthero constat multoties monitum, atq; rogatum esse Philippum, vt ab Augustanæ Confessionis mutatione & auctione abstineret, imò etiam interdum cum exostulatione dictum esse: Quis hoc tibi mandauit? tuum hoc non est, &c. Pollicitus quoque Electori fuit Philippus, se deinceps nihil mutaturum esse in Confessione. Posterius verò quod attinet, prædunt nonnulli, Principem magni nominis petijisse à Philippo mutationem decimi articuli, ea spe, fore, vt Heluetij ad subscriptionem Confessionis hoc pacto permouerentur, si præsertim antithesis illa, qua improbantur secus docentes, prorsus omitteretur. Qualiscunque autem hæc sit excusatio, tamen Electoribus, Principibus, & Ordinibus cæteris & Theologis constantioribus semper illa displicuit. Et licet exemplaria aucta passim innotuerint, (vnde Pontificij in Colloquio Ratisbonensi anno 40. & 41. mutationem & diuersitatem exemplarium nostris obiecerunt) tamen in eodem conuentu articulus decimus Confessioni restitutus est, & posteriores editiones Confessionis cum hac conditione admixtæ sunt, vt secundum primam Augustæ exhibitam acciperentur, & examinarentur. Restitutio autem à Philippo facta est his verbis: Fatemur in, cæna verè & realiter corpus & sanguinem Christi adesse, & cum pane & vino exhiberi sumentibus. Item, Testati sumus, nos improbare eos, qui negant adesse & verè sumi corpus Christi. Abhorremus enim à profanis iudicijs in hac causa, &c.

In Germanicis verò exemplaribus Confessionis integer & non mutatus permansit articulus decimus. Quod autem præcipui Ordines primam Confessionem semper amplexi sint, ostendunt testimonia, quorum vnum atq; alterum considerabimus.

Anno 1561. in frequenti Electorum & Principum conuentu Naumburgi instituto, Augustus Elector Saxonie sua manu ad Iohan. Fridericum Principem ita scripsit: Mihi de nulla alia Confess. Augustana constat, quam de illa, quæ

S

Casa-

26. Tann-
arij.

Cæsareæ Maieſtati Anno 30. in Comitijſ Auguſtaniſ per E-
lectorem Iohannem, & Haſſiæ Landgraviũ & alioſ pau-
coſ Principeſ exhibita eſt, in qua educatuſ ſum, & Domingo
me clementer iuvante, conſtanter perfeuerare, eamq; pu-
blice profiteri conſtitui.

V Wolfganguſ Princepſ Anhaltinuſ ad Saxonix Electo-
rem, propria manu ſcripſit: Paratuſ ſum ad Confessionem,
ſicut Auguſtæ Imperatori exhibita eſt, hac conditione, ne
quidquam in ea immutetur. Leuitaſ enim eſſet, ſi aliam
Confessionem ab illa diuerſam, mea ſubſcriptione confir-
marem.

Princepſeſ Luneburgici, V Vilhelmuſ & Henricuſ ad
Saxonix Electorem ſcripſerunt hiſ uſiſ uerbis: Subſcriptionem
non detrectabimus Confessionem à Parente noſtro Au-
guſtæ Imperatori exhibita in qua educati & diuina gratia il-
luſtrati ſumus, certi, quòd hæc ſit uera fideſ, & certiffima
æternæ ſalutis conſequendæ uia, in qua Spirituſ ſancti auxilio
noſ confirmante, ad extremum uſq; uitæ halitum perfeue-
rabimus.

Noribergeniſ Senatuſ ad V Wolfgangum Palatinum ſic
ſcripſit: In prima Confessione perſiſtemuſ, Dei beneficio.
De immutatiſ exemplariſ, & diſcrepantiſ editionibuſ
uiderint autores. Nobiſ de illiſ nihil conſtat.

Plerique etiam alij ſtatuſ hiſ uerbis uſi ſunt. Libenter
conſentimur in ſubſcriptionem Confessionis anno 30 ex-
hibita, eo ſenſu, quo Lutheruſ eam declarauit, non alio.
Reliquaſ mutataſ editioneſ, multiplicium errorum genitri-
ceſ, ſecundum primam illam & non econtra, primam ſecun-
dum poſterioreſ, intelligimur & exponimur.

Decreti Naumburgeniſ uerba hæc ſunt: Nichil noſtra
ſubſcriptione quaritur aut tractatur noui: ſed tantum Con-
feſſio anteã edita, & anno 1530. in Comitijſ Auguſtaniſ
exhibita, piæ Concordiæ augendæ, ſeruandæ, & ſtabiliendæ
gratiã, repetitur.

29. Ianu-
rij.

Inſuper Electoreſ, Princepſeſ & Ordineſ, qui Chriſtia-
næ Concordiæ libro, manib ſuiſ ſubſcripſerunt, in præfatio-
ne hæc uerba poſuerunt: Animaduertimur quofdam ſub præ-
textu

textu verborum posterioris editionis, corruptelas in negotio Cœnæ, & alios errores occultare; & imperitæ plebeculæ obtrudere voluisse. Testamur igitur, nos nunquam falsa dogmata vilo modo defendere aut excusare, nec posteriorem editionem in ea sententia, quæ à priori illa Augustæ exhibita, vlla parte dissideret, accipere voluisse.

Hæc ideo diligentius perpendenda sunt, vt petulâtia quorundam cohiberi aliquo modo possit, qui fingunt, communi statuum consilio Confessionem mutatam esse, & quidem eo modo & sensu, quo Sacramentarij de Cœna Dominica sentiunt & docent: item primam Confessionem pappissare in decimo articulo, ideoq; accipiendam esse secundum posteriorum exemplarium tenorem. Cum autem ipsi status Imperij, qui hætenus Confessioni veræ nomina sua dederunt, ista mendacia refutarint, prolixiore responsione opus non est.

Cæterum vt constaret de genuina veri exemplaris formâ, vbi hæc quærenda & reperienda esset, Electores, Palatinus Ludouicus, Saxo Augustus, & Brandenburgicus Ioh. Georgius, primum exemplar ex multorum collatione, etiam ipsius Lutheri manu approbatum, libro suo Christianæ Concordiæ inferi voluerunt. In eo igitur libro Confessio non murata, Latine & Germanicè deposita, custoditur, alijs quidè posterioribus editionibus, quæ in Corpore doctrinæ Philippi & alibi extant, non reiectis, sed ad primum exemplar & archetypum relatis, conformatis, & intellectis, & non aliter. Hæc enim declaratio etiam antea ab ipsis Ordinibus ad Imperatores, Carolum, Ferdinandum & Maximilianum, facta & perscripta est, à qua præter Calvinianos nemo piorum vel latum vnguem discessit hætenus, nec deinceps discessurus est.

Phil. Mel.

Augustæ an. 1530. Carolus Imperator Confessionem doctrinæ iussit exhiberi, quod eò narrandum est, quia necesse est posteritatem scire, Confessionem nostram nec priuato consilio scriptam esse, nec obtrusam Carolo non poscenti.

S 2

Confessi

Congessi simplici studio capita Confessionis, quæ extat, complexus pene summam doctrinæ Ecclesiarum nostrarum, & vt Imperatori responderetur, & vt falsa crimina depellerentur. Ac nihil mihi sumsi. Præsentibus Principibus & alijs gubernatoribus & concionatoribus disputatum est ordine de singulis sententijs. Missa est deinde & Luthero tota forma Confessionis, qui principibus scripsit, se hanc Confessionem & legisse & probare. Hæc ita acta esse, Principes & alij honesti & docti viri adhuc superstites meminerunt. Postea coram Imperatore Carolo in magna frequentia Principum, lecta est hæc Confessio, quod ipsum ostendit, non esse obtrusam Cæsari non poscenti.

Hæc Philippus scripsit anno 1560. die suo natali, 16. Februarij: eo anno, quo 19. die Aprilis obdormiuit, natus annos sexaginta tres, & dies totidem: & semper in publicis promotionibus, testimonijs, colloquijs, & literis, Confessionem anno 1530. Imperatori exhibitam allegauit, & mutationis mentionem nullam fecit.

Filius Dei nos in agnita veritate seruet, & corruptelas doctrinæ cum autoribus, impediat & confundat, & ex multiplicibus confusionibus nos liberet, ac ad portum quietis & vitæ æternæ deducat, Amen.

Gilb

33833

1280-

Sammelband. 33 Schriften zur Reformationgeschichte, darunter 10 die „Confessio Augustana“ betreffend. Altdorf, Frankfurt/O., Greifswald, Halle, Helmstedt, Jena, Jüterbog, Kopenhagen, Leipzig, Stargardt, Stettin, Wittenberg, zwischen 1592 u. 1731, 4to. Zus. ca. 1450 Ss. Mit einigen Holzschn. u. Druckermarken. HLdr. d. 18. Jh. (bestoß., Rück. läd.). 1280,—

Sehr interessanter Sammelband, meist Akademieschriften, zur Geschichte der Reformation, besonders zum „Augsburger Bekenntnis“, dessen 200jähriges Jubiläum eine große Anzahl von Würdigungen und Untersuchungen hervorgerufen hat. Zu den Autoren zählen A. C. Bauer, St. Besecenius, C. A. Bürger, Dan. Cramer, H. Ch. Crellius, P. Dolscius, G. Dünnebier, P. J. Eckhard, C. T. Rango, L. Rhodomanus, Nic. Selnecker u. v. a. Eine größere Zahl der Schriften sind sowohl Schottenloher als auch sogar Hammer (Melanchthonforschung) entgangen. — Bei 2 Schriften fehlt je 1 Blatt, teils gebräunt, einige alte Eintrag. — Genauere Angaben auf Wunsch möglich.

STMGRI

Lederriemen, Eichen, neu
Überappetit angebracht

4/187/10

